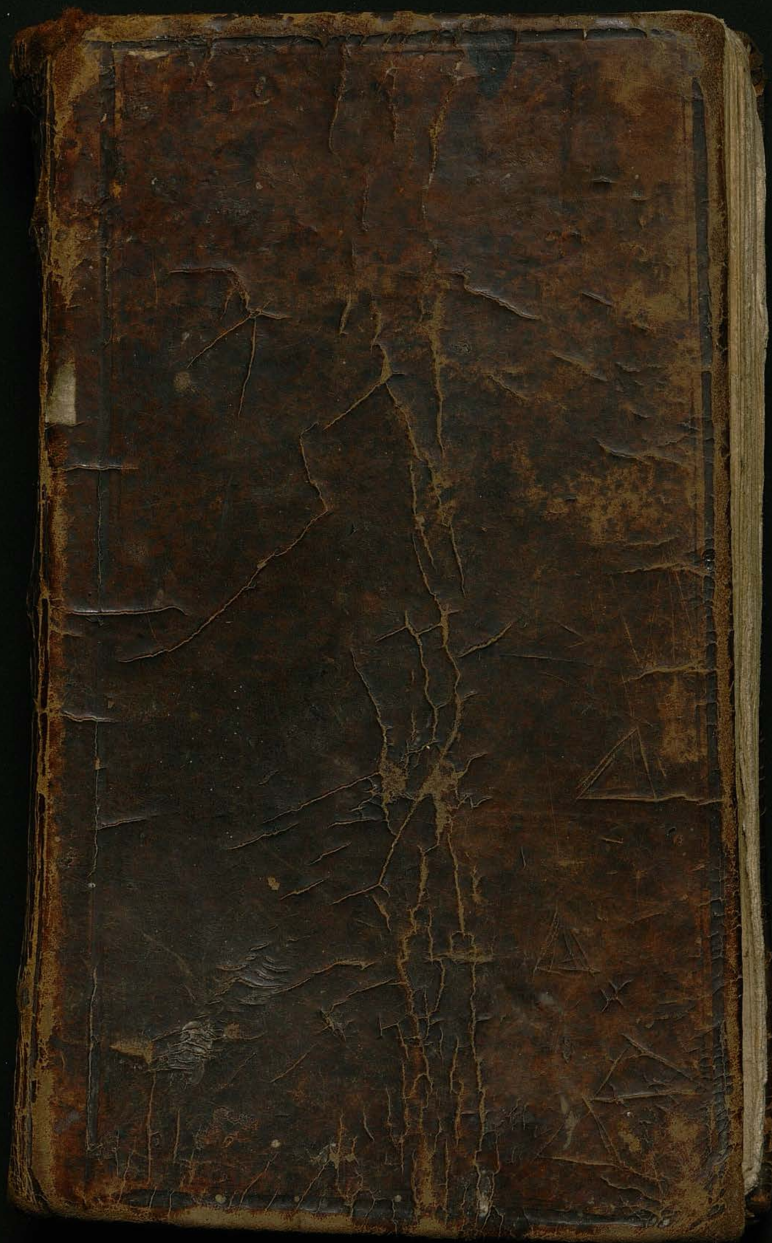

V
B
J
C

DE ARTE RHETORICA

LIBRI QUINQUE,

Lectissimis veterum
AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ,
Perpetuisque Exemplis Illustrati;

AUCTORE

P. DOMINICO DECOLONIA.
Societatis JESU
PRESBYTERO

Liber hic Francisci Łapinski ucst
Ars Rhetorica

LUBLINI.

Typis Collegii Soc: JESU Annô.
MDCCLVI.

AUCTOR LECTORI

PRæceptîs paucîs brevibûsque, exemplîs vero benè multîs constat hæc Ars Rhetorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum Latinorumque Rhetorum fontibus; Aristotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetuaque, summô studiô, singularique diligentia selegimus ferè ex elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atque hoc exquisito veterum exemplorum delectu, copiâque, nostrum hunc qualemcumque laborem speramus posse commendari, si cætera omnia desunt; illumque etiam politioribus, & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem nomine, fore confidimus.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P.F Tommaso Maria Gennari Inquisitore, nel Libro intitolato: *De Arte Rhetorica Libri quinque. Auctore P. Dominico Decolonia Societatis JESU*, non esse vi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo licenza, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezie, e di Padova.

Dat. li 10. Febbraro 1731. M. V.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Rif.
(
(Zan Piero Pasqualigo Rif.

Agostino Gadaldini Segr.

ELE-

ELEMENTA RHETORICÆ.
CAPUT PRIMUM De Fabula.

Quid est Fabula?

℞. est Oratio falsa veritatem effingens, Talis est apud Horatium elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversùs cervum implorantis.

Cervus equũ, pugnâ melior, cõmunibus herbis
Pellebat; donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenũque recepit.
Sed postquam victor (a) violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.

Vide quàm solerter Horatius sub illis Fabulæ involucris, & quasi integumẽtis, verũ ac rectũ nos doceat; & nos repetè à levi illa in speciem narratiuncula, ad veritatem traducat, tribûs

(a) *Violens pro violentus, vox parùm usitata.*

tribûs illîs qui sequuntur versibûs;

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternùm, quia parvô nesciet uti.

§. I. De variis Fabularum generibus.

Q*Uot sunt genera Fabularum?*

℟. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophista, qui Rhetoricas exercitationes seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis scripto reliquêre. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De Fabula rationali, sive Parabola.

Q*Uid est Fabula Rationalis, seu Parabola?*

℟. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictũ, vel factũ quidpiã, quod tamen reipsa neque dictum fuit, neque factum, sed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite & Inope, de Filio prodigo, aliæque, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat: (a) *Sinè Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut se ad rudem populi

(a) *Math. 14.*

populi captũ accommodaret, tum etiam inprimis, ut serviret Palæstinorũ moribus, ac consvetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationale id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplũ esto hoc, quã hîc offero.

Æsopus, & petulans.

(a) Æsopo quidam petulans lapidem impegerat, (dedit.
Tantò: (b) inquit, melior; assem deinde illi
Sic prosecutus: plùs non habeo mehercule:
Sed unde accipere possis, monstrabo tibi.
Venit ecce cives, & potens: huic similiter
Impinge lapidem, & dignũ accipies præmiũ,
Persvasus ille fecit, quod monitus fuit,
Sed spes fefellit impudentem audaciam;
Cõprehensus neque pœnas persolvit cruce.

§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.

Quid est Fabula Moralis, seu Apologus?

℟. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominũ informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicæ*; non quòd Æsopũ auctorẽ habeant, ùt vulgus existimat, cùm longissimè ante Æsopi

(a) *Lib. 3. Fab. 5.* (b) *Inquit Æsopus.*

ſopi tēpora(a)ab Homero,(b)& Heſiodo fuerint uſurpatæ; ſed quòd valdè fuerint in deliciis Æſopo, qui illas admodū ingenioſè tractavit. Interdū etiam non ſolùm feræ, arbores quoque,& plantæ, mallei,incudes, aliæque res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquiſitiſſimū Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo:

Rana rupta, & Bos..

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conſpexit bovem;
Et tactâ invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugoſam inflavit pellem; tum natos ſuos
Interrogavit, an bove eſſet latior?
Illi negârunt: rurſus intendit cutem
Majore niſu; & ſimilî quæſivit modô,
Quis major eſſet? Illi dixerunt: bovem.
Noviſſimè indignata, dum vult validiùs
Inflare ſeſe, rupto jacuit corpore.

Quantoque valeat hic Apologus ad noſtros mores emendandos, ſatîs liquet ex primo verſiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæſar Scàliger ait in ſua Pòëtica, Apologum

---

(a) *Æſopus floruit annô 185. à Roma cōdita.*

(b) *Homerus Pòëtarum Græcorum princeps vixit mille circiter annis ante Chriſtum.*

logum ſic appellari quaſi, aliud palam, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid intereſt inter Apologum, & parabolam?

℞. Hoc intereſt, quòd Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omnino nequeunt; neque enim belluæ loqui poſſunt; parabola verò eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certè quidem potuerunt.

§. IV. De Fabula Mixta.

Q*Uid eſt Fabula Mixta?*

℞. Eſt ea, quæ ex Rationalîs, Moralîs admixtione componitur, ſeu in qua homines cũ brutis ſermocinari finguntur. Eximiũ Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinũ, Hiſtoriarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterũ Gallorũ animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurũ regionẽ advecti, locique amœnitate capti, condendæ urbis locũ ab incolis precariò impetraverãt.

Canis, & Paſtor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Paſtore precariò petiit, in quo pareret: quô obtentô, iteratô petiit, ut ſibi educare eodẽ in locò catulos liceret. Ad extremum adultis catulîs, fulta domeſticô præſidiô proprietatẽ loci ſibi vindicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionũ futuros.

Quan-

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, cõtinuò subjungit Justinus: *His, inquit, incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit.*

§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.

QUanam est prima, ac præcipua Fabulæ lex?

℞. Prima hæc est lex, ut Fabula quælibet adjunctã habeat suã interpretationẽ, qua moralis illius sensus breviter explicetur: quã interpretationem quasi Fabulæ animã ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, sive *Affabulatio*, si verò ponatur initiò, vocatur *Promythion* quasi *Præfabulatio*, si ita loqui fas esset. Cæterùm initióne ponas, an fine, non refert maximopere.

Quænam est altera lex Fabulæ?

℞. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucũda. Verùm de illis quatuor narrationis cùm Fabulosæ, tum Historicæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraque potest illuminari, capite subsequenti dicturi sumus.

Quomodonam probabilis reddi potest, veroq; similis Fabula, quæ nimirum ficta semper res est, & commentitia, ac persæpè etiam incredibilis, fideique prorsus absona, quales sunt Apologi, qui belluis humanum sermonem affingunt?

℞. Fabulæ quantũvis fictitiæ, quamdã tamen inesse probabilitatẽ, ac verisimilitudinẽ si sua

ſi ſua cuilibet animanti ſervetur indoles, ac ſuũ ingeniũ: ſi Vulpem facias verſipellem & ſubdolam; Lupũ rapacem & truculentũ; Agnum mitẽ & ſimplicem; ac cæteræ demum belluæ germanîs propriîſque ſuîs coloribûs depingantur. Hinc ſapientes monet Horati9 in arte Pòëtica; Pòëtæ mendacia ad veritatẽ accedere omnino debere:

Ficta voluptatis causâ ſint proxima veris.
Et alio loco ejuſdem Pòëticæ:
Atque ità mentitur, ſi veris falſa remiſcet.
Primo nè medium, medio nè diſcrepet imũ.

§. De VI. utilitate Fabulæ.

Quanam eſt utilitas Fabulæ?

℟. Mirabiles quosdã uſus habet Fabula, ſi in loco, ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primò enim mirũ in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorũ animos, & ad conciliandã attentionẽ, quæ delectioni ſolet eſſe conjuncta. Hac arte ſibi paravit olim attentionem ſummus Orator Demoſthenes.

Cùm enim, licèt de rebus graviſſimis agens, faſtidiosè tamẽ, & oſcitanter audiretur ab Athenienſib9, hac elegãti Fabella repentè illorũ aures, & animos ad audiendũ cõvertit.

Aſini umbra. Fabula.

Adoleſcens æſtivo tempore Athenis Megaram profecturus, aſinum conduxit; cùmque efferveſcente jam meridie, ſolis ardor cæpiſſet eſſe vehe-

mentior, vitandi caloris causâ, sub asini ventrē se conjecit, ut umbrā inde captaret. Ast Agaso, qui locaverat asinū, hinc hominē seriò proturbare, asserens se nihil nisi asinū, non verò asini umbrā locâsse: alter contra affirmare, se cū asino pariter illi9 umbrā conduxisse: Cùm autē vidisset Domesthenes captos hac Fabula Judices risu corruere, ac penè emori, discessū repētè paravit, vel parare se finxit. sed rogātibûs enixè Atheniēsibûs, ut Fabulæ quod relinquū erat, perficeret, *Hanc verò*, mutata voce inquit, (a) *de asini umbra audire vultis, de rebus gravib9, & seriis nō vultis?* & illos hôc artificiô ab oscitātia, tædioque adsumā quādam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam est altera utilitas Fabulæ?

℟. Fabula non solùm valet ad delectandū, sed, quod caput est, facit etiam inprimis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores commendandos. Hic etenim est, quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fabulæ Laudabilis scop9, ut utraque Mortales ad honestatis, ac virtutis studium à vitiorum fœditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversîs itineribûs eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palàm, & apertè, sinè ambagibus & integumentis, unde offensi persæpe improborū animi salutare

(a) *Plutarchus in vita Demosthenis.*

tare monitum aspernantur ac respuunt, *castigatique remordent*, ut inquit Juvenalis.

At Poëta vitium impugnat, quasi aliud agens, ac veluti per cuniculos, & monitorum austeritatem Fabularum condimento mitigat: ut nempe captus, ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris salutarem medicinam libenter admittat, ut sapienter monet Lucretius lib. 3. & 4.

Ac veluti pueris absinthia tetra medētes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circū
Contingunt mellis dulci, flavòque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur;
Librorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valescat.

Quid enim aptius, v. gr. ad inanium promissorum rumorem sinè cujusquam offensione castigandum, quàm hæc lepidissima Phædri de monte parturiente Fabella?

Mons Parturiens.

Mons parturiebat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cùm minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingeniosè alludit Horatius in arte Poëtica:

Quid dignū tanto feret hic promissor hiatū?
Parturient montes; nascetur ridiculus mus.

Ad

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam, quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia captat.
Flumina, Quid rides? mutato nomine, de tè
Fabula narratur.

Quo veterum exemplo probari potest, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

℞ Exemplô Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque revocavit narratiunculâ Apologi de membris humanis adversùs stomachum conspirantibus; & quod nec legum, nec magistratûs auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimentô perfecit. Apologum sic narrat T. Livius Lib. 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri. ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibûs frui:(a ebat)*conspirâsse indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa unà membra, totùmque corpus ad ex-*

ad extremam tabem venisse; indè apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse; nec magis ali, quàm alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, qui vivimus, vigemusque divisum pariter in venas, maturè confectô cibô, sangvinem. Comparando hinc: quàm intestina Corporis seditio similis esset iræ plebis in Patres flexit mentes hominum.

CAPUT. II.

De Narratione.

Q*Uid est Narratio?*

℟. Est rei gestæ, vel quasi gestæ expositio. Dicitur *rei gestæ, vel quasi gestæ*, ut nempe Narrationem tum historicam tum Fabulosam complectatur hæc nostra definitio.

§. I. De virtutibus Narrationis.

Q*Uænam sunt virtutes Narrationis?*

℟. Quatuor à Tullio recensentur: perspicuitas, probabilitas, brevitas, & svavitas.

Quomodo perspicua fiet Narratio?

℟. Fiet perspicua. 1. Si temporum servetur ordo, adeò ut quod primum gestum est, primum etiam referatur.

2. Si verbîs propriîs, & usitatîs utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Denique si diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis esset ista. v. gr. *A-*

junt

juat Regem (a) *Pyrrhum Romanos vicisse.* Quis enim inde victor, quis victus intelligi possit?

Quantùm porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perspicuè narret, & apertè, facilè intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima sit Orationis virtus perspicuitas.* Quò spectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius; *Dilucida & negligenter quoque audienti aperta sit. ut in animum, tanquam sol in oculos, etiamsi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed nè omnino possit non intelligere, curandum.*

Quòd si obscuritatis vitiô laboret Narratio, jure, ac meritò cadet in illius auctorem, quod de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est à nobilissimò (b) Pöëta.

Quid juvat obscurîs ĩvolvere scripta latebrîs,
Nè pateant animi sensa? tacere potes.

Cede ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perspicuæ?

℟. Instar omnium esse potest laudatissimũ illud Epigramma (c) Ausonii de Venere armata, & de Pallade. *In*

(a) *Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortissimus, qui contra Romanos pro Tarentinis sex annos bellum gessit.* (b) *Scævola Sammarthano.* (c) *Ausonius egregius Rhetor & Pöëta, præceptor Imperatoris Gratiani, fuit Consul Anno 379*

In Venerem armatam.

Armatã vidit Venerẽ (a) Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus ait, judice vel Paride.
Cui Venus: Armatã cur me, temeraria, tẽnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Q*Uomodo fiet probabilis narratio?*

℞. 1. Si is, qui narrat, sit notæ probitatis, & fidei.

2. Si rei gestæ seriem exponat sinè fuco; qua simplicitate nimirum atque candore plus multò valebit ad persuadendum, quàm alii calamistris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei absonum, & quod abhorreat à communi hominum sensu; quia, ùt rectè admonet Horatius in arte Pòëtica.

Quodcũque ostẽdis mihi sic, incredulus odi.

Quòd si fortè rei veræ, sed Incredibili, fidẽ facere velis, usurpare poteris sapiens illud cujusdam Veteris dictum: *Multa esse vera, quæ tamen non sint verisimilia; & probabile omninò esse, quamplurima contra probabilitatem contingere.*

4. Denique si clarè, apertèque exponas rerum circumstantias, & adjuncta personarũ, locorum, ac temporum; unde vel maximè pendet facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile

(a) *Lacedæmon. i Venerem armatam colebant.*

reddit à circumſtantiis perſonarum, quod narrat de inſidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur*, inquit, *victus eſt?* (Clodius) *Quia non ſemper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

QUid facto eſt opus, ut brevis ſit Narratio?
℟. Brevis erit, ſi narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ùt ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius:

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Sed ſi inde ſumas exordium, unde neceſſe eſt; 2. Si non inutiles, putidasque circumſtantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus eſt dicere; v. gr. *In portum veni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni. ſublatæ ſunt anchoræ. è portu ſolvi?* Satis erat dixiſſe: *è portu ſolvi.*

Vide tamen etiam, atque etiam, nè nimia brevitas obſcuritatem afferat orationi; ut obſervat Fabius. *Vitanda*, inquit, *illa Salluſtiana brevitas, & abruptum orationis genus* Et alio locô: *Narratio*, inquit, *præciſa non tam Narratio vocari poteſt, quàm confuſio.* Audi rurſus Horatium noſtrum:

Brevis eſſe laboro.
Obſcurus fio.

QUa ratione ſvavis reddetur Narratio?

℟.

℟. Suavis erit. 1. Si utamur verbîs leniter & numerosè sonantibûs. 2. Si ità collocentur verba, ut nec hiulcus, nec asper sit illorũ cõcursus. 3. Si, quæ narramus, sint magna, nova, & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cùm, v. g. pro tẽpore præterito præsens usurpatur; item cùm plures infinitivi subaudità verbô jũgũtur, ùt cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil suspicari, dies unus, & alter intercedere* Ità etiã Cæsar, lib. 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Cæsarem cõplexus obsecrare cæpit, nè quid graviꝰ in fratrẽ statueret: Scire se illa esse vera, nec quemquã ex eo plꝰ quàm se doloris capere.* Supple, *dixit.* Ita Virgilius in mirificis hisce versibꝰ L. VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque Phalanges (bras-
Ut videre virũ, fulgentiaque arma per um-
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Cêu quondã petiêre rates: pars tollere vocẽ
Exiguã: inceptꝰ clamor frustratur hiantes.

5. Denique suavis erit Narratio, si diversis figuris illuminetur, & si habeat admirationes, expectationes, suspensiones, exitus inopinatos, & interpositos motus animorum, dolorẽ, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddã

exemplum habes in jucundiſſima illa Narratione de Dionyſio Syracuſarum Tyranno, & de Damocle quodam illius Paraſito, in quam intueri ſatis non potuerunt Tyrones, ut ſvaviter, & feſtivè narrare diſcant.

Dionyſius Syracuſarum Tyrannus,, & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuſcul. lib. 5.

CUm quidã ex ejus aſſentatoribus Damocles cõmemoraret in ſermone copias ejus, opes, majeſtatẽ, dominatus, rerũ abundantiã, magnificentiã ædiũ regiarũ, negaretque unquã beatiorẽ quemquã fuiſſe. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniã hæc te vita delectat, ipſe eandẽ deguſtare, & fortunã experiri meã? Cùm ſe ille cupere dixiſſet, collocari juſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argentô, aurôque cælato. Tũ ad menſam eximiâ formâ pueros delectos juſſit conſiſtere, eosque nutũ ejus intuentes diligenter miniſtrare. Aderant ungventa, coronæ; incendebãtur odores; menſæ cõquiſitiſſimîs epulîs extruebãtur, fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentẽ gladiũ è lacunari, ſeta equina aptũ demitti juſſit, ut impẽderet illiꝰ beati cervicibꝰ. Itaque nec pulchros illos miniſtratores aſpiciebat, nec plenũ artis argentũ nec manũ porrigebat ad mẽ-

ſam

ſam: jam ipſa defluebāt coronæ: denique exoravit Tyrannū, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet eſſe, Satìs ne videtur declarâſſe Dionyſius, nihil, ei eſſe beatū, cui ſemper aliquis terror impēdeat?

Ad hanc ſvaviſſimam Narrationem alluſſit Horatius, cùm ait Odarum lib. 3.

DIſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, ſeu Figuris, quibûs illuminari poteſt Narratio.

Q*Uid eſt Figura?*

℟. Figura, ſeu Schema eſt ornamentum quoddam orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, & à communi conſuetudine remotus, cujusmodi ſunt hæc Ciceronis verba: *O Dii, immortales, ubinam gentium ſumus! . . . O ſcelus, o portentum in ultimas terras amandandū,* Itemque illa Virgilii verba in Ecloga. II.

Ah Corydō, Corydō, quæ te demētia cepit?

Vel cùm idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ità loquentem inducit:

——— Bella, horrida bella.
Et multo Tibrim ſpumantē ſanguine cerno.

Quis enī nō videt, hæc orationis lumina & illas dicēdi quaſi faces in quotidiano communiqué ſermone adhiberi nequaquam ſolere?

Quibus potissimùm Figurîs erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

℟. Præcipuæ Narrationis Figuræ sũt. Hypotyposis, Suspẽsio, sive Sustẽtatio, Exclamatio Communicatio, & Sermocinatio, sive Dialogismus.

Quid est hypotyposis?

℟. Est figura, quâ aliquid tam vivîs spirantibûsque, ut ità loquar, coloribûs pingitur, atque narratur, ut nõ tã audiri, vel legi, quàm spectari, & oculis quasi subjici videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi cujusdam Civis Romani suppliciũ narrat per Hypotyposim: *Cædebatur virgîs in medio foro Messanæ Civis Romanus; cùm interea nulla alia vox istius miseri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc; Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æneæ venationem describens, rem quasi sub oculos ponit hîs versibûs eggregiîs:

——— Ostrôque insignis, & aurô
Stat sonipes, ac fræna ferox spumãtia mãdit.

Idémque, Poëta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam pænè sub aspectum ità subjicit:

Hæc fatus (Entellus) duplicem ex humeris ejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa,
(a) lacertósque Exuit,

(a) *Versus hypermeter,*

Exuit, atque ingens mediâ consistit *Arenâ.*
Constitit extēplò in digitos arrectus uterq;
Brachiaqué ad superas interritus extulit auras

. . . .

Præcipitemque Daren addens agit æquore toto. (nistrâ
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille si-
Nec mora, nec requies; quàm multa grādine nimbi
Culminib9 crepitant, sic densis ictib9 Heros
Creber utraq; manu pulsat, versatq; Dareta.

. . . .

Ast illum fidei æquales genua ægra trahentē,
Jactantemque utroque caput, crassumqué cruorem
Ore rejectantē, mistosque in sanguine dētes
Ducunt ad naves.

Quid est Suspensio?

℞. Suspensio, seu Sustentatio, est Figura, quâ Orator ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, & incertos, quid dicturus sit. Ità Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini judices. quid deinde factum sit . . . . Expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem vestram.*

Quid est Exclamatio?

℞. Est vocis elatio, sive contentio, qua

interjectione, vel adhibita, vel subaudita, vehementiorē animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, post narratum indignissimum illud Gavii, licèt Civis Romani, supplicium, de quo paulò suprà, in has doloris, & indignationis voces subitò erumpit: (a) *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostræ civitatis! O ex Porcia, legesqué Semproniæ, ò graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunitio potestas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in opp do Fœderatorum, ab eo, qui beneficiò populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virg s cæderetur? Quid cùm ignes, ardentesque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum ad rant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?*

Eodem planè modō Æneas apud Virgiliū lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primò narrat:

Dividimꝰ muros, & mœnia pandimus urbis
Accingūt omnes operi, pedibusque rotarū

Subji-

(a) *Cic. in Verrem.*

Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Fœta armis circum pueri, innuptæq; puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
Deinde per ſummum dolorem repentè ſic exclamat:
O patria, o divûm domus Iliû, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamꝰ tamen immemores, cæcíque furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt communicatio?

℟. Eſt figura, quâ Orator cauſæ ſuæ cõfidẽs deliberat cũ iis ipſis, apud quos, vel contrà quos dicturus eſt, illos nimirũ conſulens, quid acturꝰ ſit, vel etiã quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Ità Cicero per ſummã fiduciã videtur conſilia ſua communicare cũ adverſario ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum; *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium ducerere, quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum?* (a) *& ſi tibi ignoto apud ignotos, apud*

(a) Una hac voce D. Paulus civis Romanꝰ cruciatus & mortem vitavit, *Act. 22.*

pud Barbaros. apud homines in extremis, atque ultimis gentibus positos, nobile, & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset; ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cùm Civem se Romanorum esse diceret, apud te Prætorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque usurpatione civitatis assequi potuit?

Quid deniq; est Sermocinatio, seu Dialogismꝰ?

℟. Est Figura. quâ duo vel plures homines inducuntur loquentes, aut secum ipsi, aut cũ aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac perleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogismũ.

Cùm ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari. Projicite me, inquit, inhumatũ. Tum amici. Volucribusné & feris? Minimè verò, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui (a) *poteris?* illi; *non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?*

Nec minus festivum videbitur, quod hìc subjicio, aliud exemplum ex eodem Tull. l. 2. de Orat.

Scipio (b) *Nasica, & Ennius Poëta,*

Scipio

(a) Pro *Quomodo.* (b) *Erat cognomen Scipionis illius, qui etiam* Corculum *vocabatur ob summam prudentiam.*

Scipio Nasica cùm ad Pòëtam Ennium venisset, éique ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset: domi non esse, Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebûs cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quæreret, exclamat Nasica: se domi non esse. Tum ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam. Hic Nasica Homoes impudens; ego cùm te quærere, ancillæ tuæ credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum exempla.

QUotuplex est Narrationis genus?

℟. Triplex, alia est enim Narratio Pòëtica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Pòëtica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis & Oratoria rem exponit, quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationū genera?

℟. Hoc potissimùm interest, quòd Historicus, & Orator ordinem temporis, & rei gestæ seriem in narrando sequantur, & servēt; conträ quàm facit Pòëta, qui etiam à fine, aut à medio, rem solet ordiri, quomodo Virgilius ab anno septimo excidii Trojani suam Æneidem auspicatur; ùt liquet ex hisce Didonis verbis ad Æneā, ad calcem libri primi:

——— Nam te jam septima portat.
Omnibûs errantē terrîs, & fluctibûs æstas.

2. Hoc

2. Hoc intereſt, quòd Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator verſimilitudinem; Pòëta verò cõmentiìs etiã fabulĩs veritatẽ aſpergat

3. Denique hoc intereſt, quòd Hiſtorica Narratio ſit fermè ſimplex, brevis, ac nuda: Oratoria ſit ornatior, & fuſior; Pòëtica verò ornamentîs abundet, & omnibûs artis coloribûs picta ſit, atque polita.

AFfer ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Pòëticæ?

℞. Inſtar omniũ eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesqué optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Pòëticæ.
Metamorph. L. 8.

(a) Dædalꝰ interea Creten longumq́; peroſꝰ
Exilium, tactusque (b) loci natalis amore,
Clausꝰ erat pelago. Terras licèt, ĩquit, & ũdas
Obſtruat, at cœlum certè patet: ibimus illac:
Omnia poſſideat, non poſſidet àëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes.
Naturãque novat: nã ponit in ordine peñas,
A minima cœptas, longã breviore ſequente,
Ut clivo creviſſe putes: ſic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.

Tum

(a) *Dædalus in labyrintbum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Minòë, ob Theſeum ejus conſilio ſervatum,* (b) *Patriæ, Athenarum.*

Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ità cõpositas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves Puer Icarus unà
Stabat, & ignarum sua se tractare pericla,
Ore renidẽti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavã modò pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opꝰ. Postquã manꝰ ultima cœpto
Imposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suũ corpus, motaque pependit in aura,
Instruit & natũ; Medioque ut limite curras,
Icare ait, moneo: nè, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrũque vola: nec te spectare (a) Bootẽ
Aut (b) Helicem jubeo, strictumque (c)
Orionis ensem.
Me duce carpe viã pariter præcepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accomodat alas.
Inter opꝰ monitusque genæ maduêre seniles,
Et patriæ tremuêre manꝰ, dedit oscula nato
Non iterũ repetenda suo; pennîsque levatus
Antevolat, comitiq; timet (velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido)
Hortaturq; sequi; damnosasque erudit artes;
Et movet ipse suas, & nati respicit alas,

. . . . : . . . .

Cùm puer audaci cœpit gaudere volatu,
Desc-

(a) *Signũ septemtrionale.* (b) *Ursam majorẽ.*
(c) *Sidus quod pingitur cum ense stricto.*

Deseruitque Ducem, Cœlique cupidine tactꝰ
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia solis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerāt ceræ; nudos quatit ille lacertos,
(a) Remigiôque carēs nō ullas percipit auras
Oraque cæruleâ patrium clamantia nomen
Excipiūtur aquâ, quæ (b) nomē traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat, pennas aspexit in undis;
Devovitque suas artes, corpusque sepulchro
Cōdidit; & tellus à nomine dicta sepulti est.

C*Edo vetus quoddam exemplum Narrationis Historicæ?*

℞. Habes in veteribus Historiæ Romanæ scriptoribus Narrationes benè multas tam singulari opera, artificioque elaboratas, ut nihil supra; in T. Livio 1. Sabinarum raptū; 2. Horatiorū, & Curiatiorum pugnā; 3. Lucretiæ mortem, exactos à bruto Tarquinios, interemptosque à patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversùs Regem Porsenam; 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Cannensem; 7. Hannibalis cum Scipione congressum Ephesi apud Antiochum Regem; 8. Supra cætera verò omnia, mirificū illud ejusdē Hannibalis iter in Italiam,

(a) *Alis, quibus quasi remigabat.* (b) *Icariū mare vocatur.*

liam, per Hiſpaniam, per Pyrenæos per Gallias, per Alpes, & Appennium; quod exquiſitiſſimum quoddam artis opus exiſtimo.

Habes præterea in Salluſtio pugnā adversùs Catilinā; in Q. Curtio Tyri obſidionē, ſingularē Abdolanymi eventū, Alexandri Magni mortem, conſternationem, & Reginæ Siſygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verùm ſat eſto ex omnibus illis Narrationib9 unā, aut alterā hoc loco commemorare. Tu ex duobus illis diſce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis
Narratio Hiſtorica. Ex Livii
Hiſt. Lib. I.

Datur ſignum, infeſtíſque armis, velut acies terni juvenes Magnorū exercituū animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium, ſervitiumque obverſatur animo; futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primò ſtatim concurſa increpuêre arma, micantesque fulſêre gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutrò inclinata ſpe, torpebat vox, ſpiritusque.

Conſertis deinde manibûs, cùm jam non motus tantùm corporum, agitatioque anceps telorū, armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſet, duo Romani ſuper alium alius, vulneratis tribûs Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum caſum cùm clamâſſet præ gaudio Al-

banus

banus exercitus, Romanas legiones jam spes tota nondum tamen cura deseruerat, exanimes vices unius, quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè is integer fuit, ut universis solus nequaquã par-sit adversùs singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ità ratus secuturos, ut quemque affectum vulnere corpus sineret. Jam aliquantũ spatii ex eo loco, ubi pugnatũ est, aufugerat. cùm respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse, in eum magno impetu redit, & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex insperato faventium solet) Romani adjuvant militem suum, & ille defungi prælio festinat. Priùs itaque quàm alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque æquato marte singuli supererant, sed nec spe, nec viribus pares. (a) Alterum intactũ ferro corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud prælium fuit. Romanus exultans, Duos, inquit fratrum Manibus dedi; tertiũ causam belli hujusce, ut

(a) Hæc est recta syntaxis: *Corpus intactum ferro, & victor a geminata dabant alterum ferocem in certamen tertium.*

ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè sustinenti arma gladium supernè jugulo defigit, jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt. eò majore cum gaudio, quò propiùs metus rei fuerat.

(a) *Abdalonymus ex Olitore Rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno:*

Ex Lib. IV. Q. Curtii.

Erant (b) *Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis, quòd alii per ferrum, ignesque peterent.* Vos quidē macti virtute, *inquit*, estote, qui primi intellexistis, quantô majus esset regnum fastidire, quam accipere. Certum date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum. *At illi cùm multos imminere, tantæ spei cernerent, singulis* (c) *amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt neminem esse potiorem, quàm Abdalonymū quendam, longa quidem cognatione stirpi regiæ annexum, sed ob inopiam suburbanum hortū exigua colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat. Intentusque operi diurno,*

 strepi-

(a) Alii Abdalominum dicunt. (b) *Erat is apud Alexandrum gratiosissimus.* (c) *Ita genuina lectio.*

ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat.

Subitò deinde, de quibus ante dictum eſt, cùm regiæ veſtis inſignibus hortum intrant; quē fortè ſteriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc Rege eo ſalutato; alter ex his, habitus inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum iſto ſquallore permutandus tibi eſt. Ablue corpus illuvie, æternisqué ſordibûs ſquallidum: Cape Regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, iſtam continentiam profer. Et cùm in regali ſolio reſidebis, vitæ, neciſqué omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatûs, in quo accipis regnum; imò Herculè propter quem.

Somnio ſimilis res Abdalonymo videbatur. Interdum ſatisné ſani eſſent, qui tam protervè ſibi illuderent, percontabatur. Sed ut cunctanti ſquallor ablatus eſt, & injecta veſtis purpurea, aurôqué diſtincta, & fides à jurantibus facta; ſerio jam Rex, iiſdem comitantibûs in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenuè tota urbe diſcurrit. Aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſq; humilitatem, inopiamqué ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum Rex protinus juſſit; diurnè contēplatus. Corporis, *inquit*, habitus famæ generis non repugnat: ſed libet ſcire, inopiam qua patientia tuleris. *Tum ille*, utinam, *inquit*, eodē animô regnum pati poſſim! Hæ manus ſuffecerunt de-

desiderio meo: nihil habenti nihil defuit. *Magnæ indolis speciem ex hoc sermone Abdalonymi cœpit.*

C*Edò denique Exemplum Narrationis Oratoriæ?*

℞. Laudatur ab omnibus, & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero suspicionem insidiarum à Milone in Clodium tam callide, tamque ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sinè uxore, quod nunquam fere, cùm (a) *hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda,* (b) *penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarū puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiori*

(a) Milo ironicè. (b) *Penulâ, seu pallio obvolutus.*

ori impetum: adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desiliisset, sequé acri animô defenderet; illi, qui erant cùm Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ùt à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectũ putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant, ex quibus qui animô fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemqué occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non dirivandi criminis causa, sed ùt factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hæc, sicut exposui, ità gesta sunt, judices: insidiator superatus; vì victa vis, vel potiùs oppressâ virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilô inferiorem existimo hanc alteram narrationem lepidissimam, quâ Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sint perfidi, improbiqué, qui aliud agunt, aliud simulant.

Malus Pythyi cujusdam dolus.

Narratio oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis literatus, cùm se Syracusas otiandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causâ contulisset,

dicti-

dictitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare sinè interpellatoribus posset. Quòd cùm percrebuisset, Pythyus ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, venales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, vti suis, & simul ad cænam hominem invitavit in hortos in posterum diem. Cùm ille promisisset, tum Pythyus, qui esset, ùt argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit, & ab his petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitqué, quid eos facere vellet.

Ad Cænam tempore venit Canius, opiparè à Pythyo apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ceperat afferabat: ante pedes Pythyi pisces abjiciebantur.

Dum Canius, Quæso, inquit; quod est hoc, Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille: Quid mirum? inquit, hoc loco est. Syracusis quidquid est piscium. Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit à Pythyo, ùt venderet. Gravatè ille primò, quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythyus voluit, & emit instructos: nomina facit; negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos, Venit ipse maturè, scalmum nullum videt; quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullæ (quod sciam) inquit ille: sed hic piscari nulli solent. Itaque heri mirabar, quid accidisset. Stomachari Canius, Sed quid faceret? Nondum enim (a) Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. . . Ergo & Pythyus, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi & malitiosi sunt.

CAPUT III.

§. I. De Chria.

QUid est Chria?

℟. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cujuspiam utilis, & memoria digni; unde etiam *Chria* suum nomen invenit à Græco vocabulo *Chreia* (a) quod usum, utilitatem, commodum significat.

Quotuplex est Chriarum genus?

℟. Triplex: Aliæ versantur in verbis, aliæ in actione, aliæ in utroque consistunt. Seu, ùt vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ sunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ*.

Quid

(a) *Aquilius præstans jurisconsultus: prætor fuerat ante Ciceronem.*

(a) *Sunt qui scribunt* Chreja, *sed malè.*

Quid eſt Chria Verbalis?

Ea eſt, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & ſententiosè prolata; qualis eſt v. gr. Virgilii verſus (a)

Diſcite juſtitiam moniti,& non tēnere Divos

Vel hoc effatum Senecæ. *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis;* itemque hi Horatii verſus (b)

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,

Regumque turres.

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia

Orandum eſt,ut ſit mens ſana in corpore ſano;

Q*Uid eſt Chria activa?*

℟. Ea eſt, quæ memorabile aliquod factū exponit, & verbìs exornat, ùt: *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando, quàm longa eſſet hominum vita, ſeſe pauliſper conſpiciendum exhibuit; tum ſubitò exſpectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fugâ, caducæ, & fugacis mortalium vitæ brevitatē deſignaret.*

Sic etiam Cotys Thraciæ Rex, cùm quidam pardalim, ſeu pantheram, ferociſſimum animal, illi donô miſiſſet; ipſe viciſſim leonem miſit, né verbum quidem addens: ſed malam beſtiam ſic malè penſando, rè ipſa hominem prudenter admonuit; par pari, ùt eſt veteri proverbio, eſſe omninò referendum.

(a) *Æneid. 6.* (b) *Odarum l. 1.*

Memorabile quoque in primis,& omnibus notum,quòd referunt Livius,& Florus de duobus Tarquiniis, patre, & filio. Cùm enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superni regis ultimi Romanorũ Filius,acceptâ à patre contumeliâ, & injuriam simulans ad (a)Gabios transfugisset, breviquè ad summam apud illos,regiæquè pænè parem potestatem pervenisset, misit clãculum Romã unum è suis, sciscitatum à patre, quidnã demum se facere vellet.Rex ad hæc nihil voce respondit, sed veluti deliberabundus in hortum ædium transiit,sequente filii nuntio Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculô decussit,& per hasce ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos. Quòd cùm à filio non ità multô post variîs artibûs factum esset,brevi, & consiliô, & præsidiô orbata civitas fuit, in Tarquinii potestatem nullo labore redacta.

Rẽ sic narrat Ovidius nativo quodã, ùt solet, simpliciq; candore, libro secundo de Fastis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus; fortis ad arma tamen.
Cæperat hic alias: alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namq; triũ minimus proles manifesta superbi.
In medios hostes nocte silente venit.

Nu-

(a) Gabii *Volscorum urbs, IX. millia passuum ab urbe Roma distans.*

Nudarunt gladios: occidite, dixit, inermem,
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusqué pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
(Dicere ùt hoc posset, verbera passus erat,)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiosqué recondunt.
Tergaqué deducta veste notata vidēt (tur:
Flent quoq;& ùt secum tueatur bella precā-
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jamqué potens misso genitorē appellat amico.
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratîs suberat cultissimus herbîs,
Septus humum rivo lenè sonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virga lilia summa metit,
Nuntius ùt rediit. decussaqué lilia dixît,
Filius, agnosco jussa parentis: ait.
Nec mora; principibûs cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Quid est Chria Mixta?

℞. Est ea, quæ Factum aliquod sermoni conjunctum exponit. Exempla si quæris, alîquot selecta hìc damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream statuam cùm aliquando vidisset in foro Diogenes Philosophus, ad illam supplex accessit, & manum illi quasi ad stipem diu multumqué porrexit. Mirantibus valde amicis, & interrogantibus, quid porrò faceret, respondit, Ad repulsam me experior. *II.*

II. Exemplum.

Idem Diogenes cùm aliquando confertissimam populi turbam sese è theatro effundentem vidisset, adversus illam solus ingredi totis viribus cepit, & objurgantibus respondit: Hoc in omni vita facere studeo.

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempesta nocte tumulum præteriens, cùm horribile quoddam spectrum vidisset, strictâ lanceâ, in illud audacter irruit, ita verbis compellans: Quò me fugis o! anima bis moritura? *Hoc singulari factô docemur, Faunorũ terriculamenta, & inania larvarum, ac lemurũ ludibria, à cordatis, fortibûsque omninò rideri.*

Q*uot sunt Chriæ partes, seu Capita?*

℟. Chria sive Verbalis sive Activa, sive Mixta, continetur partibꝰ octo, inquit Aphthoniꝰ in *Progymnasmatis.* Sunt autẽ partes illæ, *Encomiũ, Paraphrasis, Causa, Contrariũ, Simile, Exemplum, Testimonium veterum, & Epilogus.*

Sive ùt tritâ illâ, usitatâque formulâ potiùs utamur; Chria tractanda est,

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A Contrario.
5. A. Simili.
6. A. Ab. exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ ſingula Capita ſigillatim enucleare neceſſe eſt.

Quid ſibi vult à Laudativo?

℞. Significat, in ipſo Chriæ initio laudandũ eſſe dicti, vel facti auctorẽ, ut ſcilicet ex auctoris laudatione major Illius ſeu dictis, ſeu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc ſibi vult à Paraphraſtico?

℞. Idem prorſus acſi diceres, *Ab expoſitione dicti vel facti, de quo agitur.* Paraphraſis enim, ut vox Græca ſatis indicat: eſt liberior, ac copioſior rei explanatio.

Quid illud eſt à Cauſa?

℞. Indicat, diligenter inveſtigandam eſſe, & afferendam cauſam illius ſeu dicti, ſeu facti, quod pertractandum, & amplificandum ſuſcepimus: v. gr. Chriæ verbalis argumentum eſto hæc ſapiens ſententia: *Ferenda ſunt amicorum vitia:* erit in prõptu hæc cauſa juſtiſſima, quòd ſcilicet *vitiis ſinè nemo naſcitur; optimꝰ ille eſt, qui minimis urgetur,* ùt ait Horatiꝰ.

Quid eſt à contrario?

℞. Admonet, ſententiam noſtrã ex contrariarum rerum conflictione eſſe confirmãdam, v. g. poſtquam probaveris *dulcè, ac decorum eſſe pro patria mori,* (a) dices è contrario rem eſſe turpiſſimam, ac propudioſam, ſi miles pro patria pugnans, inhoneſta mortis formidine,

(a) Horat.

dine, terga fugæ convertat. Item poſtquam oſtenderis, otium, & deſidiam omnium vitiorum fontem ac fomitem eſſe, dices è contrario laborem, & vigilias eſſe firmiſſimum murum, integritatis, innocentiæqué præſidium.

Quid à Simili?

℞. Monet, propoſitam ſententiam apta quapiā ſimilitudine exornandam, ac illuſtrandā eſſe. Ità ſi laborem, & diligentiam cōmendare velis, dices cum Tullio. *Ut ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; ſic homo ad intelligendum, & agendum natus eſt.*

Quid vocas ab Exemplo?

℞. Hujus vocis ſenſus eſt, rem, quam pertractamus, illuſtris cujuſpiam exempli appoſitione confirmandam eſſe. Sit tibi v. gr. amplificandum illud: *Dulce; & decorum eſt pro patria mori,* afferes exemplum Codri (a) Athenenſium regis, de quo cecinit Horatius ode 14 lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori.* vel afferre poteris exemplum Decii Conſulis Romani, qui ſe velato capite, certiſqué verbîs pro patriæ ſalute ultrò devovit.

Quid à teſtimonio veterum?

℞. Oſtendit noſtram ſententiam veterum auctorum verbîs, ac teſtimoniô comprobandam eſſe.

(a) *Codrus ultimus Athenienſium Rex ſeipſum neci obtulit pro patriæ ſalute in bello contra Dorienſes.*

esse. Sit hoc argumentum v.gr. *Injurias esse condonandas potiùs, quàm ulciscendas*: usurpabis aureum illud Taciti verbum. *Multa contemptu curantur*; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam. *Convitia spreta exolêscunt.*

Quid demum sibi vult à brevi Epilogo?

℞. Indicat, apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda esse, quæcumque fusiùs dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiosa clausula, qua colligimus in pauca, quæ fusiùs commemorata fuêre.

Sed quoniam, ùt initiô diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verò expeditum, & facile, idcircò operæ pretium est aliquod Chriæ exemplum hoc locô subjicere.

§. II. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam Æneid. 10.

_____ Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ. . . . .

A Laudativo.

CUm optimo cuique Pòëtæ propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci, hoc est, ut delectando doceat, & docendo delectet; neminem tamen adhuc legi Pòëtam hac in re Pòëtarum principi Virgilio comparãdũ. Ille enim non solùm cæteros omnes ante se & post se Græcos, Latinosqué Pòëtas facilè vincit elegantiâ, suavitate, judicio, splendore, nu-

merô

merô delectuqué verborū; non ſolûm hoc habet, ùt illius verſib9 perfectis ingeniô, elaboratis induſtriâ, nihil addi poſſit, nihil detrahi, nihil mutari, veriſſimèqué de illo dictum olim fuerit, Muſas, & Apollinem non aliter in ſuo choro loqui, Jovemqué ipſum, ſi ſit Poëta, non alio modô locuturum; verùm etiam, quod caput eſt, ſententiarum gravitate, & frugiferorū, quibûs abundat, præceptorum ſapientiâ; hoc aſſequutus eſt, ùt optimus vitæ, virtutiſq; magiſter jure merito poſſit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam inſtituendā, & ad mores informādos idonea, quibus aſperſum eſt paſſim divinum illius Pöema, ſaluberrimum in primis eſt, atque laudabile, quod ait Æneidos libro decimô de brevitate temporis, fluxaqué, & caduca mortalium vitâ.

——————Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

A Paraphraſtico.

Ità eſt profectò, tam exiguum, tamqué arctum vivendi curriculū nobis à natura circūſcriptū [redacted], ùt vix benè lucem ingreſſis, ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cum morte commutandā. Nihil niſi temporis punctum quoddam eſt caduca hæc, quā tantopere deperimus, vita, minimumqué [redacted] ac penè nullum intervallum illud, quod ortū inter, & occaſum noſtrū interjacet. Fugit retrò

trò levis hora, truditur dies die, præcipiti casu fugaces anni ſeſe mutuò pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit improviſa sẽper, & inopinata, quodqué gravius eſt, cùm ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neque verò eſt, cur adeò parvam temporis uſuram nobis ad vivendũ conceſſam jure merito conqueramur. Præterquã quòd enim vitâ ſi ſcias uti, ſatìs lõga eſt, præterea ea certa, ſtabiliqué lege natos nos eſſe ſcimus, ut deniq; moriamur. Quis enim tam vecors eſſe poteſt, qui neſciat hanc eſſe triſtiſſimam peccati mercedem, pœnamqué juſtiſſimam, hanc eſſe mortalium conditionẽ ac ſortem, humana omnia caduca eſſe, & fluxa atque mobilia, nihil, quod ortum ſit, ſempiternum eſſe poſſe, definitum eſſe cuilibet certum quoddam, brevequé temporis ſpatium ad felicem in cælo vitam promerendam. Cumqué olim amplioribûs terminîs circumſcripta eſſet noſtra hæc mortalis vita & in ſecula benè multa propagaretur, eam noſtrîs flagitiîs, ſceleribûsqué breviorem effecimus; *Remotiqué priùs tarda neceſſitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contra verò cùm ſemel poſt miſeræ hujuſce vi-

vitæ decurſum terreni corporis contagione ſolutus erit noſter animus, cùm demum inter felices ſpiritus ævô ſempiternô perfruemur in cœlo, nulla jam ampliùs pertimeſcenda nobis neque viciſſitudo rerum, neque converſio temporum, nec ætatum commutatio, nullus jam erit neque horarum lapſus, nec fluxus dierum, nec annorum ſibimet mutuo ſuccedentium curſus. Sed eodem ſemper hærentes, & felicitatis & temporis veſtigio, ſtabili, certaqué beatitate, æternis ſeculorum ætatibus cum DEO ipſo potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O nunquam ſatìs deplorandam ſortem noſtram! ſi æterna hæc ſolidaqué obliti, nihil, nisì umbras imagineſq; conſectemur. Si enim ex veritate magìs, quàm ex opinione res velimus æſtimare, quid demum aliud eſt fragilis hæc, fugaxqué vita, nisì levis quidam fumus, qui puncto tēporis evaneſcit? nisì præceps torrens, qui cùm vano ſtrepitu celeriter effluit? nisi floſculus brevì marceſcens, qui manè oritur, veſpere floret, & nocte cadit? nisì umbra quædam, & larva inanis, quæ noſtras effugit manus.

Par levibus ventis, volucriqué ſimillima ſomno; (a)

Ab Exemplo.

Teſtes hoc loco poſſem appellare ab omni memoria

(a) *Æneid.* 1.

memoria Christianos illos Heròés, virosque sapientissimos, qui mirificâ fugacis vitæ brevitatem tot laboribûs, tot vigiliîs, tot indefessîs curîs redemptam compensârunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque inconstantiam pertæsi, quæcũque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxêre, & voluptatum illecebras, ac perniciosa rerum caducarum blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio Veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divꝰ Paulus, cùm dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos remonet summus ille vir Jobus, dùm afflatus divino Spiritu sic loquitur: *Breves dies hominis sunt:* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoque Horatio, profano licèt homini, cùm amicum sapienter sic admonet:

(a) Omnem crede diẽ tibi diluxisse supremũ.

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa;*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cùm in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quò priores abierunt.
Quid mente cæca miserum torques spiritũ?

(a) *Epist. lib. 1.*

A Brevi Epilogo.

Cùm igitur adeò breve tempus ſit, adeòque irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil eſſe loci ſocordiæ, neque ſegnitiæ; nobis inter tantas anguſtias nequaquam licere eſſe otioſos; miſeros eſſe, qui ſe, per ſummam incuriam, re una omnium pretioſiſſima defraudari patiuntur. Reſtat denique id unum, ut cum celeritate temporis, utendi celeritate certemus, & tanquam ex torrente quodã, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. Omnes eòdem cogimur. 2. Vivitur parvò benè. 3. Levius fit patientiâ, quidquid corrigere eſt nefas 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis eſt. 6. Multa ſenem circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. 9. Quantò quisque ſibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames;
11. Facilis deſcenſus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obsta: serò medicina paratur.
14. Otia si tollas, periêre cupidinis arcus.
15. ——— Diciqué Beatus
Ante obitum nemo, supremaqué funera debet.
16. ——— Paupertatemqué ferendo
Effecêre levem.
17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides. 19. Crescit amor nũmi, quantùm ipsa pecunia crescit. 20. Nemo repentè fit turpissimus. 21. Res est sacra miser. 22. Nobilitas sola est, atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ discendum est mori. 24. Etiam sine magistro vitia discuntur. 25. Qui genus jactat suum, aliena laudat. 26. Sequitur superbos ultor à tergo DEUS.

Ex Persio.

27. O! curas hominum, O quantum est in rebus Inane! 28. Virtutem videant, intabescantqué relictâ. *De sceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam est, quidquid donatur (a) egenis:
Quas dederis, solas semper habebis opes:
30. Non est, crede mihi, sapientis, dicere, vivã:
Sera nimis vita est crastina: vive hodie.

(a) *Legitur* Amicis.

Ex Terentio.

31. Crescit in adversis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare si velis, facies sedulò, quod supra dictum est.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ 2. Planiùs, & copiosiùs explicabis sententiã, illamque variîs verborum coloribûs pictam in bonô, ut ajũt, lumine collocabis. 3. Afferes causam aliquam, quamobrem res ità se habeat. 4. Ex contrariorũ conflictione, & quasi concursu illam confirmabis. 5. Illustrabis eam similitudine, quæ in rem aptissimè quadret. 6. Probabis illam singulari quodam exemplô, 7. Veteris auctoris testimoniô, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hiscé capitibus rem ità se habere concludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

Eadem prorsus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim est utriusque ars, eædemque planè regulæ. Itaque actum ageremus, si de Chria activa separatim, ac seorsim tractaremus.

Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT
De Amplificatione.

Quid est amplificatio?

R.

℞. Ineptè prorsùs, ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis (a) verba, Amplificationem cum vulgo ità definiunt: Amplificatio, inquiunt, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguas verbîs exaggerat, & in majus attollit. Puerilis: inquam, & præstigiatore, ac Sophistâ potiùs quàm Oratore digna mihi semper visa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendaciô, fallacibusque pigmentîs supra meritũ velit augeri. Ut enim facetè ajebat Spartanorum Rex Agesilaus: Ego pessimum eum sutorem arbitrabor semper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio sic Amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò subobscura cuipiam fortè videri posset hæc definitio: & quia vis, & facultas Oratoris potissimùm in amplificando consistit; idcircò definitionem illam, & totam amplificandi artem planiùs, & apertiùs explicare operæ pretium existimamus.

Quid igitur sibi volunt hæc verba; Gravior quædam affirmatio?

(a) *Isocrates pater eloquentiæ dictus à Tullio, vixit annos centum.* 11.

℞. Gravissima, illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud est, quàm vehementius quoddam, copiosiusqué dicendi genus, quô rei vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem, pondere verborum, & enumeratione circumstantiarum ita demonstramus, ut non animos, auresqué prætervolet, ùt ferme sit cùm res leviter, ac strictim attinguntur, sed ut feriat animos, permoveat, & audientium memoriæ penitùs insideat.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

℞. Habes luculentissimam in atrocissima illa Didonis adversùs Æneam abeuntem querelā: Poterat Dido simpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, iuhumanum*; *ferreum* sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumq; pererrat
Luminibûs tacitis, & sic accensa profatur:
Nec tibi Diva (a) Parens, generis nec Dardanus (b) auctor,
Perfide sed duris genuit te cautib9 horrens
Caucasus, Hircanæq; admôrūt ubera tigres.

Sic etiā Libro 2. poterat Æneas exiliter, & jeju-

(a) *Venus.* (b) *Dardanus primus Rex Trojanorum, Jovis filius,*

jejunè dicere se amissam conjugem Creusam amoribûs maximis per noctis tenebras appellâsse: verùm rem ità verbîs exaggerat:

Ausus quin etiam voces jactare per umbrā,
Implevi clamore vias, mœstusq; Crèúsam (a)
Nequidquam ingeminans iterumqué iterū-
qué vocavi.

Quotuplex est Amplificatio?

℞. Duplex: Alia est verborum, alia rerum: seu quod idem est. alia fit rebûs, ac sententiîs, alia verbìs tantùm. De utroque genere seorsim agendum nobis est.

§. I. De Amplificatione rerum.

Quot modîs fit Amplificatio rerum?

℞. Octo præcipuîs 1. Fit per congeriem definitionum, seu per definitiones conglobatas 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, seu per enumerationem partium. 4. Per congeriem causarum, & effectuum 5. Per congeriem consequentium. 6. Per congeriem similium, comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, dissimilium, & inter se pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementū. Singula hæc capita sigillatim persequamur.

§. II.

(a) *Creusa Priami, & Hecubæ filia, Æneæ Conjux, Ascanii mater.*

§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

QUid *est definitio?*

℟. Est brevis, & circumscripta rei explicatio. seu, ùt ajunt Philosophi, est oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid est Amplificatio per congeriem definitionum, sive à definitionibus conglobatis?

℟. Est ea, in qua variæ ejusdem rei definitiones congeruntur, & quasi coacervantur, ùt cùm ait Cicero: *Historia est testis tẽporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis.* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curiæ, ac Senatûs Romani majestatem sic amplificat idem Orator in oratione pro Milone. *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis: consilii publici, caput urbis: ara sociorum, portus omnium gentium, sedes ab universo populo R. concessa uni Ordini.*

Poteris tu vicissim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem, dicere, quid sit eloquentia. quid Poësis, quid amicitia, quid vita hominis, quid DEUS ipse.

§. III. De amplificatione per congeriem adjunctorum.

QUid *est Amplificatio per congeriem adjunctorum?*

℟. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu rerum, seu personarum adjunctis, ac circum-

cumſtantiis ſimul coacervatis Cicero. 2. Agraria. *Ego qualem Kalendis Januariis acceperim Remp. Quirites, intelligo plenam ſollicitudinis, plenam timoris, qua, nihil erat mali, nihil adverſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent: omnia turbulenta conſilia cōtra hunc Reip. ſtatū, & contra veſtrum otiū partim iniri, partim nobis Conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur: ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo novæ calamitatis, ſed ſuſpicione ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum, novæ dominationes, extraordinaria non imperia; ſed regna quæri putabantur.*

Virgilius ſub finem libri primi Georgicorum de Julii Cæſaris interitu lugubriter admodùm, & tragicè lamentatur coacervādo funeſtiſſima prodigia monſtraqué, quæ vel anteceſſêre, vel mox ſubſecuta ſunt.

Ille (a) etiam extincto miſeratus (b) Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferugine texit,
Impiaqué æternam timuerunt ſæcula (c) noctem.

. . . .

Vox quoq; per lucos vulgo exaudita ſilentes:
In-

(a) *Sol.* (b) Subaudi *eſt.* (c) *Dictatore Juliô Cæſare à conjuratis occiſo, ſolis globum diu ſuppallidum apparuiſſe narrant Plutarchus, & Plinius.*

Ingens,& ſimulacra modîs pallentia miris,
Viſa ſub obſcurũ noctis,pecudeſque locutæ
Infandũ; ſiſtunt amnes,terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illacrymat templis ebur, æraq;
ſudant.

Totum hunc locum, ùt eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiſerationem in primis idoneum, tu conſulito, ſi me audis.

§. IV. De Amplificatione per congeriem, ſeu enumerationem partium.

QUid eſt amplificatio ab enumeratione partium?

℟, Eſt illa, quæ fit, dum totum aliquod in ſuas partes diſtribuitur: ſeu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem ſigillatim enumerantur. Ità Cicero funeſtum Piſonis Conſulatum deſcribit: *Omnes memoriam conſulatûs tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. deteſtantur. Legati, qui unà fuère, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones. & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt; tibi peſtem exoptant, te execrantur. Achaja exhauſta, Theſſalia vexata, lacerata Athenæ; Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienſes illuſi; Epirus excisa; Locri exuſti; Achamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Ætholia amiſſa; Dolopes,*

pes, finitimiqué montani oppidîs, atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum solum tuum depeculatorem, vexatorem. prædonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib. 11. Metamorph. dilatat sententiam hanc:

Rex Midas omnia, quæcumque tangit, in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetque malô Berecynthius heros, (a)
Pollicitique fidem, tangendo singula, tentat.
Vixque sibi credens, non alta frōde virentem
Illice detraxit virgā, virga aurea facta est:
Tollit humô saxū; saxū quoq; palluit aurô:
Contigit & glebam; contractu gleba potenti
(b) Massa fit: arētes Cereris decerpsit aristas.
Aurea messis erat. Demptum tenet arbore pomum:
(c) Hesperidas donâsse putes: si postib9 altis
Admovit digitos, postes radiare videntur:
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undîs,
Unda fluens palmîs (d) Danaen eludere possit.

Venetiarū descriptio per enumerationē partiū.

Venetiarum urbis, in recessu intimo sinûs Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes

---

(a) *Midas Phrigiæ Rex, ubi mons Berecynthus* (b) *Auri moles.* (c) *In aerū hortis erant aurea poma.* (d) *Jupiter in aureā pluviā mutatus, illā delusit converso in pretium Deô.* Horat.

tes ex alto aquæ, illam omni ex parte circumluant. Eæ inclytæ urbi, & ad merces, copiasq; invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò æstuariis majores, minoresqué Euripi totam urbem intercursantes, variis mæandris, ac flexibûs ita distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiô sanè vel artis, vel naturæ miraculô. Indè vicorum, insularum; & pontium ingens numerus, ut qui diutiùs ibi versati non sunt, viarum, locorumque modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, haud ità magna mercede, trajiciant.

§. V. De Amplificatione per congeriem causarum, & effectuum.

QUid est Amplificatio per congeriem causarum & effectuum?

℟. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ùt si diceres cum celebri artis magistro. *Quereris multis modis vexatam esse provinciam? sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque segnitie dif-*

flue-

fluebat. Expecta igitur damna longè graviora Exhaurientur pecuniæ, jacebit spreta Religio, fures impunè grassabuntur, &c. Ex eodem loco immanissimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgiliũ Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni (a)
Effera; Di capiti ipsius, generiqué reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusqué manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus.) & sanie, tabôq; fluentes,
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

§. VI. De Amplificatione per congeriem consequentium.

QUid est Amplificatio per congeriem consequentium?

℟. Est ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re consequentia. Ex hoc loco Virgilius nocté eggregiè describit Æneidos. 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè consequuntur.

Nox erat, & placidũ carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvæqué, & sæva quiêrãt
Æquora: cùm medio volvuntur sidera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæqué volucres, Quæ-

(a) *Mezentius immanissimus Tyrrhenorum, seu Hetruscorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.*

Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumîs
Rura tenent; somno (a) positæ, sub nocte silenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum,

§. VII. De Amplificatione per comparationes, similitudines, & exempla.

QUid est Amplificatio per comparationes, similitudines, & exempla?

℟. Est ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac similitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes. si dicas, v. gr. cum Tullio in Pisonem. *Ego non te vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo* (b) *Oreste, aut Athamante dementiorem putem?* Vel si dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui sua lutulenta vitia magnorum virorum exemplô solebat excusare.

In Gaurum.

Quòd nimiô gaudes noctem producere vinô,
Ignosco; vitium; Gaure, (c) Catonis habes.

Car-

(a) *Positæ*, id est. *jacentes*. Somnô autē lenibant curas, &c. (b) *Orestes Agamemnonis filius, furiîs agitatus fuit ob Clytemnestram matrē occisam. Athamas, Thebanorum Rex, furiîs etiam agitatus.* (c) *Cato Uticensis quàm sæpè merô incaluerit, testis Horatius.*

Carmina quod ſcribis Muſîs, & Apolline nullo,
Laudari debes: hoc (a) Ciceronis habes.
Quod vomis, (b) Antoni; quòd luxuriaris, Apici: (c)
Quòd fures; vitium; dic mihi, cujus habes;

Fit Amplificatio per unam tantùm ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbellî hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid 11.

Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennîs ſublimem in nube columbam,
Cōpreſſamq; tenet, pedibusq; eviſcerat uncîs,
Tum cruor: & vulſæ labuntur ab æthere plumæ:

Itèmq; in Libro ſeptimo, ubi Reginæ Amatæ (d) furorem, ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere à pueris agitati ſimilitudine.

Ceû quondā torto volitās ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum,
Intenti ludo exercent: ille actus habena.
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

(a) Im-

(a) *Cicero non bonus Pöëta fuit* (b) *Qui fruſtis vinolentis gremium ſuum, & totum tribunal implevit.* (c) *Apicius belluo celeberrimus.* (d) *Erat Latini Regis conjux.*

(a) Impubesq; manus mirata volubile buxũ.
Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo,
Per medias urbes (b) agitur, populosq; feroces

Addite denique pulcherrimam istam juvenis (c) Pallantis à Turno occisi cùm flosculo decerpto comparationem, quàm Scaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt,
Qualem virgineo demessum pollice florem,
Sêu mollis violæ, sêu langvẽtis hyacynthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit;

§. VIII. De Amplificatione per conflictionem contrariorum.

QUid est Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter se pugnantium?

℟. Est ea, quâ plura contraria per antitheses opponuntur, ùt illa Ciceronis in Catilinam: *Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari. stultissimos prudentissimis: ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus:* In idem est illud ejusdem Ciceronis in Pisonem, & Gabinium Consules: *Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones? qui hostes?*

(a) *Impubesq;*, id est, *Puerorum turba.* (b) *Regina Amata*, (c) *Erat Evandri regis filius Æneid.* 11.

hostes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? magnum nomen est, magna species. magna majestas Consulis. Non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

Sic etiam Seneca in (a) Thyeste;
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Tale est etiam incerti auctoris, sed tamen antiqui, in Alexandri magni tumulum.

Sufficit huîc tumulus, cui non suffecerat orbis:
Res brevis huîc ampla est, cûi fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Poeta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congestas antitheses (b)

Illis summa fuit gloria despici,
Illis divitiæ pauperiem pati,
Illis summa voluptas
Longo suppliciô mori.

§. IX. De Amplificatione per incrementum.

Q*Uid est Amplificatio per incrementum?*

℟. Est ea, quâ oratio velut per gradus

(a) *Tragœdia sic inscripta, Actu 2. vers. 6.4.*
(b) *In hymno de sanctis monachis.*

videtur augeri, & aſcendere, donec ad ſummum pervenerit. Ità Tullius Verris crudelitatem eò per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultra ſuppeditent: *Facinus eſt*, inquit, *vincire civem Romanum; prope parricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque poſſe.*

Vide etiam, quomodo per gradus, & per incrementum aſſurgat oratio in hac ſapientiſſima Senecæ ſententia in Epiſtola ad Lucilium. *Magna vita pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametſi ſumus propediem accuratiſſimè dicturi; poſtulat tamen inſtituti noſtrì ratio, ut curſim illud in antecesſum delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

℟. Fit ſex præcipuè modis. 1. Per verba translata, ſeu metaphorica. 2. per verba ſuperlata, 3. Per verba ſynonyma. 4. Per verba gravia, & illuſtriora. 5. Per periphraſim, ſeu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

FIt igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempè

mirum

mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

℟. Est quoddam loquendi genus, quô vox aliqua à propria sua significatione transfertur ad aliam, v. gr. si dicas: *Prata ridere, parietes gestire gaudiô, aliquem esse irâ incensum, inflammatum cupiditate, errore lapsum:* voces illæ omnes sunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus risum, & gaudium, quæ propria sunt hominis solius. Idem planè dicito de cæteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, si cum Virgilio dicas de Ænea irato:

(a) ——— Irarúmqué omnes effundit habenas.

Vel si dicas de Didone;

(b) ——— Magnoqué irarum fluctuat æstu.

Quia habenas, & æstum, quæ propriè conveniunt equis, ac fluctibus, tribuis Æneæ, & Didoni. Item si de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in Odis: (c)

Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem

(a) *Lib. 12.* (b) *Liq: 4.* (c) *Lib. 1.*

§. XI.

2. FIt Amplificatio per verba superlata, hoc est, quæ veritatem superant, & plùs dicunt, quàm reapse esse possit. Ut cùm ait Tullius de Julio Cæsare, in oratione pro Marcello. *Domuîsti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles; locîs infinitas, omni copiarum genere abundantes.* Itemqué cùm dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia, *Qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm alii legerũt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt. cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperiis; non offensionibûs belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis est erudita.*

Hanc amplificandi artẽ adhibuit Virgili9 Æneidos librô 12. cùm de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives antêirent, cursibûs auras.

Item cùm de equo Trojano dixit:

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Sed nusquam magîs indulsisse videtur huic schemati, quàm cùm Amazonem (a) Camillã laudans librô septimô dixit per verissimã hyperbolem: Illa

---

(a) *Camilla Volscorum Regina bellicosissima, quæ Turno adversus Æneam tulit auxilium.*

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per mediũ, fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore
plantas

§. XII.

QUomodo fit *Amplificatio per verba ſynonyma.*
℟. Fit per congeriem verborum, & ſententiarum idem pænè ſignificantium: ut cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorũ tuorũ, quæ tua mens? oculi? manus; ardor animi, quid cupiebas? quid optabas?* Vide, quàm multa ſint hìc verba idem pænè ſignificantia; *gladius, mucro, arma, ſenſus, mens; animus, cupiebas, optabas.* Quæ ſanè Synonymorum coacervatio acrem inprimis, & illuſtrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejuſdem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam;* & ex duobus hiſcè Virgilii verſibus Æneidos Librô primô, ubi Ilioneus Æneæ ſortis adhuc ignarus ſic de illo ad Didonem:

Quem ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aurâ
Ætheria; nec adhuc crudelib9 occubat ũbrîs

§. XIII.

QUomodo fit *Amplificatio per verba graviora, & illuſtriora:*

℟. Fit cùm adhibentur verba ſplendida,

quæ rem significantiùs exprimant, & in quibus plenum quiddam, numerosum, & sonans esse videatur. cujusmodi sunt ista: *Polluerat stuprô sanctissimas religiones; Senatûs gravissima decreta perfregerat.* Itemque illa in Verrem: *Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumqué; non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumqué, in vestrum judicium adducimus.*

Ejusdem etiam generis sunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculîsqué trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibũda rogos, ensẽque recludit
Dardaniũ, non hos quæsitum munus in usus.

§. XIV.

Q*Uomodo fit Amplificatio per periphrasim seu circumlocutionem;*

℟. Fit, cùm longiori verborum ambitu circuituqué dicimus, quod breviùs, ac simpliciùs dici poterat. Ità Cicero pro Milone, cùm graviùs videretur dicere Clodium à Milone fuisse occisum; maluit illud hac verborum circuitione mollire *In quos incensos irâ, vitamqué domini desperantes cùm incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita experierunt.* Cir-

Circumlocutione Virgilius utitur Æn. 12. cùm pro hac una voce *Moritur*, sic ait.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternã clauduntur lumina noctẽ.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *jam advesperascit*, longiori hac, tritaqué utitur periphrasi;

Et jam summa procul villarũ culmina fumant,
Majores qué cadunt altis de montibus ũbræ.

Nota Periphrasim apud Poëtas esse frequẽtiorem, quàm apud Oratores. Quod si non idonea sit, vel si nimis redundet, jam non appellabitur *Periphrasis*, sed *Perissologia*. (a)

§. XV. De Amplificatione per repetitionem.

QUomodo fit amplificatio per repetitionem,

℞. Fit, cùm verbum idem, sive ornatûs causâ, sive ad motus excitandos iteratur, duplicaturqué vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius: *vidi enim vidi, penitusque perspexi*. Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roscio Amerino, cùm ait: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt. Causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit,* verùm

(a) *Id est Sermonis redundantia.*

verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt: Causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat.

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusqué orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis. priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epistolis, in quibus, si quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo sororem Annam sic compellat infelix Dido:

Anna soror, soror Anna meæ malè conscia culpæ

In altero Demophoontem (a) ità compellat Phyllis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, numinibusqué tuis.
Credidimus lacrymis: an & hæ simulare docentum;
Hæ quoque habent artes, quàqué jubentur, eunt.

In

(a) *Demophoon Thesei ex Phædra filius, à Phyllide Lycurgi regis filia hospitio, & lectô susceptus, data priùs futuri conjugii fide.*

In tertio conjux Herculis Dejanira, cùm illi per imprudentiam mortem intulisset, in has justi doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori;
Hei mihi quid feci? quò me furor egit amantē?
Impia quid dubitas Dejanira mori?
Illita (a) Nessêjo misi tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimum figurîs varianda erit, & distinguenda Amplificatio;

℟. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt Hypotyposis, & exclamatio, de quibus suprà dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempe Prosopopœjam, Apostrophem, interrogationem, cæterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI.

Quid sit in Amplificatione vitandum.

DUo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, cùm orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singulatim, exiliter, & perexiguè consectantur; quod certè est in Oratione vitium vel maximum. Ut enim rectè monet

(a) *Centauri Nessi veste, quâ indutus Hercules in furorem versus est.*

monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs, quàm exilia, minutaqué requirit.

Alter scopulus est illorum, qui ad explēdum orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas quòd, vim,& pondus non addat orationi. & sensum non augeat. *Quid est enim tam furiosum,* (inquit Tullius Libro 1. de Oratore) *quàm verborum vel optimorum sonitus inanis nulla subjecta sententia?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Pòetica, si sint tibi provisæ, paratæque, & ad manum, ùt ità dicam, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sensa nullo labore succurrent:

Verbaqué provisā rē non provisa sequētur.

Quamquam, ut dicam id, quod res est, si Tyroni peccandum sit in alterutram partem, malim certè, ut, instar Ovidii, peccet potiùs ubertate quadam, copiaqué verborum, quàm eorundem jejunitate, atque inopia, quia, ùt optimè notat Tullius, nimia hæc & redundans verborum ubertas, & quasi luxuries stylô, atque exercitatione brevi depascetur.

AP-

APPARATUS
SEU PROOEMIUM
RHETORICÆ.

RHetoricæ Prooemium, sive Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent universim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem sunt, quæ de Rhetorica generatim, & universè, prolusionis more, quæri possunt.

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ,
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
3. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ
5. Quibus rebûs, ac subsidiis possit facilè comparari.

§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.

Q*Uid est Rhetorica?*

℟. Est ars, seu disciplina benè dicendi; hoc est ornatè, graviter, & copiosè loquēdi, *Ita Quintilianus, lib. 2.*

Unde nomen suum traxit Rhetorica?

A voce græca *Reo, dico, loquor,* unde *Ritor Rhetor,* Orator, & *Ritoriki ars Oratoria,*

Quare vocatur ars?

℟. Quia certis quibusdam, & nunquam fallentibùs præceptîs continetur,

Quare dicitur ars benè dicendi?

℟.

℞. Quia docet quomodo optimis sententiis verbisque lectissimis dici possit.

Undenam orta est ars illa benè dicendi?

℞. Notatio naturæ, & animadversio peperit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, ullo artis subsidiô benè dixissent, [redacted] extitit aliquis, qui discrimen illud observaret attentiùs; qui causas illius indagaret sedulò, atque ità rem sensim ad artem ac præcepta revocaret, & quasi viam traderet, quæ ad eloquentiam tutò ferret. Unde liquet, non esse eloquentiam natam ex artificio; sed potiùs artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quô differunt inter se Rhetor. & Orator?

℞. Hôc differunt, quòd Rhetor sit, qui benè dicendi præcepta tradit, Orator verò sit is, qui accomodatè ad persuadendum dicere potest: tametsi erretur persæpè in nomine, & aliud pro alio indiscriminatim accipiatur.

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoriæ?

℞. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam est Officium Oratoris?

℞: Est dicere apposité ad persvadendum: quod

quod fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione: delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione, & affectibus. Docere, necessitatis est; delectare, svavitatis; movere verò, seu flectere victoriæ, atque hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cùm appositè dixerit ad persvadendum, hoc est ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, sive auditoris vitiô, sive quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. De Materia Rhetoricæ.

QUænam est materia cujusque artis in genere? ℟. Ea est, circa quam versatur Ars; ùt Medicinæ materia sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quænam est speciatim materia Rhetoricæ?

℟. Nihil omninò est in rerum natura, de quo ornatè, eleganter, & copiosè disputare non possit Orator. Ut enim observat Cic. 2. de Orat *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde ajo cum Aristotele. Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendum propositam.

Quotuplex est quæstio; quæ Oratori ad dicendum proponi potest? ℟. De-

℟. Duplex. Alia est infinita, seu universalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Thesis*, ea est, quæ nullis alligarur temporis, loci & personæ circumstantiis: ùt, si quæratur generatim atque universè. *Sitné bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita. quæ etiam vocatur *Hypothesis*, & *causa* sive *controversia*; ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, reiq; circumstantias: ùt, si quæratur, *Sitné hoc annô nobis pax facienda; iis, quæ ab hostibus feruntur legibûs, ac conditionibûs?*

Quæstio autem, sive finita sive infinita dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius scientiæ gratiâ: ùt, *Quæ sit causa defectûs solis . . sitné terra major quàm luna?* Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ùt, *An liceat vim vi repellere . . an sit inimicis ignoscendum?*

Præterea quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot sunt universim genera quæstionum, sive causarum, in quibus, versari potest Orator?

℟.

℞. Tria, Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, seu demonstrativum, quod à Græcis vocatur Epidicticum.

Quid spectatur in genere judiciali?

℞. Accusatio, & defensio.

Quid spectatur in genere deliberativo?

℞. Svasio, & dissvasio.

Quid in exornativo?

℞. Laus & vituperium. Unde generis judicialis finis est *æquitas*; Deliberativi *utilitas*; Demonstrativi *honestas*. Judiciale genus versatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonstrativum verò circa præteritum simul, & præsens.

§. III. De Partibus Rhetoricæ.

QUæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

℞. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronuntiatio, quemadmodum sunt præcipuæ quatuor Otatoris partes: 1. Argumenta invenire: 2. Inventa disponere: 3: Disposita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt qui pro quinta parte memoriam statuant; sed nos cum Aristotele illam ad pronuntiationem revocamus.

Quid est inventio?

℞. Est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium; quæ valeant tum ad faciendã fidem tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio? ℞. Est

℟. Est rerum inventarũ in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

℟. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est pronuntiatio?

℟. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.

QUænam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

℟. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba. libro 1. de Oratore: *Quid est*, inquit, *aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine existere unum, qui id quod omnibus naturâ sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquentia, si pro se ipsa loqueretur?

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimùm subsidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

℟. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam;

℟. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

℟. Excolit, quæ dedit natura; ſupplet, quæ illi deſunt, quæ verò redundant, luxuriantqué, caſtigat, atque coërcet, Uno verbô: certiſſimam, veluti digitô, monſtrat viam, quâ ad eloquentiam tutô perveniatur.

Quid affert exercitatio?

℟. Conſervat, & auget quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione ſuſtulêre, ùt olim Demoſthenes, aliiqué ſexcenti.

Quid eſt exercitatio?

℟. Eſt aſſiduus uſus, & conſuetudo dicendi, vel ſcribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiſcendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus eſt optimus dicendi effector & magiſter.* Triplex eſt autem exercitationis genus: nempè *Scriptionis, actionis, & memoriæ.*

DE IMITATIONE.

QUænam eſt Imitationis utilitas?

℞. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori similes in dicendo evadamus, & quæ sunt in eo summa, diligenter persequamur. Et quoniam imitatio, si rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari sciunt, ùt par est; ideò de imitandi ratione fusius aliquid, & uberius disputandum nobis esse existimavimus.

Quænam igitur est vera, rectaqué imitandi via, & ratio?

℞. Multiplex.

1. Cave, vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniem vitiosiorem*, sed deligatur imitandus summus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Pòëtis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Pòëtas longè post se reliquit, & ùt ipse loquitur de Turno, *toto vertice supra est.* In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum est illud Quintiliani dictum *Ille sciat se profecisse, cui Cicero valdè placere cœperit*; & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ (a) de illo vox: *Ingenium, quod solum populus R. par imperio suo habuit.* & ùt non minùs splendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: *Vir ingentô maximus, qui effecit,*

(a) *Controv. Lib. 2.*

fecit, nè, quorum arma viceramus, eorum inge-niîs vinceremur.

2. Non optimos solùm auctores imitaberis, verùm etiam, quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si v. gr. scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus se plurimum amavit Cicero, & in quibus sese ipse videtur quodammodò vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidē, ut illarū assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habeas in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca; copiosum, summâqué curâ elaboratum illorum indicem tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque serviliter, putidequé, ut solent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, servum pecus*; & ùt à benè multis fieri video, qui cùm picarum aut psittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis, sic facies tua, ut eruditis, & emunctæ naris homini-

bus appareat imitatio; sed tamen res omnino alia, tibiqué propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum scriptorum loca, tibiq; illa quasi jure tuo poteris vindicare.

Primò, si vim, ac pondus sententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna ex parte saltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una altis defixa radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari potest.* Hanc egregiam Tullii sententiam, vide, quàm scienter, mutatis omnino verbîs, exprimat Horatius, cum dicit de homine probo, & in colenda virtute constanti.

(a) Si fractus illabatur orbis..
Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixisset idem Cicero Philippicâ nonâ: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potiùs Servo Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eandem sententiam, mutatîs omninò verbîs, ingeniosè admodum expressit Ovidius Lib. 13. Metamorphoseon, ubi Ulissem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro se ità loquentem inducit:

Si mea cū vestris valuissēt vota (b)Pelasgi,

Non

(a) *Ode 3. Lib. 3.* (b) *Sic appellati vetustissimi Græciæ populi.*

Non foret ambiguꝰ tanti certaminis hæres:
Tuqué tuîs armîs,nôs tê potiremur,Achille.

Secundò, si eadem fermè servando verba, transferas illa ad alium sensum vel similem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimum ostendere?* Poteris verba hæc paululum immutata in Judam, hortos ad Christum prodendum subeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ità convertent vel ipsi mehercule tyrunculi: Quousque tandem homo nequam atque improbe, intemperanter abutêre divinâ patientiâ? Quãdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperta? Quem ad finem se invenerata tua jactabit impietas? Nihilné te impendentis mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil in te Divinæ justitiæ gladius, nihil terror conscientiæ; nihil severissimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusqué movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertiò, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si commisuras, incisaqué,& totũ orationis ductum,ac filum potiùs imiteris,quàm verba ipsa,vel ipsas sententias.

Dixit, v. gr. Cicero Philippicâ II. *Non placet Antonio consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucatio Catulo, cujus semper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Hortensio, C. Curioni. Maximè verò Consulatum meum Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas omnium ordinum, ac ætatum viri sapientissimi in deliciis habuerunt.

Quartò laudem habebit imitatio, si propositum exemplar vel in pauca contrahas, vel ãplificando fusiùs, uberiusqué dilates. Ità cùm Virgilius dixisset 1. Georgicorum.

Prima Ceres ferrô mortales vertere terrã
Instituit.

Hunc eumdem locum imitandò, fusiùs more suo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres uncô glebam dimovit aratrô:
Prima dedit fruges, alimẽtaqué mitia terris:
Prima dedit leges: Cereris sũt, omnia, munꝰ.

Contrà verò cùm à Tullio fusius, ac uberiùs dictum fuisset de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes solent quidâm extenuare verbis, easqué detrahere ducibus, communicare cum militibus; nè propria sint Imperatorum. Et certè in

tè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant. Maximam verò partem quasi jure suo fortuna sibi vendicat, & quidquid est prosperè gestum, id planè omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque est, quod certè est maximum, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum domina Fortuna in istius se gloriæ societatem non offert: tibi cedit, tuam esse totam ac propriam fatetur. Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos, ità collegit Pòëta egregius:

Gloria vincendi juncta est cũ milite, Cæsar
Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quintò, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fuère, solerter transferas in orationem adstrictam. Ità facilè crediderim cum M. (a) Antonino Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum,

Quamquam animus meminisse horret, luctuqué refugit:

Ciceronem imitatum fuisse. Ità enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonium: *Refugit*

(a) *Fuit orator, & criticus celeberrimus, seculô 16.*

fugit animus . . . eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus gesserit.

Sextò, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ità Tullius tam multa singulari quodam artificiô expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali jocô dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum est imitatus, & in Bucolicis (a) Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invexit in Latium. Ità Horatius Pindari (b) Callimachiqué vestigia persecutus est in suis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus ille vir Julius Cæsar Scaliger, ùt mallet à te similem scriptam fuisse, *Quam esse totius Tarraconensis Rex.* Sic enim (per ludum opinior) dictitare consveverat.

At-

(a) *Theocritus Poëta Syracusanus scripsit Græcè idyllia in genere bucolico laudatissima.* (b) *Callimachus nobilis Poëta Græcus vixit post Alexandri tempora.*

Atque, ut hiscé elementis tandem aliquādo finem imponamus, laudem maximam habitura est imitatio, si quos imitaris, eos non dicam, adæquare, sed vincere etiam omni ope coneris: ut ait Quintilianus Lib. 10, *Conandum est aliquid supra eos, quos imitaris*; & ut etiam admonet vetus proverbium; Invenire, rem admodum difficilem esse: perfacilem verò, inventis addere.

Itâ Virgilius, cùm exiliter admodùm ac jejunè de Hectore dictum fuisset veteri à Pòëta Ennio; (a)

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?

Versus eosdem, vel potiùs eamdē sententiam ex plumbea fecit aureā Æneid. Librô secundô:

O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab oris,
Expectate venis? ùt te post multa tuorum
Funera, post varios hominumqué, urbisq; labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eumdem Ennii, Virgiliiqué de Hectore locum apertissimè imitari conatus est Se-

(a) *Ennius Pòëta antiquissimo vixit tempore secundi belli Punici, centum, & ampliùs ante Ciceronem annis.*

Seneca in (a) Troade, ubi viduam illius Andromachen ità loquentem inducit:

Cùm subitò nostros Hector ante oculos stetit:
Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:
Nec cæde vasta, quali in Danaos furens,
Vera ex Achille spolia simulata tulit.
Non ille vultus, flammeum incendens jubar;
Sed fessus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similisqué nostro. squalidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix; tu vide tamen, quantùm à Virgiliana distet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantô sanè jure videbitur Ennio superior in hac altera ejusdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præsidium Phrygibus fessis,
Tu mutus eras, humerisqué tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, summusqué dies
Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis festivè admodum respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumqué colligere.* Cùm verò assidua hæc diligensqué veterum imitatio vitio illi verteretur, ùt ab invidis, & obtrectatoribus, cùmq;

(a) *Tragœdia sic inscripta.*

eùmq; illi malevolentiæ livore suffusi, palã jactarent in vulgus, illum pleraque ab Homero sumpsisse, hoc uno responsô calumniatoribus os obstruere, illosque penitùs elingues reddere consveverat Virgilius: *Cur non ipsi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos, faciliùs esse Herculi clavam detrahere, quàm Homero vel unum eripere versum, illumque ad rem suam accommodare.*

Ratio tamen quædam est tyronibus præsertim adhibenda, nè dum propositum sibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paululùm sed in meliùs aberrare satagunt, prava quadam imitatione ab illo prorsus deficiant & in pejus aberrent, quod Lucano præsertim contigisse videmus.

Cùm enim mirificè, sed sobriè tempestatem ità descripsisset Virgilius Æneidos primô:

Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Una Eurusq; Notusq; ruũt, creberq; procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora fluctus.
Eripiunt subitò nubes, cœlumque, diemque
Teucrorũ ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuêre poli, & crebris micat ignib9 æther,
Præsentemque viris intentant omnia mortẽ.

Hunc Virgilii locum cùm sibi vel imitandum vel superandum proposuisset Lucanus immodico quodam calore raptus, suôque nimiùm

nimium velificatus ingeniô, & laxatis illi velut habenîs, sic aberravit in pejus:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioqué ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundũqué coërcens
Monstriferos agit unda sinus.

ARTIS RHETORICÆ LIBER PRIMUS.

DE ELOCUTIONE.

Quid est Elocutio?

℟. Elocutio, inquit Tullius; est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, contrà, quàm fieri solet, exordimur?

℟. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ, prima sit Inventio; quia tamen plusculùm difficultatis habet, idcircò eam Elocutioni postponendam esse cum erudito Vossio, aliisqué artis Rhetoricæ magistris benè multis, judicavimus.

Cum

Cùm enim verborum delectus origo sit eloquentiæ, ùt ait Julius Cæsar in suo de analogia, seu de ratione (a) loquendi Libro, quem, Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, sit longè facilior, quàm cura rerũ, quæ spectat ad inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodis, utilitatiqué servire, dum Aristotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quasi limine, vestibuloqué paulisper hæremus, priusquàm in intima illius penetralia pedem (b) ausimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati consulatur, nostrum hunc de Elocutione librum trifariam dividimus. Agendum nobis est primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio se solent exercere vel ipsi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur plusculum esse negotii. Tertiò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ùt par est, ad difficiliora sensim progrediendo.

CAPUT I.

De Figuris, seu schematibus.

FIgura, ùt diximus in Elementis, est ornamen-

(a) *Cicero in Bruto.* (b) Penult. producta, pro *audeamus.*

mentum quoddam Orationis, seu loquendi modus illustrior: & à communi consuetudine remotus; cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba in Catilinam, *Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Itemqué illa Didonis morientis (a) verba.

——— Moriemur inultæ?

Sed moriamur, ait. Sic sic juvat ire sub ũbras,

Aut hæc ejusdem Didonis:

Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipsiqué nepotes.

Quot sunt genera figurarum?

R. Duo. Aliæ enim versantur in sententiis, & sensu ipso, aliæ in verbis tantùm. Quia verò res priùs animô menteqúe concipiendæ sunt, quàm verbis exornentur; ideò de Figuris sententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis est, quàm de figuris verborum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

INter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendũ, aliæ ad delectandum, Initium faciamus ab his; quæ ad movendum, seu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De

(a) Æneid. 4.

De Exclamatione.

CUr ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

℞. Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere

Quid est exclamatio?

℞. Est vocis elatio, seu contentio, quî, interjectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamꝰ, reiqué magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam: per summam indignationem sic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 1. in Antonium: *O miserum me! consumptis enim lacrimis, infixus tamen animo hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, *o! heu! ha! vah! proh Superi! proh Superûm, atque hominum fidem!* Persæpè tamen subauditur interjectio, ùt si dicas, *Miserum me!* vel *Hoccine Sæculum!* Veteres pro interjectione, o, sæpè adhibebant voces istas (a) *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me castor! Medius fidius!* Catullus: Chartis

Do-

(a) *Quasi dicas per ædem Pollucis . . . ità me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius juvet.*

Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Heu, & *Eheu* triste aliquid, & molestum indicant. Ità (a) Cicero: *O domus antiqua, eheu quam dispari domino dominaris!* Virgilius verò Æneidos 4.

——— Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramqué uxorius urbem
Extruis; hêu regni, rerũque oblite tuarũ!

Proh adhibetur sæpè ad obtestandum. Ità Terentius! *Proh Deum! atque hominum fidem, quid est, si non hæc contumelia est?*

Mirum in modum facit exclamatio ad significandam indignationem, doloremqué ex re atroci conceptum, ùt Tullius pro Cœlio: *Proh Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnam in diem reservatis?*

Servit etiam misericordiæ. Ità pro Sylla: *O miserum, & infelicem diem illum, quo Consul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus est! O fallacem, ô volucrem fortunam! O cæcam cupiditatem: præposteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, si ejecerit; miseram, si amiserit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum misericordiã exclamando captat (b) Heu,

(a) *De Officiis.* (b) *Æneid. 2.*

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt.
Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat.

Aliquando etiam lætitiam, animiqué hilaritatem exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticum (a) *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evangelia, quæ reddã, nescio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (si quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam sacrificia, & supplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis consveverant. Unde non immeritò Christianis *Evangelium* appellatum est salutiferum illud nuntium à CHRISTO veracissimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio servit interdum Ironiæ; ita (b) Tullius: *O præclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Pisonem: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amantem Paulum, rusticum Marium: nullius consilii patres istorum amborum Consulum, qui triumphârunt!*

Quibus potissimùm in locis utendum est Exclamatione?

℟, Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori persvaseris. Exclamare enim

(a) *Lib. 2. Ep. 8.* (b) *Philip. 3. u. 66.*

in rebus minutis frigidum esset, ac puerile.

§. III. De Dubitatione,

Q*Uid est Dubitatio?*

℟. Dubitatio est (a) Schema, quo Orator fluctuans, animiqué pendens dubitat aliquamdiù, quid sibi agendum, dicendumvé sit. Ita Scipio apud Livium (b) milites alloquitur quasi dubitans; *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos né quo nomine quidem appellare debeam, scio Cives? qui à patria vestra descivistis. An milites? qui imperium, auspiciumque abnuistis. Sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta dicta, consilia, animos hostium video.*

Illustre omninò Dubitationis exemplum suppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem ità dubitantem inducit (c)

En quid agā? rursusné procos irrisa priores
Experiar? Nomadumqué petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Tèucrûm
Jussa sequar . . . .
An Tyriis, omniqué manu stipata meorum
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?

De-

(a) *Habitus, figura*, (b) *Decade 3.* (c) *Æn. 4.*

Deinde sequitur electio, quæ fit nimirum, cùm is, qui dubitat, subitò consilium capit, quasi oborta sibi nova quadam luce:

Quin morere, ùt merita es, ferrôqué averte dolorem.

Est item apud Ciceronem eggregiũ aliud ejusdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrùm difficilius, aut majus esset negare tibi, sæpiùs idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu, multùmqué, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unicè diligere, cuiqué me charissimum esse sentirem præsertim; & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur, & suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur, reprehensionem doctorum, atque prudentium.*

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Qu d scribam, P. C aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deæqué pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. De Obsecratione.

Q*Uid est obsecratio?*

℟. Obsecratio, ut nomen ipsum per se satìs indicat, fit, cùm alicuius sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate

 mirum

mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæsar, per fidem, constantiam, & clementiam tuam libera, nè residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quàm Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: per istam, inquam, dexteram non tam in bello & præliis, quàm in promissis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focique viderunt.*

Vehemens est etiam, atque flexanima (a) Palinuri ad Æneã obtestatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me hîs, invicte, malîs. Aut tu mihi terram
Injice, namqué potes, portusq; require Velinos:
Aut tu, si qua via est, si quã tibi Diva creatrix
Ostendit (neq; enim, credo, sine numine divû
Flumina tãta paras stygiaqué innare paludẽ)
Da dextrã misero; & tecũ me tolle per undas.

Hæc figura, præ cæteris, vehemens est, & in perorationibus potissimùm solet adhiberi.

§. V.

(a) *Palinurus Æneæ navis gubernator, qui somnô oppressus, unà cum gubernaculo in mare delapsus est.*

§. V. De Imprecatione.

Q*Uid est Imprecatio?*

℟. Est execratio quædam, quâ malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipsis. Tale est illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ità non modò nequam, & improbus, sed etiam fatuus, & amens es.* Et in Antonium: *Quin tu abi in malam rem, malũqué cruciatum.* Tale est etiam illud Didonis:(a)

Sed mihi vel tellus, optẽ, priùs ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes ũbras Erebi, noctẽq; profundam,
Ante, pudor, quàm te violem, aut tua jura resolvam.

§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.

Q*Uid est Interrogatio?*

℟. Est, cùm interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, instandumqué; & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ita Cicero Catilinam urget hiscé verbîs: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii cæperis, quem nostrûm ignorare arbitraris?*

(a) *Æneid. 4.*

Quibus sane interrogationibus Catilinam multò acriùs pungit Cicero, quàm si frigidè diceret: Patent, Catilina, tua consilia, conjuratio tua omniũ conscientiâ constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum,
Excipere insidiis, multum latrante Licisca.
Sed plus spiritûs, nervorumque habet hæc interrogatio. (a)
Non ego te vidi, Damonis, pessime, Caprũ
Excipere insidiis.

Quòd si interrogationi subjiciatur respõsio. Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia. *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficilè Reipublicæ tempore conficere? Confecit: huic præesse? Præfuit: rem optimè ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, æquitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII. De Præteritione, & Reticentia.

Q*Uid est Præteritio?*

R.

(a) *Ecl. 3.*

V. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit, cùm simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id quod vel maximè dicimus. Ità Tullius suum Põpeium magnificè laudat per præteritionem: *Itaque non sum prædicaturus; Quirites, quãtas ille res domi, militiæque, terrâ mariq; quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesq; obsecundarint, hoc brevissimè dicam. . .*

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me, parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate & sordibûs tuis tegatur.*

Præteritioni vicina est, & affinis Reticẽtia, aposiopesis Græcè dicta, quæ fit, cùm orationem abrumpimus subitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum, quæ latent, graviora putantur. Tale est illud (a) Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aût pastor fuit, aût illud, quod dicere nolo.

Illustre omnino hujusce Schematis exemplum

(a) *Sat.* 1.

plum nobis ſuppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes ſic increpitat:

Jam cœlũ, terrãque meo ſinè numine, venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego ... ſed motos præſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœnâ commiſſa luetis.

Apoſiopeſi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.

Novimus, & qui te . . .

§. VIII. De Expolitione.

Q*Uid eſt Expolitio?*

℟. Expolitio, ſive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum, atque idem ſonant) eſt figura ad motus excitandos valdè inſignis.

Fit autem, cùm eandem ſententiam variis modîs verſamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur, Ita Cicero pro Sextio: *An nihil ipſi, ut quidam putant, fuit mors æquô animô oppetenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers conſilii aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipſe legendo, quærendoque cognoveram,: neſciebam vitæ brevem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? quum eſſet omnibus definita mors, optandum eſſe, ut vita, quæ neceſſitati debere-*

beretur, patriæ potiùs donata, quàm reservata naturâ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse; ut alii dicerent, animos hominum, sensusque morte restingui; alii autem tum maximè mentes sapientûm, ac fortium virorum, quum è corpore excessissent, sentire ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu.

§. IX. De Epiphonemate.

Q*Uid est Epiphonema?*

℟. Est exclamatio sententiosa, quæ fieri solet post rem aliquam insignem vel narratam vel probatam. Ut cùm Virgilius, post narratos classis Trojanæ labores, sic exclamat sententiosè: (a)

Tantæ molis erat Romanam condere gentē.

Sic etiam Lucretius lib. 1. post commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam suam Iphigeniam immolantis, hac gravi sententia claudit narrationem:

Tantum Relligio potuit svadere malorum.

Simile est illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optāt; eamdem accusant* (b) *adeptam: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Sic etiam Virgilius postquam apum, in melle conficiendo,

(a) *Æneid. 1.* (b) *Alii* Adepti, *quæ lectio videtur melior.*

endo, induſtriam, laboresqué deſcripſit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florũ, & generãdi gloria mellis

Itemqué hoc 2. Georgicorum.

——— Adeò à teneris conſveſcere, multũ eſt.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymneſtore loquens, (a)

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & aurô
Vî potitur. QUID non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

§. I. De Apoſtrophe.

QUid eſt *Apoſtrophe?*

R. Eſt Schema, quô ſermonem ad aliam perſonam, vel quaſi perſonam convertimus, quàm inſtituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos. vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro Republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri, & civis invicti appello periculo,*

(a) *Æneid.* 3.

culo, Centuriones, vosqué milites, vobis nonmodò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præsidentibûs, hæc tanta virtus ex urbe expelletur.

Apostrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ità Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu Jupiter, qui iisdem, quibûs hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem statorē hujus urbis, atque Imperii verè nominamus, hunc, & hujus socios suis aris, cæterisque terris, à tectis urbis, à mænibus, à vita, fortunisqué omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosqué mactabis.*

Nec tantùm ad personas fit Apostrophe; sed etiam ad res inanimes, sensuqué carentes; aut aliquando etiam ad belluas. Ejusmodi est apud Virgilium notissima illa Mezentii Apostrophe ad equum suum. nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est) Viximus . . . . .

Ità Cicero pro Milone; *Vos enim jam Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosqué Albanorum obrutæ aræ, sacrorum Populi Romani sociæ, & æquales.* Pòetis porrò nihil familiarius est, quàm illa

ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ita Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deusque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.

Quænam ſunt Apoſtrophes regulæ?

℞. Tres. 1. Raro eſt uſurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula.

2. Tametſi multis videatur; Apoſtrophen in ipſo dicendi principio nequaquam adhiberi poſſe, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ùt docet initium primæ Catilinariæ. *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ noſtrâ?*

3. Fas eſt Poëtis, ſolius metri causâ, Apoſtrophen adhibere. Ità Ovidius lib. 3. Triſtium:

Nunc ego jactandas optarē ſumere pennas,
Sive tuas, (a) Perseu; Dedale, ſive tuas.

§. II. De Hypotypoſi.

QUid eſt Hypotypoſis?

℞. Eſt figura, quâ res ita graphicè deſcribitur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ante oculos verſari videatur. Splendidum imprimis, ac illuſtre illius exemplum habes in ſeptima Verrina, ubi Tullius Verris inhuma-

(a) *Perſeus Jovis filius, talaribus à Mercurio donatus, Andromadam liberavit.*

humanitatem oculis ita subjicit: *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. expectabāt omnes, quò tandē progressurꝰ, aut quidnā acturus esset; cùm repentè* (a) *Hominē corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilô inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quàm meritò mirantur omnes: (b)

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus (auras
Verberat, effusumq; equitē super ipse secutꝰ
Implicat, ejectoqué incūbit cernuus armo,

Hypotyposim creberrimè solent usurpare Pòétæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeò vivîs, & spirantibûs, ùt ità dicam, coloribûs describit, ut pænè sub oculos cadant. Ità Cyclopes depingit Æneid. 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesqué, Steporesqué, & nudus membra
Pyracmon.

. . . . ; .

——Alii ventosîs follibûs auras
Accipiunt, redduntq;, alii stridentia tingūt
Æra lacu, gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese, multa vi, brachia tollunt.
In numerū, versantq; tenaci forcipe massam,

§. III.

(a) *Gavium civem Romanum.* (b) *Æneid. 10.*

§. III. De Prosopopœja.

QUid est Prosopopœja?

℟. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quô personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam; v. gr. cùm inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaqué id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur. (a)

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesqué animô motus, bellumq; futurũ
Cæperat. ùt ventùm est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa Duci Patriæ trepidantis imago.
Clara, per obscurã, vultu mœstissima, nocte,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisqué adstare lacertîs,
Et gemitu permissa loqui: Quò téditis ultra?
Quò fertis mea signa viri? Si jure venitis,
Si cives, hucusque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit. *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, sic agit, & quòdammodò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisì per te: nullum flagitium sinè te. Tibi uni mul-*

(a) *Lib. 1. Pharsaliæ.*

multorum neces, tibi vexatio, direptioqué sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli. Nunc verò me totum esse in metu, propter te unum quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; Si verus, nè opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ùt dixi, patriæ loquatur, &c.

Venustissimum est, & Aurea Augusti ætate dignissimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Prosopopæjam sic alloquitur uxor mortua:

Immatura perii; sed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optime, vive meos.

§. IV. De Ethopœja.

Q*Uid est Ethopœja?*

R. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quô alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbîs exprimimus. Ita Sallustius (a) Catilinam omnibus artis coloribûs eggregiè pingit in illa Ethopœja, tantopere omnium consensione laudata

Etho-

(a) *In bello Catilinario.*

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingeniô malô pravoqué. Huic ab adolescentia, bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuêre; ibiqué juventutem suam exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra, quàm cuique credibile est. Animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus. Ardens in cupiditatibus, satìs eloquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidiqué mores mirabiliter exprimit, (a) dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave, quēque alienum in ædē intromiseris,
Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Nè causæ quid sit, quod te quisq; quæritet.
Tum aquam effugisse dicito. si quis petet
Cultrū, securim, (a) pistillū, mortarium,
Quæ utenda vasa semper vicini rogitant:
Fures venissé atque abstulisse dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Terentius, dum ait: *Novi ingenium mulierum: nolūt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio locô *in Hecub.* 2. 2. 11. *Nòsti mores, mulierum;* [*dum*

(a) In *Aulularia.*

dum moliuntur, dum comuntur, annus est.

Ethopœja dividitur in Proſopographiam, & in Ethopœjam propriè dictam, de qua jam egimus.

Quid eſt Proſopographia?

℞. Eſt expreſſio vultûs, ac corporis totius, ſeu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamenta, inceſſum, cultum, habitumqué omnem exprimimus, Ita Martialis deformem Zoilum, lepidè pingit;

Crine ruber; niger ore, brevis pede, lumine luſcus,
Rem magnā præſtas Zoile, ſi bonus es.

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo illo eximio *de ludrica dictione* libro, Socratis habitum, os, figuramqué depingit.

Socrates Æſopo non abſimilis deformitate corporis fuit: utpote ſimis naribûs, exſtantibûs & prominentibûs oculîs, recalva fronte, pilosîs humerîs, obeſo ventre, repandis cruribus; quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno, & Satyris etiam, formâ, & ſpecie contulit. Ac licuit ſemper animadvertere, luſcos, gibboſos, ventrioſos, claudos, ſimileſqué eorum eò ferè dicatiores eſſe hominibûs cæterîs, quò ſunt vitiîs corporis inſigniores, materiamqué præbent ad jocandum majorem: ſive quòd ſæpiùs laceſſiti propter ſuam fæditatem, aſſueſcāt viciſſim adverſarios repungere,

atque ita exercitatiores in eo ipso genere fiant: sive quòd priores occupent, nè feriantur, aut ut feriantur levius.

Feliciter admodum miſcentur Proſopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratiſſimum effloreſcit, ùt liquet in exemplo ſequenti, ubi M. Galphurnium ſic pingit Tullius: *Conſul ipſe parvô animô, & pravô: tantùm cavillator genere illo moroſo, quod etiam ſinè dicacitate ridetur; facie magis quàm facetiis ridiculus, à quo nihil ſperes boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

CAPUT

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antitheſi.

Q*Uid eſt Antitheſis?*

℞. Antitheſis ſive oppoſitio eſt Schema, quô verba verbis, ſententiæ ſententiis opponuntur; cujus rei ſplendidum in primis, & illuſtre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia, hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio, hinc pietas, illinc ſcelus? hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeri-*

meritate, cum vitiis omnibus; postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita; mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibiqué imparem, facetè ludit per Antitheses. (a)

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idẽ:
Nec tecum possum vivere, nec sinè te.

Ità Ovidius (b)

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sinè pondere habentia pondus:

Sic etiam Justinus (c) Agathoclem, Syracusîs obsessîs, bellum nihilominùs in Africam transferentem, laudat per Antihteses: *Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret? & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusqué victoribus insultaret.* Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti, jam ætate valdè provecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite juvenes senẽ, quẽ juvenẽ senes audivère.*

Hoc etiam modô Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum*; & post illũ (d) Seneca: H2 Curæ

(a) *Lib. 12.* (b) *1. Metam.* (c) *Agathocles Siciliæ Tyrãnus, patre figulô natus. Lib. 22.* (d) *In Hyppolito.*

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. De Sustentatione.

QUid est Sustentatio?

℟. Est figura, quâ Orator, ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, erigendosqué auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, incertosqué, quid dicturus sit; ùt cùm Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit . . expectate facinus, quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem omnium.*

Habes salsum, & facetum Sustentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Quòd convivaris sinè me tam sæpè, Luperce
 Inveni, noceam qua ratione tibi.
Irascar, licèt usque voces, mittasq; rogesq;
 Quid facies? inquis, quid faciam? veniam.

§. III. De Communicatione.

QUid est Communicatio?

℟. Est figura, quâ orator, causæ suæ confidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus est, illos nimirũ consulens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero summã causæ fiduciam ita demonstrat: *Nunc ego vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii profectò taciti dabitis,*

quod

ego mihi necessariò capiendum intelligo. Et pro Cæcina, *Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine tectóqué ædium tuarum, sed primo aditu, vestibuloqué prohiberent, quid acturus sis?*

§. IV. De Correctione.

QUid est Correctio?

℟. Correctio, seu Retractatio, est Schema, quô Orator sententiam, aut vocem à se prolatam retractat ac velut corrigit. Ita Cicero pro Cœlio: *O stultitia! Stultitiamné dicam, an impudentiam singularem?* Ex prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ullam fugam meditêre; Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent*

Sic etiam Terentius in comœdia, quæ inscribitur (a) *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedemum sic loquentem inducit:

Filium unicum adolescentulum
Habeo, Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme:
Nunc Habeam, nec nè, incertum est.

(a) *Vox composita, quæ Græcè sonat*, se ipsum puniens.

CAPUT V.

De Figuris verborum.

FIguræ verborum aliæ ſunt tropi, aliæ non ſunt tropi. Figuræ, quæ ſunt tropi, fiunt tantùm in verbis translatis, hoc eſt à ſenſu ſibi proprio in alienum ſenſum traducti, ût, cùm dicimus: *Lætas ſegetes. Prata rident. Geminos, duo fulmina belli, Scipiadas, &c.* Figuræ verò, quæ ſunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis; ùt, cùm ait Tullius: *O tempora! O mores!* Et aliô locô, *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.*

§. I. De Tropis,

QUid eſt Tropus?

℟. Tropus eſt verbi, vel Orationis è propria ſignificatione in alienã immutatio, cũ virtute, ac dignitate; ùt, cùm dicitur: *Mulus* pro *Stupido*; vel *Laterem lavare*, pro, *Fruſtrà laborẽ ſuſcipere*, inſtar laterẽ lavantis. Iſta porro immutatio, ſive converſio fit cum virtute, hoc eſt ad addendũ orationi pondus, majoremqué illi venuſtatẽ, ac dignitatẽ conciliandam. Porrò Tropus ſic appellatur à voce Græca *Trepo, verto*, ut ad verbum, *Inverſionem* ſonet.

Hæc autem inverſio fit multiplici, variaqué ratione, ſed quatuor potiſſimùm modìs; unde exiſtunt primarii quatuor, nobiliſſimiq; Tropi, nempe Metaphora, Metonymia,

mia, Synecdoche, & Ironia. de quibus sigillatim tractandum est.

§. II. De Metaphora.

Quid est Metaphora?

℟. Metaphora, seu Translatio est tropus, quô vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur ob similitudinem: Ut cùm ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt.* Vox illa: *Gestire*, quæ est hominis propria, transfertur ad parietem; cujus non est propria; sed cum quo tamen habet hôc locô quandam similitudinem, & affinitatem.

Hunc porrò usum, ac modum verba transferendi, necessitas genuit, cùm scilicet verba propria deessent; postea verò delectatio jucunditasqué celebravit. Quemadmodùm enim vestis, depellendi frigoris causâ primum reperta, postea etiam adhiberi cœpta ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopiæ causâ primùm instituta, deinde etiam fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimùm ducuntur Metaphoræ?

℟. Ex omnibus omnino rebus duci possunt, à divinis, à cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorumqué operibus adeo,

ut non minùs latè pateat Metaphora, quàm similitudo, quæ â re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. à divinis, ùt apud Ciceronem *Deus ille noster Plato.* Itemque apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio (a)

Terrarum Dea, gentiumqué Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cùm dicitur à Tullio, *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantaqué copia, quæ non dicam exornare; sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.*

3. Metaphora sumitur è stipibus, Plantis, & arboribus. Ità Cicero: *Virtus est una altissimis defixa radicibûs, quæ nulla unquam vi labefactari potest.*

4. Sumitur à rebus arte, manuqué factis. Ità (b) Appion ille, contra quem Josephus scripsit, vocabatur *Cymbalum mundi.* Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca & Museum ambulans*; quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgò nuncupatus, quòd nempè variìs fortunæ casibûs fuisset exercitꝰ. Deniquè Augustꝰ homi-

(a) *Lib.* 2. (b) *Appion Grammaticus Alexandrinus vixit tempore Tiberii.*

homines illos, qui solertî promptôque erãt ingeniô ad res ex tempore conficiendas, lepidè ajebat, *Argentum habere in numerato*, Metaphora à pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ùt cùm ait apud Virgilium Palinurus:

Mené Salis placidi vultum, fluctusqué quietos ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi sigillatim, hominis esset, otiô intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus; ùt cùm ait Titus Livius: *Scipionem à Catone solitum allatrari*: quæ vox *Allatrare*; cùm propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinnè. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque versutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap. 13: *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cùm inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*, *Frenum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel, si dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus*. Ter-

Tertiò, cùm inanima transferuntur ad animata; ùt cùm ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum, & cùm ait Catullus:

O qui flos es juvenculorum!

Quartò, denique præcipuam quamdam venustatem habet, cùm rebus inanimis, sensuqué carentibus sensum quemdam, animosqué, ac veluti vitam damus: ùt cùm ait Virgilius:

—— Pontem indignatus (a) Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

Q*Uænam Metaphoræ dicuntur vitiosæ?*

℞. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæquê, & a re quapiam abjecta deformiqué desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus *Stercus curiæ Glaucia*: itemque ista; *Saxa, mundi verrucæ*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eamdem causam notavit versum illum cujusdam M. Furii Bibaculi: (b)

Jupiter hibernas cana nive conspuit Alpes.

Quid enim sordidius ac turpius, quàm Metaphoram à sputo mutari? Hôc eôdem humili-

(a) *Araxes Armeniæ fluvius.* (b) *Sat. 5. lib. 2.*

militatis, & ut ità dicam, ignobilitatis vitiô laborare videtur celebris illa (a) Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium.*

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores sunt vel longiùs accersitæ, vel quæ rem nimìs amplificant; ùt si dicas *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorum;* quod profectò duriusculum est, & à Tullio jure damnatum. Quod si verearis, ne durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illîs aut similibûs vocabulîs: *Ut ita dicam . . . quasi . . . penè . . . Si ità loqui fas est,* &c. ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatum,* poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ita dicam, relictũ esse Senatum,* duriuscula Metaphora hæc velut appositô condimentô mitescet.. Nam; ùt sapienter admodum monet idem Tullius, *Verecunda debet esse translatio,* ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precariò, non vî venisse videatur.

3. Vitium est in Metaphora, si nimìs Poëtica sit; v. gr. si Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare;* aut, si cum Horatio dicat de Euro:

Per-

(a) *Tertullianus scriptor Ecclesiasticus, acris & vehementis ingenii, floruit initiô tertii sæculi.*

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Pöëtis licent, ea omnia Oratoribus licere existimandum est.

4, Metaphorarum vitium est immoderata quædam illarum coacervatio. Etsi enim nullus est florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequẽtari nimiùm debet; nam ùt modicus illius usus maximopere delectat, ità immodicus non parùm affert facietatis, atque fastidi, & in ænigma transit, aut in allegoriam.

5. Denique vitiosa est Metaphora, quæ sibi non constat, res nimirum omnino dissimiles inter se conjungendo. Quippe, ùt docet Fabius: *Id in primis est custodiendum, ut quo ex genere cæperis translationis, hôc desinas. Multi enim cùm initium à tempestate sumpserint; incendiô aut ruinâ finiunt, quæ est inconsequentia rerum fædissima.* Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua, sibiqué consentanea translatione, Rhetorum præcepto non adeò severè à summis viris obtẽperari video. Scimus enim diversas omninò Metaphoras eleganter sæpè fuisse conjũctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. sic triplex est Metaphora in duobus hiscé versibus Horatii: (a)

Nemo adeò ferꝰ est, ut non mitescere possit,

Si

(a) *Epist . . . lib.* I.

Si modò culturæ patientē commodet aurem.

Prima eſt de feris, quæ propriè manſveſcunt & cicurantur. Altera eſt de fructibus, qui acerbi ſunt, & propriè miteſcunt. Tertia eſt ab agris, quorum propria eſt cultura:

§. IV. De Allegoria.

Quid eſt Allegoria?

℟. Allegoria eſt Metaphorarum continuatio, ſeu figura, quâ aliud verbîs dicitur, aliud re ipſa intelligitur, unde non abſurdè vocatur *Diverſiloquium*, quod nimirum aliud dicatur, aliud ſentiatur.

Hujuſmodi eſt inſignis illa Ciceronis in Piſonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernâſſem, ſalvamqué in portu collocâſſem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos; alias proſpexi animô procellas; aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi; ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.*

Illuſtris eſt, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, Lib. 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonné vides, ùt.
Nudum remigiô latus?
Et malus celerî ſaucius Africô,

An-

Antennæquè gemant? ac sinè funibus
Vix durare Carinæ
Possint imperiosiùs
Æquor? Non tibi sunt integra lintea,&c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace, concordiaquè; remigium pro Militibus; nautas pro Magistratibus; malum pro præcipuis Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad finem egregiè sibi: constat, quod in Allegoria præcipuum est.

§. V. de Metonymia.

Q*Uid est Metonymia?*

℟. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, seu Transnominatio, est trop[redacted] omnium vastissimus, atque usitatissimus. Fit autem quatuor potissimùm modis. 1. cùm causa, vel quasi causa ponitur pro effectu, & cùm rerum inventor usurpatur pro rebus ipsis, quas invenit; ùt Mars pro bello; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius pro scriptis illorum; dux exercitûs pro exercitu ipso. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius. *Onerantquè canistris dona laboratæ Cereris*; id est *panis.* & Georgicorum librô 2.

Bacchꝰ amat colles; Aquilonè, & frigora taxi.

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cā-

nas

nas cæſa fuiſſe ſexaginta Romanorum millia; hoc eſt ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primô modô Metonymia, cùm poſſeſſor uſurpatur pro re poſſeſſa. ut cùm ait Virgilius Æneid. 2.

Jam proximus ardet.
Ucalegon.

Hoc eſt domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia, cùm ſumuntur effecta pro cauſis, aut ſcelus pro ſcelerato ipſo: Ita Comicus: *Ubi eſt ſcelus ille, qui me perdidit?* Ità Virgilius 2. Æneid. (uno

Accipe nunc Danaũ inſidias, & crimine ab
Diſce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic eſt germanus illius loci ſenſus: ex uno Sinone diſce Græcos omnes eſſe perfidos. Ità Cicero 1. in Verr. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, avaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc uno Prætore per triennium pertuliſſe.* Fit etiam, cùm id, quod proprium eſt effectui, tribuitur cauſæ, & hoc Poëtis valdè familiare eſt: Ità timor dicitur fugax; mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris & pallor eſt effectus morborum, & mortis: Sic Horatius *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumqué Turres.* Sic Virgilius: Pal-

Pallentes habitāt morbi tristisquè senectus.

3 Fit Metonymia cùm res, quæ continet, usurpatur pro re contenta, ùt Roma pro Romanis; cœlum pro cœlestibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Testis est Italia, quam ille ipse victor Sylla hujus virtute, & consilio confessus est fuisse liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli sed celeritate consilii explicavit? Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est.* Ubi *Italiam* pro *Italis*. *Siciliam* pro *Siculis*, &c. usurpavit,

4. Cùm signum usurpatur pro re significata, ùt toga pro pace, fasces pro magistratu. Ità Cicero in Pisonem.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ,

Huc refer, cùm hæc vox *nomen* ponitur pro re ipsa. Ita Livius lib. 1. *Ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit.*

§. VI. De Synecdoche.

Q*Uid est Synecdoche?*

℟. Synecdoche est tropus apud Oratores æque ac Pòëtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm

1. Cùm pars ponitur pro toto. v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra; ita Virgilius Æneid 2.

Non anni domuêre decē, non mille carinæ

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiā hominis anima sæpè usurpatur pro homine ipso. Ita Tullius: (a) *Vos meæ charissimæ animæ sæpissimè ad me scribite.* Eòdem refert vulgares illas locutiones, quibûs *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ùt cùm dicit Virgilius: *Hostis habet muros.*

2. Fit Synecdoche, cùm totum usurpatur pro parte: ùt in hoc decantato Virgilii versu. (b)

Aùt (c) Ararim Parthus bibet, aùt Germania (d) Tigrim.

Et rursùm Æneid. 12.

——— Fontemqué, ignemqué ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cùm *Plures* usurpantur pro *Uno*; ùt cùm ait Tullius: *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus*; licèt de se tantùm loquatur.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res est; accipitur pro re ipsa. v. gr. ferrum

(a) *Epist. 14. lib.* (b) *Eclog. 1.* (c) *Araris fluvius est Galliæ.* (d) *Tigris Asiæ fluvius insignis, sic dictus à velocitate.*

rum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel species sumitur pro genere, vel genus pro specie, ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento; Sabellicus sus pro quolibet sue; Myrtoum vel Carpathium mare, pro mari quocũque; Sic Maro

Dentesqué (a) Sebellicus exacuit sus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat:

Qui (b) Curios simulant, & (c) Bacchanalia vivunt.

Contrà verò genus usurpabitur pro specie, si dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*.

——Prædamqué ex unguibus ales
Projecit fluvio.

§. VII. De Ironia.

Q*Uid est Ironia?*

℟. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis; est figura, quâ aliud planè dicimus, quàm verba ipsa significare videntur. Quando v. gr. quempiam simulata laudatione, falsè ac ingeniosè perstringimus; nimirum aliud aperte dicendo, aliud verò innuendo: unde

(a) *Sabelli seu Sabini, populi Italiæ.* (b) *M. Curius vir frugalis, & optimus civis.* (c) *Bacchanalia Bacchi festa, in quibus Romani crapulæ, & libidini indulgebant;*

unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio*, ùt sonat Græca ipsa Ironiæ vox.

Intelligitur autem ironia, vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronunciatione certè quidem; ùt si dicas: *O Præclarum ovium custodem lupum!* Ita Juvenalis impiam æquè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solùm colebant, uti canē, simiam, solem, bovemque; sed plantas, uti porrum, & cepe, divinis prosequebantur honoribûs, salse cavillatur hâc facetâ, & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota (a) canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum, & cepe nefas violare, aut frangere morsu.
O! sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in (hortis
Numina!

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana; *Sed stulti sumus*, inquit, *qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquô animô ferre nemo potest. luget Senatus: mœret Equester ordo; tota civitas confecta seniô est; squallent municipia: affli-ctantur Coloniæ; agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

(a) *Latrator Anubis.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgô (a) bardus, & imbellis habebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quædam (b) Menippæa, quâ fatuum Claudii caput multo urbanitatis sale defricatur. *Apocolocyntosis* porrò vocatur, quasi dicas Metamorphosim in cucurbitam: ad significãdam hominis insulsitatem; est enim *colocynti* Græcè *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironía Pòëtas in funere Claudii ita jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus.

Fundîte fletus, Edite planctus,
Fingite luctus; Resonet tristi
Clamore forũ: Cecidit pulchrè
Cordatus homo, Quô non alius
Fuit in toto Fortior orbe. . . .
Deflete virum,
Quô non(c)alius Potuit citiùs
Dicere causas, Una tantùm
Parte audita, Sæpè, & neutra.
Quis nunc judex Totô lites
Audiet annô? Tibi jam cedet,

Sed

(a) *Bardus* idem ferme ac *stultus* (b) *Menippus Cynicus Philosophus, mordacibûs Satyrîs notus, unde Satyra Menippæa* (c) *Claudius erat homo infamissimus.*

Sed relicta,
Jura silenti,
Oppida centum.
Pectora palmîs,
Venale genus,
Lugete novi;
Qui concusso
Lucra fritillo.
Qui (a) dat populo
Cretæa tenens
Cædite mœstîs
O Causidici!
Vosqué Pòétæ
Vosqué in primis,
Magna parâstis

De Regulis Ironiæ.

Quænam sunt Ironiæ Regulæ.

R. Duæ. 1. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venustatem habent. Acuta quippe, jocosaqué videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ita Neronem Matricidam, qui sese ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetè lusit Pòéta Romanus, teste Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronē?
Sustulit hic matrē (b) sustulit ille patrem.

Ita (c) Plagiarium ridet Martialis librô secundô:

Carmina Paulus emit, recitat sua Carmina
Paulus:

(a) *Minos Rex olim Cretæ, magnus erat aleator, & de alea librum scripsit.* (b) *Matrem Agrippinam interfecit Nero* (c) *Plagiarius est,* qui aliena scripta pro suis venditat.

Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidem patibulo suspensos eximiè lusit (a) Pöëta recens;

Ecce jugô nexi pendet vir, & uxor eōdē:
Hoc meritò possis dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempè*; illas inquam adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ita Terentius: *Id populus curat scilicet*, & apud Virgilium Dido Æn. 4.

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietos
Solicitat.

§. VIII. De Sarcasmo.

Q*Uid est Sarcasmus, seu Subsannatio?*

℟. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrisio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiā hosti crudeliter insultat: ùt apud Virgilium Trojano â se interfecto per Sarcasmum insultat victor Turnus.

En, agros, & quam bello, Trojane, petîsti,
Hesperiā metire jacens. Hæc præmia, qui me
Ferrô ausi tentare, ferunt: sic mœnia cōdunt.

Poteſtné Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ùt quibusdam placet?

℟. Nequaquam. Liquet enim perspicuò Iro-

(a) *Joannes Commirius è S. J.*

Ironiam semper esse Tropum, cùm semper voces à propria significatione traducat ad alienam.

Falsamné, & mendacē orationē efficit Ironia?

℟. Nequaquam; quia neque fallendi est animus Oratori, dum utitur Ironiâ; neque est justa causa, cur fallatur auditor, si paulùm modò intelligat, quod dicitur; quemadmodum falli non solet, cùm homo callidus, & versipellis per Metaphoram *Vulpes* appellantur.

Suntné alii Tropi, præter istos, de quibus egimus?

℟. Sunt aliqui alii, sed qui ad superiores hoscé quatuor omnino revocantur: ut Meta lepsis ad Metonymiam; Antonomasia, & Syllepsis, ad Synecdochen.

CAPUT V.

De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.

QUid sunt figuræ verborum propriè dictæ?

℟. Eæ sunt, quæ sic in verbîs continentur, ut mutatîs illîs, figura tollatur; v. gr. hæc sententia *Amantes sunt amentes*, est figura verborum, quia perierit figura, si pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud simile. Sed est figura sententiæ, si quis patriam inducat, loquentem, aut si utaris similitudine,

quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

℟. Fiunt tribûs potissimum modîs: 1. Per adjectionem. 2. Per detractionem, 3. Per similitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

QUænam verborū Figuræ fiunt per Adjectionē? ℟. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia. Traductio, Polysyntheton.

Quid est repetitio?

℟. Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpiùs inchoatur oratio, ut 1. Catilinaria: *Nihilné te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultusq; moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

℟. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, estqué Schema plané venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propterea non est diutius continuandum; sed satis est, ut aliorum Schematū admixtione temperetur

Quid

Quid est Conversio?

℟. Est Figura Repetioni prorsús contraria, in qua sæpiùs eôdem vocabulô clauditur oratio, ut in Antonium Cicero, *Doletis tres exercitus P. C. interfectos; interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

℟. Est figura, quæ Repetitionem simul,& Conversionem complectitur, cùm nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, atque claudatur. Ita (a) Tullius: *Quis legem tulit? Rullus. Quis Majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem insectatur, Lib. 9.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidiâ.
Rũpitur invidiâ, quòd turba sẽper in omni
Monstratur digitô; rumpitur invidiâ.
Rũpitur invidiâ, tribuit quod Cæsar uterq;
Jus (b) mihi natorum; rumpitur invidiâ.

Rum-

(a) *Pro lege Agraria* (b) *Magna illis præmia erant constituta, qui tres, aut plures habebant liberos. v. gr. in spectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali concessum fuit, tametsi nullos haberet liberos.*

Rumpitur invidiâ, quòd rus mihi dulce sub urbe est,
Parvaq; in urbe domus, rumpitur invidiâ
Rũpitur invidiâ, quòd sum jucundus amicis,
Quòd cõviva frequens, rũpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quòd amamur, quòdqué probamur:
Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.

Verùm figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes; idcirco parcè admodùm & in loco est adhibenda.

Quid est Conduplicatio?

℟. Est ejusdem vocabuli, vel plurium iteratio, sive initiô orationis, sive in fine, sive alibi, ùt cùm ait Maro:

Nunc, nunc insurgite remîs
Hectorei socii.

Et Librô nonô, cùm ait Nisus:

(a) Me me; adsum qui feci, in me convertite ferrum.
O Rutuli Mea fraus omnis.

Quid est gradatio?

℟. Gradatio sive *Klimax*, est Figura, quâ per quosdam gradus vel ascenditur ad summum, vel descenditur ad infimum. Quale est illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, sed etiam non videam, planèqué sen-*

(a) Subaudi: *Occidito.*

sentiam. Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronem: majus, quidquid moliatur: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentē cithysum sequitur lasciva capella.

Quid est Synonymia?

℞. Est verborum idem fermè significantiū coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana, *An verò vos soli ignoratis; vos hospites in hac urbe versamini; vestræ peregrinantur aures; neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur;* Hoc Schema Pöetæ est valdè usitatum. Ita Plautus:

Quicumque, ubique sunt, qui fuêre, quiqué futuri sunt,
Stulti, stolidi, fatui, fungi, blenni, buccones,
Solus ego omnes longè anteeo stultitiâ, & moribûs indoctûs:

Quid est traductio?

℞. Traductio, seu Polyptoton, ut aiunt Græ-

Græci, est variata casibûs, aus generibûs, aut modîs, aut temporibûs, ejusdem vocabuli repetitio; ùt cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorũ vetustas.* Vel cùm ait Ovidius,

Spectatũ ornatæ veniunt, spectẽtur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton?

℟. Polysyntheton, seu, ùt alii malunt Polysyndeton, est Schema conjunctionibûs abundans, ut, *& justitiâ, & liberalitate, & fortitudine cæteros omnes Imperatores superavit.* Itemque apud Virgilium (a)

Ascaniumqué, patremqué meum; juxtaqué Creusam,
Alterum in alterius mactatum sanguine cernam.

§. II. De Figuris per Detractionem.

QUot sunt Figuræ, quæ fiunt per Detractionem?

℟. Tres: Reticentia, Adjunctio, & Disjunctio.

Quid est Reticentia?

℟. Est figura, quæ fit, quando verbum aliquod subauditur, ùt cùm ait Tullius in Verrinis: *Hunccinè hominem; hanccine impudentiam; hanccinè audaciam;* Supple, *feremus.* Et apud Virgilium (b)

At verò Rutulis impar ea pugna videri

Jam-

(a) *Lib. 2.* (b) *Æn. 12.*

Jam ductum, & vario misceri pectora motu. Ubi profectò vides intelligi *cœpit* & *cœperunt*. Itemque librô 1. *Sed vos qui tandem*; subauditur, *estis*, eôdem pertinet illud Maffei, *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribûs, dies noctesque fletibus jungere, nullam capere partem quietis*; supple, *cœpit*.

Quomodò fit Adjunctio?

℟. Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina substantiva respondent. Ita Cic. *Vicit pudorem libido, timorem audacia. rationem amentia*, Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

(a) Trojugena interpres Divûm, qui numina Phœbi.

Qui tripodas (b) Clarii lauros, qui sidera sentis,

Et volucrũ linguas, & præpetis omina pẽnæ

Quomodò fit disjunctio?

℟. Disjunctio, seu dissolutio fit, quandò conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior feratur oratio; ita Tullius; *Hæc studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

§. III

(a) *Helenus Priami filius, Rex idem, & Phœbi sacerdos* (b) *Apollo dictus Clarius ab urbe Claro, Apollinis oraculô nobili.*

§. III. De Figuris per similitudinem:

QUot sunt Figuræ per similitudinem?

℞. Tres in primis numerantur, nempè Paronomasia, similiter cadens, & similiter desinens.

Quid est Paronomasia;

℞. Paronomasia, seu annominatio, est Figura, quâ voces pænè similes, ac colludentes usurpantur in sensu dissimili. ùt cùm ait Tullius ad Atticum: *Consul ipse parvô animô, & pravô; facie magis quàm facetiis ridiculus.* Et alibi *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis, qui in hoc genere frequens est.

Litigat, & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat; (gra est.
Sed nîl patrono porrigit; hæc (a) chira-

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere.

Orta (b) salô, suscepta solô, patre edita cœlo,
Æneadùm genitrix hic habito alma Venus.

Græcis quoque admodum usitata est Paronomasia, ut apud Herodotum Lib, I. *Pathemata, mathemata, Quæ nocent, docent.* Ejusdemq; generis erat illud, quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Momesetæ tis mallon mimesetæ, Id est,

Faci-

(a) *Quæ nimirum manus ipsi constringit, nè quid patrono largiatur,* (b) *Venerem 'e maris spuma natam fabulantur Poëtæ.*

Facilius erit ridere, quàm imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parcè, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ut non raro fit, venetur orator, ineptus nimiùm erit, & putidus.

Quid est Similiter cadens?

℟. Est vocabulorum per eosdē casus, & per eadem tempora expressorum consensus quidam, & quasi concentus, ùt cùm ait Cicero, *Quid tam commune, quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis*; Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita. Ejusdem generis sunt triti illi Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens (a) fecit.

Animula vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter desinens?

℟. Fit, cùm orationis vel membra, vel articuli eôdem modô terminantur; ùt apud Quintilianum, *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ita Cicero Pompejum laudans, *Bellum extrema hyeme apparavit, ineun-*

(a) *Apud Ælium Spartanum in vita Hadriani.*

ineunte vere suscepit, media æstate confecit.(a)

§. IV. Appendix de Transitione.

QUid est Transitio?

℟. Transitio, quam alii Figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quô fit, ut aptè copulata inter se illius membra concinnè cohereant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera?

℟. Duo: Transitio enim vel est perfecta, vel imperfecta: Transitio perfecta est, quâ breviter monemur, quid dictum sit, & quid dicendum restet, cujusmodi est illa pro lege Manilia. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est; quâ alterum tantùm eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecutura sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio præsertim asseremus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1 *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id*

(a) *Pro lege Manilia.*

ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videatur. 2. Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo. 3. Ubi epistolæ respondi, venio ad alteram . . . 4. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus . . . 5. Verùm ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis. 6. Sed hæc vetera: illud recens, Cæsarem meô consiliô interfectum. 7. Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad (a) *Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiamq; cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est, quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos Judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Quæstura illius demonstrata, reliqua attendite 12. Atque ut indè oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa dicitur. 13. Atque ut faciliùs intelligere possitis Judices, quæ facta sunt, indigniora esse quàm hæc sunt, quæ diximus; initio res quemadmodum gesta sit, vobis expo-*

(a) Lupercalia Festa Solemnia in Panos honorem mense Februarii celebrari solita à Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbem cursitabant. Luperci sic vocabantur, quod Pan lupos arceret ab ovibus.

exponam. 14. Sed hæc robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quò faciliùs facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis sæpè commemoratū, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectū, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta prætermisi 20. Age verò, nè semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur. 21. Ad ejus Tribunatum, qui ad esse jamdudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentô studiô, cursuque veniamus. 22. Atque hæc oblectationis,, illa necessitatis 13. Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum. 24. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ quantô omnes anteirent animantes. 25. Longa est oratio, multæque rationes, quibus doceri potest. 26. Sed quid ego longinqua cōmemoro? 27. Intelligo, quàm scopulosô difficilique

que loco verset. 28. Sed quid ego his argumentis utor, quasi res dubia, aut obscura sit? 29. Magna sunt hæc, vel potiùs maxima. Jam verò quante majus videbitur. 30. Multa hujusmodi proferre possem; sed genus ipsum videtis. 31 Nolo in hac re multus videri. 32. Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recordor? 33. Itaque fateamur necesse est, nihil difficilius esse. 34. Quid loquar, quanta ratio in bestiis appareat? 35. Jā verò ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiæ. 36. Multa prætereunda sunt, & tamen multa dicuntur 37. Vereor, ut hoc, quod dicam; perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. 38. Sinite me illa minora, ac quotidiana prætermittere. 39. Illud tamen, quamquam ad exitum festinet oratio, prætermîttere nullo modo possum. 40. Verùm hæc missa facio; illud quæro. 41. (a) *De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus. 42. Quod ad definitiones hactenus; reliqua videamus. 43. Nunc reliquorum Oratorum ætates persequamur 44. Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicimus. 45. De* (b) *statutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam. 46. Hæc de hero: quod sequitur de pecore. 47. De multitudine quondam quod satis est, admonui, de obscuritate pau-*

 ca di-

(a) Ex Cicerone ad Herennium, vel potiùs ex Cornisitio. (b) Ex Varrone.

ca dicam. 48. Sed (a) ut omissô principiô. rem ipsam aggrediamur. 49. (b) Hactenus de principe: quod sequitur de monstro. 50. (c) Jam quantum illud est, quod in occupationibus summis nunquam intermittis studia doctrinæ? 51. Utinam verò mihi satis esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis. 52. Hic hic, Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite. 53. Sed hæc utcumque ferenda: hoc verò quis ferat. 54. Audîstis gravissima, audite nunc graviora, 55. Sed hæc privatim nunc quæ publicè gesta sunt, videamus. 56. Verùm hæc missa facio; illud quàm . . . 57. Nihil jam dico de isto scelere. 58. Postularet hic locus, ut dicerem de . . .

Variis hisce, quas attuli, Transitionibus addito breviores hasce formulas, particulasque connectentes.

His adde; accedit his; huc accedit, quòd; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam; Age verò explicemus nunc; His simillimum est? Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicam, Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi; Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ità est, quemadmodum dixi.

CA-

(a) Ex Seneca. (b) Svetonius de Caligula. (c) Ex aliis.

CAPUT

De Periodo.

Quid est Periodus?

℟. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, *Periodos*, quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib. 3. Rhetoricæ, ubi ait, Periodum esse orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facilè possit?

℟. Hanc Definitionem in nostram perbellè quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Aristoteles: nihil aliud est, nisî primum Periodi membrum, quod ita suspensum ferri debet, ut aliud quidpiam subsequi omninô debeat, unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodã, contractoque verborum ambitu debent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu facilè cerni debere, unoque spiritu pronuntiari.

§. I. De partibus Periodi.

Quænam sunt Periodi Partes?

℟. Periodus conſtat certis quibuſdam partibus, quarum majores appellantur *Membra?* Græcè *Cola*:, minores verò appellantur *Inciſa*; Græcè *Commata*.

Quid eſt membrum Periodi?

℟. Membrum, ſive Colon eſt pars Periodi continens ſenſum aliquem, ſed ſuſpenſum. ac imperfectum; v. gr: (a) *Antequam de republica Patres conſcripti; dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror*: ecce tibi Periodi membrum neque enim hic ſenſus orationis conquieſcit; Habebis Periodum abſolutam, ſi ad primum illud membrum accedat hoc alterum. *Exponam vobis breviter conſilium, & profectionis, & reverſionis meæ.*

Quid eſt inciſum?

℟. Inciſum, ſive Comma eſt pars membri quemadmodum enim in Periodo membrum, ſic in membro continetur inciſum; v. gr: (b) *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius*; ex tribus hiſce inciſis membrum unum efficitur. Itaque dicere inciſim, eſt crebris id genus, & articulis ſuam orationem diſtinguere.

Quandonam potiſſimùm uſurpanda ſunt crebra illa Inciſa?

℟. Inciſa mirum in modum valere, cùm adverſario vehementiùs & acriùs inſtat orator.

(a) *Philip. 1.* (b) *Cic.*

rator. Ità Cicero per Incisa Pisonem increpat, illumque cæsim, ac punctim, ut ita loquar objurgat, & ferit: *Non enim nos color iste servilis non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua ista lutulenta vitia noveramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ.*

§. II. De variis Periodorum generibus.

QUot sunt genera Periodorum?

℟. Tria. Alia est periodus bimembris; sive dicolos, alia trimembris, sive tricolos; alia quadrimembris, sive tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur germana, sinceraque Periodus. Singula porro hæc membra, si vel paria sint vel non valdè disparia, multò gratior, & venustior erit oratio.

Periodus bimembris.

Ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consvetudinē C. Cæsar, interclusum aperuisti (a) & his omnibus ad benè de republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exemplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus numeris, ùt mihi vi-

(a) *Cic. pro Marcello.*

hi videtur, omnibus absoluta, in exordio Manilianæ;

Nam cum antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: Statueremque nihil huc nisi perfectum ingenió, elaboratum industriâ afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dicî solet, absolutissimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinna; *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, * tantum in foro; atque judiciis impudentia valeret, * non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex: Æbutii impudentiæ, * quam tum in vi facienda cessit audaciæ.*

§. III. De legibus, ac regulis Periodi.

Q*Uænam sunt Periodi leges?*

℟. Tres præcipuæ. Prima est, ut illius membra nexibus quibusdam inter se quam aptissimè cohæreant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutaque, & ùt ajunt, *Arena sinè calce.* 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisì in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodo, concludatur.

Possetnè fieri Periodus, quæ contineret mẽbra vel minùs quàm duo, vel plura quam quatuor?

℟.

℟. Posse fieri Periodum unius membri: atq; hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele Periodus * *simplex*, sive *monocolos*: Posset etiam omnino usque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hìc tantùm sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phalerii, (a) Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait:

Quatuor è membris plenũ formare videbis
Rhetora circuitũ, sive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiscum ità sentit ipse Tullius, cùm ait in oratore: *Constat ille ambitus & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior sit, quàm satìs sit, nec longior.*

Quòd si, ùt aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuituque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus* sive *Oratio periodica.* Ità Cicero pro (b) Archia Pòëta:

Si

(a) *Hermogenes Tarsensis annô ætatis 15. Rhetor nobilissimus, rerum omniũ obliviscitur ante annũ 24. & in extrema inscitia consenescit.*
(b) *Archia Pòëta Antiochenus, Ciceronis olim præceptor, ob ingenium, & eloquentiam civitate donatus à Romanis.*

Si quid est in me ingenii, judices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse; earum rerum omnium vel inprimis hic (a) *A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.*

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

QUænā est prima ratio amplificandæ Periodi?

℞. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas: cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quādam habent cum aliis subsequentibus affinitatem, v. gr. *Etsi, quamvis, quamquam, quemadmodum, sicut, cùm, quoties, quantùm, qualis, quò, non minùs*: quibus respondent, *tamen, verumtamen, nihilominus, ità, tum, toties, tantum talis, eò, quàm.*

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attollitur. Apodosis verò est altera

(a) *Aulus.*

tera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit. Illæ porrò de quibus loquimur, particulæ suspensæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cũ Apodosi connectendam, ùt videre est in allatis exemplis, illo præsertim pro Cæcinna suprà §. II.

Quænam est secunda, & tertia ratio amplificãdæ Periodi?

℟. Periodus pulcherrimè dilatatur, cùm brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc verba (*Omnes lugent Clodiũ*) amplificat per enumerationem partium, cùm ait ironicè nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equestri ordine, (a) Municipiis, à (b) Coloniis, ab Agris denique ipsis.

3. Facilè dilatatur periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cum res eadem aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide, quæ supra in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V.

(a) *Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romani fungebantur* (b) *Coloniæ oppida, quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum, Coloniæ fiebant etiã privilegiô, sinè soli mutatione.*

§. V. De numero, & cæteris virtutibus Periodi.

QUid est numerus Periodicus?

℟. Numerus Periodi, de quo hìc agitur, non est numerus arithmeticus: sed est numerus ille in harmonia, & concentu positus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

——— Numeros memini, si verba tenerem.

Et rursum in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunosque, ferasque videres.
Ludere . . . .

Numerus autem Oratorius est harmonia quædam non exquisita, neque canora; qualis est in pòëmatibus, & canticis; sed ità dissimulata, latensque, ut tamen sentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illustretur, svavis admodum est, auribusque pergratus verborum numerus in hac Tullii sententia pro Marcello *Nulla est tanta vis, tantaque copia, quæ non ferrô, ac viribus debilitari, frangique possit.* Peribit funditus omnis venustas, si inversô numerô dicas: *Nulla est vis tanta; & copia tanta, quæ non possit debilitari; frangique viribus, ac ferrô.* Quid item svavius hac altera Ciceronis sententia in Philippica 2. *Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus*

tus non perhorrescere? Quæ quidem verba tã aptè mihi videntur constructa, ut præclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit verò decor omnis, si sublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere sententias: ideoque ùt optimè notat Quintilianus: *Neque Demosthenes fulmina vibrasse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

QUæ de varia collocatione pedum, ac mẽsurarum, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondæos, Anapæstos, Jambos, Creticos, Molossos, Choræos, & Dichoræos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magistri, sunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto nunquam satis commendanda. Verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti iamdudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ità dicam, præceptionibus valdè defatigari tyronum animos & aliorum industriam retardari solere potiùs, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum satietati, fastidioque occurratur, operæ pretium me factùrum

ctūrum existimavi, si ex laboriosis illis præceptionibus quemdam quasi succum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesque regulas ad omnium captum & quotidianum usum accommodatas hoc loco proponerem.

Quænam est Prima regula Periodi numerosæ reddendæ?

℞. Numerosa fiet Periodus, si syllabæ breves, ac longæ sic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitatior, ac celerior feratur oratio, neq; longarum multitudine retardata languescat. Concinnam hanc brevium, & longarum syllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæsarem: *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte, & industria, syllabæ breves, vel longæ, sinè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo subjiciendam. Ità Virgilius Æneid. 5. remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè ubi clara dedit sonitū tuba, finib9 omnes
Haud mora prosiluêre suis ferit æthera clamor
Nauticus . . . .

Item-

Itemqne celeritatam equorum in hoc versu etiam pueris noto:

——— It clamor, & agmine facto:
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum (a)

Tarditatem contra egregiè imitatur hic versus lib. 1.

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

QUænam est secunda regula numerosam efficiendi Periodum?

℟. Voces unius, duarum, aut plurimum syllabarum si commisceantur, nascetur indè oratio valdè numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monosyllabarum iteratione quasi exilit, atque subsultat oratio, v. gr. *Hac in re nos hic non ferret.*

Quænam est tertia regula?

℟. Cadet numerosè Periodus, si magnificis & bene sonantibus verbis terminetur; ùt in hisce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos amisimus cives, eos non Martis vis perculit, sed ira victoriæ. Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maxima moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates extiterunt.*

Quæ-

(a) *Æneid.* 8.

Quænam est quarta regula?

℞. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quam verborum splendor, non solùm in periodi clausula. sed etiam in toto illius quasi contextu. Ità Tullius in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum quarum simile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices aras* (a) *Deorum immortalium, Vestæque Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de vestro judicio commoveri.* Et in 4. Catil. *Id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo nè ad deplorandum, quidem populi* R. *nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.*

Cedo quintam regulam?

℞. Ut leniter, æquabiliterq; fluat Periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1. Cùm duriùs, ac crebriùs concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut *Ars studiorum..... , Rex Xerxes.*

2. Cùm verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ùt vel ipsi Ciceroni aliquan-

(a) *Fonteji soror una ex Virginibus Vestalibus, quæ sempiternum Vestæ ignem custodiebant.*

quando excidit, cùm ait *Res mihi invisæ visæ sunt.* Itemque cùm dixit in Carmine:
O fortunatam natam me Consule Romam!

3. Cùm eadem litera, vel etiam, quod pejus est, eadem syllaba crebriùs iteratur; quale est illud Ennii Poëtæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum.

O Tite tute (a) Tati tibi tanta tyranne tu- (listi.

4. Cùm similiter cadentibus, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices; præstigiatrices fuerunt.*

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum, ne dum numerosè loqui volunt, inferciant, ùt persæpè fit, inania quædam complementa: & ramenta numerorum quasi rimas explere vellent. Alterum est, nè dum oratorium numerum quærunt, incidant in metricũ, & periodi finis sit finis alicujus versûs præserti Herici, vel elegiaci: quod nõ semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus e Soc: JESU in opusculo quod sic inscribitur: *Risposta ei Golmario Pepugies Marsigliano*: allatis locis ipsis præclarè docet n, 19. p. 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt diligentiùs, & aurium voluptati morigerãtur, omnis intereà retardetur impetus, visque orationis, & animis ab iis, quæ potiora

 sunt,

(a) *Tati* est vocativus à *Tatius ii.*

sunt, penitùs avertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ùt ingens crimen expavescenda sunt; ac nescio, hac in re negligentia ne, an nimia solicitudo sit pejor.

Quænam est ultima numerosæ Periodi regula?

℟. Caput illud est, non in periodo solùm, sed etiam in omni oratione, ùt Latina constructio quàm maximè distet à vernacula; hoc est; ut verba per inversam, quam vocant, constructionem ita trajiciantur; ùt quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadã verborum collocatione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ita est propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, atque elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimùm sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ.

1. *Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.* Cic.

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti.* Cic.

3. *Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem.* Cic.

4. *Quod cuique temporis datum est ad vivendum, eò benè utatur.*

5.

5. *Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet.* Cic. 6.

6. *Quã quisq; novit arte, in hac se exerceat.*

7. *Fac quæso, qui ego sum, esse te.*

8. *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt hæ contra nos, ambæ faciunt in hoc tempore summa gratia, & eloquentia.* Cic.

9. *Ferè quem quisque locum pugnandum ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat.* Salust.

10. *Id sibi negotii credidit solùm dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas.* Terent.

11. *Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.* Terent.

12. *Quam rem vitio dent, quæso, animum advertite.*

§. VII. Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.

QUæ de Periodis, numerisque, post Aristotelem; Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hactenus, non eo dicta sunt à nobis, quo Tyro in dinumerandis pedibus, syllabisque dimetiendis consenescat: quod sanê nec magni, nec felicis foret ingenii. Verùm hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam facilè sequatur, quocumque ducas, quàm oratio; atque ùt mollissimam ceram ad no-

ſtrum arbitrium formamus, ac fingimus, ſic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, motumque animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Qua ratione, viâque numeroſè ſcribendi facultas parabitur?

℟. Duplici potiſſimum, Si Tyro numeroſas aliquot, & volubiles Tullii ſententias non legere modò, ſed elata etiam voce pronunciare aſſveſcat· cujuſmodî ſunt illæ, quas ſuprà attulimus quas vel illæ, affertQuitilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate ſuperabat.* Itemque iſta: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit:* qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clauſula, clamorem ingentem ſuſtulerit.

2. Parabitur numeroſè dicendi facultas, ſi numerum illum, & quaſi concentum imitatione, ac ſtylô coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque uſu, qui eſt optimus dicendì magiſter, non ità difficulter conſequetur. *Ut enim qui in ſole ambulat, ſenſim coloratur,* inquit Tullius: *ità cùm iſtos libros lego, ſentio orationem meam illorum quaſi cantu colorari.* Sed de Periodo ſatis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CA-

CAPUT VII.

De Stylo oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hausimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii (a) cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini (b) commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opusculum Tyrones, si me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu versabunt. Verùm quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixtè tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digesta sic disposuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam sint accommodata.

Quid est Stylus?

℟. Stylus si primam vocis vim, & originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo in ceratis tabulis scribebatur antiqui-

 tus.

(a) *Demetrius Phalereus facundiâ nobilis, annos decem præfuit Athenis, & statuis 360. æreis fuit honoratus; posteà verò ejectus, fugit in Ægyptum ad Ptolemæum Lagum.* (b) *Longinus Zenobiæ Palmyrenorum Reginæ magister, & Consiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quòd audaces Zenobiæ ad ipsum Aurelianum literas scripsisset,*

tus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa scriptione, seu dictione, & sermonis conformatione usurparetur.

Quot sunt Stylorum genera?

℞. Stylus, seu orationis Character triplex est 1. Magnificus, sivè sublimis. 2. Humilis, sive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. I. De Stylo sublimi.

QUid est Stylus sublimis?

℞. Stylus sublimis ille est, qui constat verbis splendidis, magnificisque sententiis, quiq; sua nobilitate rapit quodammodo extra se audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale est illud morientis Didonis (a)

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos.

Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam (b):

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautib9 horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admōrūt ubera tigres.

Vel, ùt ait Ovidius in eamdem sententiam:

Te Lapis, & montes innataq; rupibus altis
Robora; te sævæ progenuere feræ.

Lau-

(a) *Lib. 4.* (b) *Dido Æneæ.*

Laudatur plurimùm in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cùm suam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obtulisset. *Ego verò*, inquit (a) Parmenio, *acciperem*, *si Alexander essem: Et egò*, inquit Alexander. *si Parmenio essem.*

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: me, quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitiæ ejus tribuisse, sed naturæ meæ. Bellum cum captivis, & fœminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim.*

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum* (b) *Fœminam æquavimus gloriâ; & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ut cùm ait: *Fasces lictorios, januæ Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensq; submiserat.* Habes etiam in paucis hisce Ovidii verbis, aliisq; similibus non paucis.

Jam seges, est ubi Troja fuit . . . .

§. II.

(a) *Parmenio unus è fortissimis Alexandri Ducibus, & amicis, postea ab illo occisus.* (b) *Semiramis Nini Assyriorum Regis uxor Ægyptum, Æthiopiam, Indiam, &c. subegit,*

§. II. De Arte comparandi Styli sublimis.

QUonam pacto conciliari poterit?

℟. Duobus potissimùm modis. 1. Si nobilissima quæquæ rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illáque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior; cætera verò sileas; atque dissimules. ut olim Apelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantùm altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret, Sic etiam Homerus tempestatem admodum magnificè pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte seligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum, perámbulantem maria, soloque nutu fluctus iratos pacantem describit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait,& dictô citius tumida æquora placat;
Collectasq; fugat nubes, solemque reducit:
. . . .
Atq; rotis summas levib9 perlabitur undas.

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustribus desumptœ, mirum in modum faciunt ad styli granditatem, atque magnificentiam, ut cùm Virgilius (a) ait de Augusto Cæsare.

— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et

(a) *Georg.* 4.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, qua, non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.* Aut cùm ait Horatius *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè consequêris, si legas assiduè auctores eos, qui grandiloqui, ut ità dicam, fuêre, cum ampla sententiarum gravitate, & majestate verborum; cujusmodi sunt Cicero Catilinaria secunda, secunda Philippica in Verrem, in Pisonem pro Milone, præcipuè sub finem: Virgilius, præsertim Æneid. lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragœdiis &c.

§. III. De Stylo simplici.

Q*Uid est Stylus simplex?*

℞. Stylus simplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille est, qui in rebꝰ tenuioribus, & exilibus cujusmodi sunt epistolæ, dialogi, præceptiones, & sermo familiaris, solet usurpari.

Quænam sunt dotes Styli simplicis?

℞. Præcipuæ illius dotes sunt perspicuitas, nitor, atque munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet esse troporum, ac Schematum usus; vehementiores verò figuras, cujusmodi sunt Apostrophe; Prosopo-

pœja; aliæque id genus, omnino repudiat. Selectissima Styli simplicis exempla passim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii bucolicis, ut cùm ait Ecloga 1.

Urbē quā dicunt Romā, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpè solemus.
Pastores ovium teneros depellere fœtus,
Sic canib9 catulos similes, sic matrib9 hædos
Nôrā sic parvis componere magna solebam.

§. IV. De Stylo mediocri.

QUid est Stylus mediocris?

℟. Hic est, qui medium quemdam locum obtinet sublimem inter, & infimum. Hoc dicendi genus neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in sublimi est; neque est subtili, ac pressa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac simplex: sed, ut aît Tullius: *Est stylus quidam interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens superioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus*, quòd nimirum in hunc præcipue mediocrem Stylum omnis verborum venustas, omnes sermonis deliciæ soleant illigari. Absolutum hujusce Styli mediocris

diocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: v. gr. cum ait Lib. 1.

Sæpe etiã steriles incendere profuit agros.
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pingvia concipiũt, sive illis omne per ignẽ
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor,
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà succus in herbas;
Seu durat magis, & venas adstringit hiantes
Nè tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

QUandonam utendum Stylo simplici, aut mediocri, aut sublimi?

℟. Cùm tria sunt Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo simplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandũ, magnifico verò ad movendum & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus simplex, seu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus est tragœdiis; mediocris verò in historia est adhibendus quamquam Cæsar simplicem potiùs, quàm mediocrem Stylum usurpavit;

quod

quòd nempe Commentarios potiùs scripsẽrit quàm Historiã; ùt notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus est Stylus; simplex; Georgicis convenit Stylus mediocris, Epico verò pöëmati, cujusmodi est Maronis Æneis, aptus est Stylus magnificus: quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere: Quamquam hæc omnia genera non raro miscet in ipsa Æneide, & simplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quœ altiùs assurgunt aliquando, ùt monet Horatius in arte Pöêtica.

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus est anteponendus?

℟. Stylum illum esse cæteris anteponendum, non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitur, maximè sit aptus: ita ut, quemadmodum loquitur Tullius: *magna graviter, mediocria temperatè, humilia subtiliter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

QUænam sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

℟. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidum, & inflatum; 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Flu-

ctuantem, & dissolutum: 4. Denique siccũ, & exangvem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

℟. Ille est, qui verbis, ac sententiis suprà modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris (a) Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet (b) Persius Satyrà 1.

Torva (c) Mimalloneis implêrunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lyncẽ Mænas flexura corymbis.
(d) Eviõ ingeminat: reparabilis adsonat echo.

Quid est Stylus frigidus?

℟. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille est, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas allusiones, affectatas, ac luxuriantes descriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur: cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ meritò repudiantur à magistris artis. *Centaurus se ipsum equitans . . , . . Aurô magis aurea, &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis

(a) *Nero malus Pöëta; Bacchas scripsit, & saltavit.* (b) Consule ipsum Persium. (c) *Bacchæ mulieres dicebantur Mimallonea, vel Bassarides, vel Mænades, hoc est,* Insanæ (d) *Evoe, evion Cacchantium furentium voces.*

bis vel in ſententiis. Erit in verbis, ſi ſint vel molliora, quale eſt illud Mæcenatis: (a) *Femina cirro criſpat & laboris columbatur, incip tq; ſuſpirans ut cervice luxa feratur:* vel ſi ſint indecorè tranſlata. qualia ſunt iſta, quæ damnat (b) Cornificius: *Montes belli fabricatus eſt, Campos ſuſtulit pacis:* vel ſi juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii (c) Syri de ciconia.

Pietatis cultrix; gracilipes, (d) crotaliſtria,
Avis exul hiemis,

Erit vitium in ſententiis, ſi nimis tumidæ ſint, & hyperbolicæ, qualis eſt iſta lippis, ac tonſoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Caſſius: *Minimè mirandum eſt, ſi Dianæ Epheſiæ templum conflagraverit, qua nocte natus eſt Alexander. Quippe Dea in ipſo Olimpiæ matris Alexandri partu, obſtetrica di laboribus, & curis diſtricta, ignem non valuit reſtingvere.*

Sic etiam nimis frigidè ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de ſene avaro, in Aulularia:

Suam rem periiſſe, ſeque eradicarier:

Quin

(a) *Femen inis* coſcia (b) *Auctor libri ad Herennium.* (c) *Publius Syrus minorum ſcriptor elegantiſſimus, vixit ante Virgilium tempore Julii Cæſaris* (d) *Quaſi Crotalum vocem imitans. Crotalas autem eſt Italis,* Naccara.

Quin Divûm, atque hominum clamat cõtinuò fidem,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus?

℞. Ille est, qui sinè articulis, sinè numero, sinè arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto cohæret; quod sanè vitium Tyronibus est valdè familiare. Hujusmodi autem affert Cornificius: *Socii nostri cùm belligerare nobiscum vellent profectò raciocinati essent etiam atq; etiam quod possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Quid est Stylus siccus & exangvis sive aridus?

℞. Ille est, qui nihil fermè habet neque ornamenti, neq; fuci. Hoc styli genus vulgò (a) Frontini tribuitur.

§. VII. De Stylo Laconico, & Asiatico,

QUid est Stylus Laconicus?

℞. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus pro-

(a) *Fronto Marci Aurelii magister, qui illi statuam à Senatu decerni curavit.*

prolixa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla styli Laconici

℟. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum flammamque minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani, *ei si:* hoc est, *si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum nescio quid flagitanti responderunt hac unica littera: *u non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixistis, prima non memini, media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis. Bonum est quiescere.*

Itemque illam (a) Philostrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quòd adhuc sunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expressit Cœsar in laureatis suis ad Senatũ literis, victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI VIDI, VICI.

Porrò brevitas illa loquendi imperiosum quid-

(a) *Philostratus Philosophus, qui Apollonii Thyanæi vitam Græcè scripsit, sed elegantiùs quàm veriùs.*

quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus, mirificèque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce; sic illæ orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ut opinor, secuti sunt Lacædemonii, cùm ad Philippum, interposita, nescio qua, offensione, bellum minaciter intentantem ita scripserunt: *Lacedæmonii Philippo: Dionysius Corinthi.* Multò enim fortior, & ut Lucretii verbô utar, penetrabilior illa brevitas fuit, quàm si ita dixissent: Memento Dionysium Tyrannum tui prorsus similem, regnô fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto, nè tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem studes opprimere.

Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses: *Faxo, cicadæ apud vos humi canant*; cùm significare vellet totam illorum regionem à se devastatum iri.

Quid est Stylus Asiaticus?

℞. Ille est, qui fusiori quodam orationis ambitu circumscribitur, multisque verbis pauca dicit. Asiatici nomen traxit ab Asiæ populis, qui diffusiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quo-

tidie vides in verbosis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porrò stylum Asiaticum tu fugies, si sapis. Quid enim tam insulsum est, quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nullâ subjecta sententiâ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil est, quàm certa quædam scribendi ratio cujusque propria, ex duabus maximè rebus coalescit: 1. Ex sententia: 2. Ex sententiæ conformatione, seu quod idem est, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodò vestitur sententia.

De sententia id generatim, & universè dici potest, in ea spectandum esse primùm, ut sit vera; deinde, ut sit perspicua; postremò ut sit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò sententiæ, quâ unâ maximè Stylus continetur, quatuor sunt observanda: 1. Verborum proprietas: 2. Eorumdem elegantia: 3. Nexus. 4. Collocatio.

Quomodò cognosci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitùs cognoscendam, adjumenti multùm afferent, 1. Aureus (a) Hadriani Cardinalis Liber, *de sermone Latino, & modis Latinè*

(a) *Hadrianus Cardinalis floruit initiô Sæc: 16*

tinè loquendi 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantiæ latinæ locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Vallia elaboratus, *De latini sermonis elegantia.* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De Latinitate falsò suspecta:* nec opus posthumum Vavassoris, *de vi, & usu quorumdam verborum.*

Præcipuè verò, & supra cætera omnia adhibendus erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Francisci Sylvii Progymnasmatis ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnasmata tercentæ, observationes eximiæ, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper existimavi.

Quô pactô intelligi poterit, & ediści verborũ nexus, & apta eorumdem collocatio?

℟. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulìs quibûsdam, seu commissurìs, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians, & absonum, nihil dissolutum, & fluctuans; hoc est, quod sinè nervis, articulisqué fluctuet huc illùc: sed ut omnes sententiæ, singulæqué earum partes certô inter se modô, numerôqué cohæreant.

Valdè profuerit in eam rem legere aureum Horatii Tursellini libellum. *De Particulis Latinæ locutionis.* Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ est *de Particulis*; sed Tursellino longè, multumq; inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noscendam, consulenda erunt Sylvii Progymnasmata, de quibus suprà dictum. Vide etiam, quæ paulò antè diximus de regulis, quibûs reddi poterit numerosa periodus.

Quibûs rebûs comparari facilè poterit Stylus optimus?

℟. Duabûs maximè rebûs: primò, diligenti bonorum librorum lectione: 2. assidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione; nunc verò superest, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum delectu,

Quæcumque diximus hactenus, & post-hac dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Poëtas. Sed Poëtîs, ut verbîs ipsorum utar,

Aurea prima sata est ætas . . , .

——Sub-

——— Subiitqué argentea proles.
Aurô deterior, fulvo pretiosior ære.
Tertia post illam successit ahenea proles.
——— De duro est ultima ferro.

Latinæ verò lingvæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quænam nuncupanda est ferrea Linguæ Latinæ ætas?

℟. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam rostratam C. Duilli, quæ hodieque visitur Romæ; itemque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à sacerdotibus suis intellectos, cujusmodi est v. gr. rancidulum illud fragmentum, quod à Varrone citatur: *Omnia dapatalia commisse. Jani cusiones . . . . Duonus Ceruses Deivos Janos venet* (a) Porrò *dapatilia comisse* significat, si quæris, oppipara comedisse; *Jani* verò *Cusiones* sunt curiones seu sacerdotes Jani; *Duonus Ceruses* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ùt nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eòdem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus,

(a) *Lautissimæ erant Saliorum cænæ,* unde *Horatius:* Nunc salaribûs ornare pulvinar deorum, Tempus erat, dapibûs, sodales.

Præsul ùt amptruat, & volgu, redamptruat olli.

Hoc est, cùm Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eundem omnino morum de compacto referat Saliorum chorus omnis.

Et volgu, redamptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliquē saltando edere. Porro ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quænam est ænea Linguæ Latinæ ætas?

R. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit, Ad eamdem ætatem pertinet.

Ennius ingeniô maximus, arte rudis;

Ut de illo scribit Naso; itemque Cæcilius: *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius. Totum porrò tempus illud, quo floruêre Andronicus Ennius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam est ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comædiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secus visum fuerit; sed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Linguæ possumus appellare.

Quæ-

Quanā demum est aurea Latinæ Linguæ ætas?

℟. Auream ætatem appello tempus illud annorum fermè centum, quod vulgò Augusti ætas dicitur, estqué magni Ciceronis ortum inter, & ejusdem Imperatoris Augusti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificius, auctor, ùt verisimillimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Ciceroni; inter Historicos Julius Cæsar: A. Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispaniensi; Sallustius, (a) Velleius vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Poëtas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum postremi duo cæteros ætatis aureæ Poëtas aliquā̄tum ætate antecessère. Inter Medicos, Philosophos, reiq; rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet,

(a) *Vellejus Paterculus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus* Paterculus *pro* Pater cujus.

tet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cælestem in dicendo virum*, ùt eum Fabius appellat, *quippe*, ùt ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus est, ùt Cicero, jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur spectemus; hoc propositum sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placuerit.*

Quantâ verò curâ ac religione sermonis proprietatem observaverit Cicero, satis magno argumento erit, quod dicam. Fuit, cùm existimaret, *inhibere remos*, idem esse, ac retinere; & ùt auriga equos inhibet, ut cursum sistat; sic etiam remos inhiberi, dum sustinentur. Posteà verò ex nautis didicit inhiberi remos, cùm remiges aliô navigantes modô, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè cessandum putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum (a) *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; seb arbitrabar sustineri remos, cùm inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi didici heri, cùm ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed aliô modô*

(a) *Epist. 21. Lib. 13.*

modò remigant. Id ab (a) epochis remotissimum est. Quare facies, ùt ità sit in libro, quemadmodùm fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavit.

Quòd si de vocula una ità laboravit Tullius, nihil mirum, si viro, ùt omnium eloquẽtissimo, ità etiam proprietatis adeò amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingva Latina, si item omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studiis tradidisset, eidem dicaret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto; *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit Cæsar.*

Quisnam Ciceroni proximus est incorruptæ Latini sermonis integritate, & elegantia?

℟. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atque Terentio. Sanè quàm præclarè de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Cæcilium, (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terrentium, cujus fabellæ propter elegantiam, putabantur, à C. Lælio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto; *Etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum valdè quidem probandos; nudi enim sunt, recti & venu-*

(a) *Retentione.*

venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta: sed dum voluit alios habere parata unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum so tasse fecit, qui volunt illa (a) calamistrîs inurere, sanos quidem homines à scribendo, deterruit.

Quinam latinitatis auctores, post tres hos, legendi sunt?

℟. Cum Fabio, *ut quisque erit Ciceroni simillimus.* Quales sunt Phædrus, Cornelius, Nepos, Livius, Curtius, & alii, quos recensuimus, qui vel Ciceronis ævô vixêre, vel non ita magnô distant intervallô.

Degustari etiam poterunt, sed parcè, & serò recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter sunt imitati; & quomodò sit imitandus, ipsi exemplo esse poterunt. Quales sunt Muretus, Manutius in epistolis illis, quas ante senium scripsit, nam cæteræ frigidam sapiunt ætatem, Sadoletus, Bembus, Masseus pictus, atque politus, Bunellus, Tursellinus Longolius, Perpinianus, Vavassor, Petavius.

Post obitum Augusti, incorrupta illa, quã dixi,

(a) *Calamistrum* est ferrum illud teres, quo candente capilli intorquentur, in cincinnosq; crispantur. *Inurere* verò *calamistrîs* metaphoricè dicitur pro *vanum, atq; immodicum ornatum adhibere.*

dixi, latini sermonis integritas sensim adulterari cœpta est, & quasi ex auro in argentum iterum commutari, ùt ex Senecæ, Fabiqué, & aliorum querimoniis liquet. In decrescente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Historicos Svetonius, Tacitus, Justinus, &c. Inter Pòëtas, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronensis: inter Grammaticos denique Asconius, Agellius, &c.

Denique à temporibus Severi auspicari licet æneam ætatem, quæ tandem in ferream desiit, postquam variarum gentium irruptione ipsi Romani facti sunt barbari. & in hac ætate decrepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius, Apollinaris; quos omnes tu vitabis summoperè, si sapis.

Finis Libri Primi.

ARTIS RHETORICÆ LIBER SECUNDUS

DE INVENTIONE.

EGimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo, & de Stylo, postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sinè qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio?

℟. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad ad motus excitandos. Primùm igitur agẽdum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De argumentis, & locis oratoriis.

Quid est argumentum?

℟. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ùt, si probare velis expetendam esse Rhetoricam, invenies, quòd sit ars benè dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, sive rationes ad aliquid probandum?

℟.

℞. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appellat *Argumentorum sedes, in quibus latent & ex quibus sunt depromenda.* Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, &, ut ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum segetẽ facilè possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

℞. Duo. Alii enim petuntur ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinseci:* seu *insiti:* alii sunt extra ipsam rem, de qua quæstio est; unde etiam vocantur *Extrinseci*, seu *Remoti.* De utroq; illo genere: ac de primo præsertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratissimè nobis est hôc locô tractandum.

CAPUT I.

De Locis intrinsecis.

Quot sunt Loci oratorii intrinseci?

℞. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio, Repugnantia, adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, effecta, Comparatio.

§. I. Definitio.

Quid est definitio?

℞. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philosophi

ma-

malunt. Definitio est oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodò sit recta Definitio?

℟. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem. v.g. *Rhetorica est ars benè dicendi*: quòd sit ars, hoc illi commune est cum aliis artibus: quòd verò sit ars benè dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quòd si manca sit, & mutila tua definitio, jure, ac meritò poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominē, *Animal bipes, & implume*. Diogenes Cinicus homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum implumem, ac nudum, in mediam Platonis scholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis*.

Estné eadem definiendi ratio Logicis, & Oratoribus?

℟. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac siccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*: Orator verò liberiùs, & ornatiùs hominem ita definiet per locos Rhetoricos: *Homo est eximium opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.* Hoc autem

Ora-

Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

℟. Sex potissimùm modîs fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ùt si dicas; *Ars oratoria est ars, quæ constat inventione, dispositione, elocutione,& pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ùt cùm dicitur: *Peccatum est pestis animæ, conscientiæ labes, vitæ pernicies. naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicimus, quid non sit res, ut deinde meliùs intelligatur quid sit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Pisonem probat, non fuisse Consulem. Tu *in littoribus, in toga & prætexta esse consulatum putas? Quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio. te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibûs consulatum declarari putas? Animô consulem esse oportet, consiliô, fide, gravitate, vigilantiâ, toto denique munere consulatûs.* Et pro domo sua. *An tu Populum Rom. esse illum putas, constat qui ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magistratibus? obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia,*

rapi-

rapinas? . . . . O speciem dignitatemq; populi Rom. quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus cõgregatam. Illa fuit pulchritudo Populi Rom: illa forma, quam in campo vidisti, tum, cùm etiam tibi contra Senatûs, totiusque Italiæ auctoritatē, & studium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ita Chymicā artem non minùs verè, quàm lepidè definies: *Chimia est ars sinè arte, cujus principium est mentiri; medium laborare? finis mendicare.* Ità Virgilius famam describit ab adjunctis (a)

Fama malum, quô non aliud velocius ullū
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese tollit in auras,
Ingrediturq; solo & caput inter nubila cõdit,
. . . .
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ.
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot lingvæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
. . . .
Tā ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venustè per similitudinem atque Metaphoras, ùt, si dicas cum

(b)

(a) *Æneid, 4.*

(a) Petrarcha, *Pulchritudinem esse blandum hostem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedibus, oculis velum, &c.* Observa tamen, Metaphoricis id genus definitionibus cautè admodùm utendum esse, & cum mica salis, ùt ait Catullus.

§. II. Enumeratio partium.

Quid est enumeratio partium?

℟. Est oratio, quâ totum in suas partes distribuitur: unde locus ille vocatur etiam *Distributio*: ùt si distribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adolescentiam, virilem ætatem, & senectutem.

Quæ sunt regulæ, ac leges Enumerationis partium?

℟. Tres præcipuæ. 1. Regula hæc est: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompeium esse summũ Imperatorem, omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes sic enumerando: *Ego enim existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere; scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompeio summa esse sic probat. *Quis igitur hoc homine sciẽ-*

(a) *De remediis utriusque fortunæ, Petrarcha Pátriâ Florentinus, Aretii natus, ingeniô; eloquentiâ, & Poëtica facultate, sui sæculi facilè princeps, floruit sæculô 14.*

tior unquam aut fuit, aut eſſe debuit, qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bellô maximô, atque acerrimis hoſtibûs, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt? Deinde de ejus juſtitia: *Cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitûs, ſed nè veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* Et de temperantia ſic loquitur: *Non avaritia ab inſtituto curſu ad prædam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem, &c.*

Ita etiam (a) Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, ſingularum partium cruciatu, piè æquè, ac eleganter probat:

Cõpreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictasq; genas, arentem ſuſpice lingvã,
Felle venenatam, & pallentes funere vultꝰ;
Cerne manus clavîs fixas, tractosq; lacertos,
Atque ingens lateri vulnus: Cerne inde cruorem
Purpureum, foſſosq; pedes, artusq; cruẽtos.
Flecte genu, lignumq; Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat 3. per Partium enumerationem ridet quemdam, qui ſe omnia ſcire profitebatur:

Gram-

(a) *Lactantius Firmianus, eloquentiâ, & eruditione clarus, Criſpi Conſtantini magni filii, præceptor.*

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, (a) Aliptes,
Augur, (b) Schœnobates, Medicus, Magus; omnia novit:
Græculus esuriens: in cœlum, jusseris, ibit.

Quænam est secunda regula?

℞. 2. Regula hæc est, ut negatîs omnibûs, & singulîs partibûs, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non esse Consulē: *Negat hoc (c) D. Brutus Imperator: negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum consulem, nisi latrones, putant?*

Cedò ultimam regulam enumerationis partiū?

℞. Ut negatîs partibûs, rectè negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quò ad ejus fieri poterit. Ita Martialis vetulā quamdam probat esse edentulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, dētes;
Exspuit una duos tussis, & una duos.
Jam secura potes totîs tussire diebûs:
Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. Notatio Nominis, & Conjugata.

AD unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis

(a) *Aliptes, qui Athletas ungit.* (b) *Schœnobates funambulus,* (c) *Decius Brutus.*

vis porrò uterque ille locus, propter levitatem, non adeò valere videatur ad persvadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

℟. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui verborum originem, & significationem inquirit, ùt *Senatus* nomen traxit, à *Senibus*: *Consul* vocatur is, qui *consulit patriæ*: ergo Piso nihil minùs quàm consul est: & Ovidius in Fastis *Victimam* sic appellari dicit à *vincendo*, & *hostiam ab hoste*.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Quandonam potissimùm utendum est Notatione nominis?

℟. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut locum aliquem, non scurrilem, ac mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine (a) *Verris* jocosè lusit Cicero, quasi ità dictus fuisset, quòd omnia *verreret*; hoc est omnia raperet homo furacissimus: *Quam tu*, inquit, *domum, quod fanum adîsti, quod non eversum, atque extersum reli-*

(a) *Verres homo libidinosus, & avarus, cùm in Sicilia triennium prætor fuisset, repetundarũ accusatus fuit à Siculis.*

reliqueris? Sic etiam Chrisogonum in avaritiæ suspicionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *aurô genitum*.

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo. *Ursula*, Laurus; *Prudentia*, tardè puni. *Maria Virgo*; mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à suis: *Quid est veritas*, est vir, qui adest: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucharistiæ*: Chara Ceres mutata in JESUM &c.

Quamquam, ut ingenuê dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magìs sunt, quàm elegantis ingenii partus. Et si me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos usque infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

℟. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo variè conjunguntur, seu commutantur, ùt *Sapiens*, *sapientia*, *sapienter*; *Imperium*, *imperator imperare*. Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodùm ita laudat (a) Tullius: *Cæteros quidem omnes* victores *bello-*

(a) *Pro Marcello.*

rum civilium, jam antè æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti . . . Nam cùm ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judiciô conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiam victoriæ conditio, visque devicta est.

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè sunt sæcula, Plurimo aurô
Venit honos: aurô conciliatur amor,

In hoc idem genus facetè lusit Martialis Epig. lib. 2.

Hostem cùm fugeret, se (a) Fannius ipse peremit,
Hic (rogo) non furor est, nè moriare, mori?

Ad eumdem locũ pertinet illud in Pisonẽ; *Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxiliô mihi opus erat, & Consulis & Senatûs.*

Est illud (b) Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo sum; humani nihil à me alienum puto.*

Eòdem quoque pertinet, venustissimum illud Epigramma inscriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Parisiensis S. J.

Vita-

(a) *Fannius Cœpio proscriptus, quòd in Augustum conjurâsset, cùm fugeret percussores, se ipse interemit.* Sic mori, vinci est, *inquit de illo Seneca,* (b) *In Heautontimorumeno.*

Vitales inter succos, herbasqué *salubres*
Quàm benè stat populi *vita salusqué* sui.

§. IV. Genus & species, seu Forma.

Q*Uid est Genus?*

℟. Genus apud Rhetores dicitur illud, quod est commune multis; & quod multa sub se complectitur; ùt virtus sub se continet justitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito. sodes, argumentum à genere?

℟. Præsto est, *Temperantia est virtus, ergo est amanda.*

Qua potissimùm ratione tractatur ille locus?

℟. Tractatur in primis, cùm à specie fit transitus ad genus, seu, ùt vulgò loquuntur, cùm hypothesis revocatur ad thesim. Hujuscé loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Pòéta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magistrum suscepisset (quod est hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Pòésim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiorem orationi suæ campum aperiret. Adverte igitur quô artificiô ab hypothesi transit ad thesim.

Laus Archiæ Pòétæ à genere.

Si igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Pòétæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, saxa, & solitudines voci respondent:

dent. bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebûs optimis non Poëtarum voce moveamur? (a) Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poëta fuit, post mortem etiam expetunt; Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibûs noster est, repudiabimus?

Quod vitium in genere tractando vitandū est?

℞. Hôc locô solent intemperantiùs abuti Tyrones, dum thesim longiùs trahunt, quòd nempe res sit communior, faciliorqué, & multorum trita vestigiîs; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent, & miseram crambem, ùt ajunt, tædium affectis auribus, ac fastidium usque adsatietatem ingerent.

Tu igitur, si sapis, hoc vulgare vitium fugies:
Nec circa vile, patulumq; moraberis orbē (b)
Nè in te jure cedat lepidū illud Martialis dictū:
Jam dic, Posthume, (c) de tribus capellis,
Ubi-

(a) *Homerus Poëtarū Græcorum princeps, quem suū esse civem septem oppida certatim asserunt.* (b) *In Arte Poëtica.* (c) *Ineptus causidicus, qui ad alia omnia abibat, quàm causa postularet.*

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

℞. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur

Quid est species seu forma?

℞. Ex his, quæ dicta sunt de genere, facilè intelliges speciem esse id, quod minùs latè patet; seu esse rem particularem, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*; v. gr. *Virtus est amanda*, est Genus sive Thesis: *Temperantia hic & nunc est in convivio servanda*, en Species sive Hypothesis.

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo,

QUid est Similitudo?

℞. Similitudo est rerum, cæteroqui disparium collatio atque convenientia, in aliqua re; v. gr. est similitudo inter avarum, & hydropem; quia licèt avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter satiari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus. & Leo rugiens, sunt duæ res valdè inter se se dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res

diver-

diversissimæ. in hoc tamen conveniunt, quòd umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodò fit argumentum à similitudine?

℟. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbô, aut sensûs stupore, cibi svavitatem non sentiunt; sic libidonosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio: (a)

Scilicet ùt fulvum spectatur in ignibꝰ aurũ,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparationem?

℟. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationem verò pertinere ad *quantitatem.* Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ùt dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neq; paris, neque majoris, neque minoris.

Quomodò facilè poterit inveniri argumentum à simili?

℟. Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandã sumis. Ità si agatur de constantia, quæres, quid vel maximè resistit, & occurret tibi *rupes*, *adamas*, dicesqué cum Virgilio de rege Latino (b)

Ille,

(a) *Trist. lib. 1.* (b) *Lib. 7.*

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ùt idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat. (tur,
Nec magìs inceepto vultus sermone move-
Quã si dura silex, aut stet Marpesia cautes

Quid est dissimilitudo?

℟. Est oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ùt cùm ait Tullius: *Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quòd hæc non habeat diffinitam aliquam regionem, cujus terminìs septa teneatur, cæteræ verò artes suìs se certìs quibûsdam finibûs contineant.* Hunc locũ à dissimili, lepidissimè tractat Catullus, cùm ait Carmine 5.

Soles occidere, & redire possunt:
Nobis, cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eumdem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparant cœlestia lunæ, Nos ubi decidimus:
Quò pius Æneas, quò (a) Tullus dives, & Ancus,
Pulvis, & umbra sumus.

§. VI.

(a) *Tullus, cognomentô Hostilius, tertius Romanorum Rex. Illi successit Ancus Martius.*

§. VI. Contraria, & repugnantia.

Quid sunt Contraria, seu opposita?

℟. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel, si fuerint in eodem, necessariò inter se pugnant.

Quot sunt contrariorum genera?

℟. Quatuor omninò numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid sunt adversa?

℟. Sunt ea, quæ in eodem plurimùm inter se differunt, ùt *virtus, & vitium; bellum, & pax, sapientia, & stultitia*. Cicero Philip. 2. *Attende paulisper, cogitationemque sobrii hominis, punctum temporis suscipe . . . . Nego quidquam esse medium. Confiteor, eos, nisì liberatores Populi Rom. conservatoresq; Reip. sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse: siquidem est atrocius Patriæ parentem, quàm suum occidere. Tu; homo sapiens & considerate quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causâ à te sunt, & in hoc ordine, & apud Populum Rom. semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibûs est solutus, si ab urbe plus, quàm decem dies abfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ &c. Non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuô judiciô sint.*

Quid sunt Relata?

℟. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant,

ut alterum sinè altero esse non poſit, ùt *Pater & filius; dux & miles; magiſter, & diſcipulus; dominus, & ſervus; qui dat, & qui accipit* ità Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facete jocatur in Soſibianum quemdam, qui ſuum patrem *Dominum* ineptè omnino vocitabat:

E (a) ſervo ſcis te genitũ, blandèq; fateris,
Dum dicis dominum Soſibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæſarem ita laudat Cicero, in oratione pro Marcello: *Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria.* Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio ſuo Ænea poſcentis à Vulcano;

Arma rogo genitrix nato.

Quid ſunt Privantia?

℟. Sunt habitus, & ejus privatio: ùt *vita, & mors, lux, & tenebræ; ſcientia, & inſcitia; pauperies, & divitiæ.* Ex privantibus ingeniosè argumentatur Martialis in quẽdam:

Ebrius es: nec enim faceres id ſobrius umquam.

Hinc etiam ingenioſum illud ejuſdem Pòétæ lib. 5.

Sem-

(a) *Soſibianus ex adulterio nobilis Matronæ, cum ſervo natus, illius matronæ virum, cujus filius putabatur, dominum blandiendo vocitabat,*

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane,
Dantur opes nullis nunc, nisì divitibus.

Quid Sunt contradicentia?

℟. Sunt ea, qoorum alterum negat, alterũ affirmat idem de eodem: ùt, *Milo insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus Clodio.*

§. VII. Adjuncta.

QUid sunt Adjuncta?

℟, Sunt ea, quæ cùm re, de qua agitur, non necessariò, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot sunt adjunctorum genera?

℟. Tria vulgò numerantur: 1. Adjuncta rei, ùt *locus*; *tempus &c.* 2. Adjuncta animi, ùt *vitia*, *virtutes*; 3. Adjuncta corporis; ùt *pulchritudo*, *deformitas*, *robur*, *vestis*, *habitus*: Unô verbô omnia, quœ rem quoquô modô circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet, quàm longè, latèqué pateat locus ille, & quàm uberem dicendi segetem Oratori suppeditet.

Quomodò sumi potest argumentum ab Adjunctis?

℟. Cùm ex loco, tempore, facultate, alisq; id genus, quæ rem circumstant, persvadendi occasionem idoneam captat Ora-

tor.

tor. Sic (a) Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis milites suos ad pugnam adhortantis. *Liv. lib. 21.*

Dextra, lævaqué duo maria claudunt. Nullam nè ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major, ac violentior Rhodanô: à tergo Alpes urgent, vix integris vobîs, ac viventibus transitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum, Milites, est .... Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armîs vindicaverimus. Illis timidis, & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos ager suus, quos sua terra, per tuta, ac pacata itinera fugientes, accipient. Vobis necesse est fortibus viri esse; & omnibus inter victoriam, mortemqué certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potiùs quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumqué in animo est, iterum dicam vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatem ac turpitudinem exagitat: *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis.*

Tu

(a) *Hannibal Amilcaris filius, Carthaginensium Dux, qui sæpiùs Romanos vicit.*

Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in Populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cænam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò Populi Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset is vomens, frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.

Porrò memoriæ juvandæ causâ, præcipua octo Adjunctorum genera hoc vulgari versiculo fuere comprehensa:

Quis, quid, ubi, per (a)quos, quoties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illã pertinent, cujusmodi sunt: genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per quos* indicat adjutores, & socios, quorum operà facta res est *Quoties* docet, quàm sæppè res facta fuerit, *Cur* causam, & finem designat. *Quomodo* modum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII.

(a) *Alii dicunt*, quibûs auxiliis, *sed minùs commodè*,

§. VIII. Antecedentia. & Consequentia.

QUid sunt antecedentia?

℟. Sunt ea, quibûs positîs, necesse est alia consequi; ùt, Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Ille gravissimi sceleris reus; ergo gravissimè plectetur à justo judice.

Quid sunt Consequentia?

℟. Sunt ea, quæ rem necessariò conseqvuntur. Sic autem argumentum duces, à conseqventibus: *Est copia fructuum; ergo, & florum fuit. Cicatricem gerit, ergo plagam accepit.* Cicatrix enim & fructus, plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideò diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. Causæ.

QUid est Causa?

℟. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cujus aliquid fit, ùt vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

℟. Quadruplex numeratur à Philosophis, efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis?

℟. Ea est, ex qua aliquid fit, aut com-

ponitur, ùt marmor est materia, seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

℟. Est ratio rei ac nota, per quam res est *id*, quod est, & à rebus aliis distingvitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distingvitur.

Quid est causa finalis?

℟. Est id, cujus gratiâ aliquid fit; ùt finis belli est victoria, & pax; cùm propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita, est causa finalis hominis, quãdoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in cœlo vitã tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Causa efficienti?

℟. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intẽperantia effætum corpus tradit senectuti; ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectutẽ contra vituperatores ita defendit idem Tullius; *Caret epulis, ajunt, extructisque mensis, & frequentibûs poculis: caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Ità Ovidius Ægysthi adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio.

Quæ-

Quæritur (a) Ægysthus, quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitã eleganter commendat Martialis lib. 10. à causis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundissime Martialis, hæc sunt;
Res non parta labore; sed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis nunquã; (b) toga rara; mens quieta
Vires ingenuæ: salubre corpus;
Prudens simplicitas; pares amici;
Convictus facilis; sinè arte mensa;
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus; attamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod sis, esse velis, nihilque malis;
Summũ nec metuas diem, nec optes,

Quomodò argumentamur à materia?

℟. Ita fermè dices. corpus hominis est mortale; ergo æquum est, ut illi dominetur animus immortalis, Ita Ovidius Solis regiam cummendat à materia, Metamorph. lib. 2.

(a) *Ægysthus Thyestis filius, stupratâ Clytemnestrâ, ejus maritum Agamemnonem interfecit, & ipse ab Oreste illius filio fuit occisus.* (b) *Rara urbana officia, salutationes, obsequia. ad quæ obeunda togis utebantur.*

Regia ſolis erat ſublimibûs alta columnis,
Clara micāte aurô, flammasque imitāte (a)
Pyropo.
Cujus ebur nitidū, faſtigia ſumma tegebat,
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiam ſuperabat opus.

Quomodò ſumitur argumentum à cauſa formali?

℟. Sic dices: animus hominis eſt immortalis; ergo mors non eſt timenda. Excellens eſt animi natura; ergo voluptatibus ſervire non debet. Ita Cicer: *Si conſiderare volumus, quæ ſit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus, quàm ſit turpè deſluere luxuriâ, & delicatè ac molliter vivere; quamque honeſtum parcè, continenter, ſeverè, ſobriè.*

Quomodò denique argumentandum eſt à cauſa finali?

℟. Ità probabis cum Tullio, inſidias Miloni ſtruxiſſe Clodium, quòd nempe multas ex illius interitu ſibi polliceretur utilitates: *Quônam igitur pactô probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci tam nefaria bellua, docere magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte pro-*

(a) *Pyropus non eſt gemma, aut carbunculus ut vulgò malè creditur, ſed genus æris ductilis, cui admiſta eſt quartæ pars auri,*

propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum: Cui bonô fuerit, *in his personis valeat, & si boni nullô emolumentô impellûtur in fraudem, improbi sæpe parvô. Atqui Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modò ut Prætor esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam ut his Consulibûs prætor esset, quibûs si non adjuvantibûs, at conniventibûs certè, sperâsset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, &c.*

Deniquè, ex quatuor illis causis simul junctis, commendare poteris celeberrimum templum Jerosolymitanum; Causa efficiens erit Salomon, Sapientissimus idem, atque ditissimus. & alii peritissimi artifices, qui in illo laborarunt. Causa materialis, erunt pretiosi lapides, ligna, cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formalis erit ipsa structura, & pulchritudo templi. Finalis erit summi Dei cultus, in cujus honorem fuit extructum.

§. X. Effecta.

Q*Uid sunt Effecta?*

℟. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locum mirificè tractat Tullius librô de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ità describit:

Voluptatis incommoda ab effectis.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem (a) *Archytæ Tarentini, magni imprimis, & præclari viri, quæ mihi tradita est, cùm essem adolescens,* (b) *Tarenti cum Quinto Maximo. Nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temerè, & effrænatè ad potiundum incitarentur.*

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia, nasci dicebat; nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum, non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, & adulteria, & omne latè flagitium, nullîs aliîs illecebrîs excitari, nisi voluptate. Cumquè homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere .... Quocirca nihil esse tam detestabile, tamq; pestiferum, quàm voluptatem.

§. XI. Comparatio.

Q*Uid est Comparatio?*

℟, Est

(a) *Architas Philosophus Pythagoricus, vixit tempore Platonis.* (b) *Tarentum urbs magnæ Græciæ, à Tarante Neptuni filio condita.*

℟. Est (a) oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune est: ut, *Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit.* Commune est enim ambobus sequi bellum civile.

Quot sunt Comparationum genera?

℟. Tria. Primum est à majori ad minus. Secundum est à minori ad majus. Tertium est à pari.

Quomodò argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

℟. Cùm contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ùt cùm ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cùm aliena tam sis insolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eôdem locô probat Ovidius leniri posse Augustum, quòd vel ipsi Dii leniantur.

Cur ergo posse negem leniri Cæsaris iras,
Cum videam mites hostibus esse Deos.

Quomodò fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

℟. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori? ut Cicero pro Lege Manilia: *Majores nostri sæpè, mercatoribus ac naviculatoribus injuriosiùs tra-*

ctatis,

(a) *Cic. in Topic.*

ctatis, bella gesserunt: vos tot Civium Romanorum millibûs unô nuntiô, atque uno tempore necatis, quô tandem animô esse debetis? Huc pertinet etiam Horatianum illud Epist. 2.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones;

Ut te ipsum serves; non expergisceris;

Quomodò fit argumentum à Comparatione parium?

℟. Fit, cùm contendimus id, quod valet in una re, valere etiã debere in alia pari, ùt, lex est; qui occiderit patrem, insutus in culeum, dejiciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eôdem suppliciô dignus est. Ità Cicero licere sibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortensio defensus, probat orat: pro L. Syll. *Si conjuratio patefacta per me est, tam patet Hortensio, quàm mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consilio præditũ non dubitâsse, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit; Quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis viris, & clarissimis civibus, quorum studiô, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, causamque defendi hujus innocentis vides.*

CA-

CAPUT II.

De Locis extrinsecis, seu remotis.

QUinam sunt Loci extrinseci?

℟. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti, & assumpti,* sunt ii, qui nullo modô pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipsam positi sunt, quapropter ab Aristotele rectè vocantur *Argumenta inartificilia, seu arte carentia,* non quòd artis omnis sint expertia; cùm potius illorum tractatio summum requirat artificium, sed quòd non eruantur ex rebus ipsis, & ex causæ visceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate sola nituntur, itàque sunt inartificiosa, quòd attinet ad Inventionem; non verò quòd spectat ad usum, atque tractationem.

Quot sunt Loci extrinseci?

℟. Sex assignantur à Quintiliano; Leges, seu Præjudicia, Fama, Tabulœ, Jusjurandum, Tormenta, Testes.

Quomodò argumentandum est à legibus, ac Præjudiciis?

℟. 1. Dices, præjudicia, ac leges esse vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, justitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis asilum, sapientiorum virorum oracula. 2. Commendabis eos, à quibus latæ sunt

sunt leges. 3. Recensebis damna, quæ consequentur, si leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipsa legis verba, conceptamque, ac solemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, dolô malô, morti (a) duit, parricida esto.*

Si lex tibi adversetur, illam ita refutabis, & infringes, Dices. 1. Vel antiquatam fuisse legem, & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio. *Tunc mihi etiam legis (b) Portiæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices standum esse non legis litteræ, quæ nimirum, occidit, sed ipsius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuspiam utilitatis gratiâ, licere interdum à legibus discedere. Sic olim cum Virgilius moriens, testamentô jussisset suum Pöema comburi, supremæ huic illius voluntati (quã quam id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperator Augustus, ut ipsemet testatur: hisce versiculis;

Frãgatur potiùs legũ veneranda potestas,
Quã tot cõgestos noctesq; diesque labores
Hauserit una dies.

Quid est Fama, seu Rumor?

℟. Fama, ùt hìc accipitur, est sermo vulgi,

(a) *Vox obsoleta pro* det. (b) *Lex Porcia à M. Porcio lata contra eos, qui civem Romanum necabant, aut virgîs cædebant.*

gi, sinè ullo auctore, ac capite dispersus; seu ut ait Quintilianus, est *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, nisi irrepserit malitia, vel nimia quædam, ut sit, credulitas.*

Quomodò tractandus est locus à Fama?

℟. Si tibi, causæque tuæ faveat fama, dices: magnam esse vim, atque auctoritatẽ Famæ, cui optimus quisque tam impensè studet. Dices populi vocem, esse quoddam quasi oraculum, quòd vix unquam fallere possit. Usurpabis imprimis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum, *Singuli decipere, ac decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, si tibi, causæque tuæ rumor adversetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atque inconstantia, quæ sæpè viris integerrimis maculas amat aspergere. Dices, ex opinione magìs, quàm ex veritate res æstimari solere. Usurpabis aureã Senecæ, opinor, sententiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices cum Juvenali Sat. 1.

Dat veniã corvis, vexat censura columbas.

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4, & cum Tertulliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum sit:

Tam ficti, praviq; tenax, quam nuntia veri.

Ita Tullius pro Plantio judices obsecrat,

nè

nè disseminatîs rumorusculîs fidem habeant: *Illud unum vos magnopere oro, atque obsecro, cùm hujus, quem defendo, cùm communis periculi causâ, nè fictis auditionibus, nè disseminato, dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiciend s putetis . . . . . Nihil est tam volucre, quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur, nihil latiùs dissipatur.*

Quid sunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia testimonia scriptô exarata, quibûs pacta, conventa, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum.

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deô Optimô Maximô in testem appellatô. Sic olim Scipio apud Livium lib. 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimô (a) locô afficias.* Quòd si fortè juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentissimo illo (b) Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sæpiùs pejerent, quàm qui omnino non jurent*

Et

(a) Letho *ita lapîdes antiqui.* (b) *Salvianus scriptor eloquentissimus. Treviris natus, floruit Massiliæ sæculô quintô.*

Et rursus idem Salvianus librô 4, *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum, sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quæstio?

℞. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur à reis. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret. Facit itèm maximopere ad probandã ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodò infirmari poterit locus ille;

℞. Dices periculosam esse, fallacemq; confessionem, quæ tormentorũ vi exprimitur; quandoquidem compertum est, benè multos innocentes vi tormentorum, ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpè fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimam illam viri clarissimi Hugonis (a) Grotii sententiam: MENTIETUR *qui ferre poterit*; MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* Ita etiam Cicero pro Sylla:

Quæstiones, inquit, *servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus quamquã nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta*

(a) *Hugo Grotius Batavus, vir summæ, & exquisitissimæ literaturæ, obiit annô 1645.*

ta gubernat dolor, moderatur natura cujusque cùm animi tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tantis rerum anguſtiis, nihil veritati loci relinquatur.

Quid ſunt Teſtes?

℞. Sunt qui de re, quæ vocatur in controverſiam, voce, vel ſcriptô teſtimonium ferunt. Accedit huic teſtificationi majus pondus, atq; auctoritas: 1. Si teſtes ſint oculati. 2. Si ſint jurati: 3. Si viri probi, atque integerrimi: 4. Si ſint viri illuſtres, ac primarii: 5. Si nulla nec ſpe, nec cupiditate impulſi teſtimonium dicant.

Porrò Teſtimonium poteſt eſſe vel humanum, vel divinum. Humanum eſt illud, de quo ſupra dictum eſt. Ad divinum referebantur olim Oracula, ſeu voces Dei ipſius; Auſpicia, ſeu Auguria, quæ erant teſtimonia ex avium volatu, cantu, paſtuque duci ſolita; Vaticinationes, quæ erant reſponſa Vatum; reſponſa denique Sacerdotum, & Haruſpicum, qui vel interpretabantur ſomnia, vel ex extorum inſpectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumque Teſtimonium ſpectat vulgaris illa, ſed egregia Lucani ſententia de Cæſare, ac Pompeio.

Quis

. . . . . Quis justiùs induit arma.
Scire nefas. magno se judice quisq; tuetur.
Victrix causa Diis placuit; sed victa Catoni.

Quomodò infirmatur locus a testibus?

℞. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel servos, domesticos, amicos, aut quomodocumque suspectos. 2. Si ostendas illos non secum ipsis cohærere, sed pugnãtia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturis, & argumentis, illorum testimonii futilitatem demonstres. 5. Denique si dicas, Testes illos esse homines infimæ sortis, atque egentissimos, qui facilè subornari potuerint.

CAPUT III.

De secunda Inventionis parte, seu de motibus excitandis.

ORatoris munus, ac partes sunt, primùm ut persvadeat, doceatque audientium animos: deinde ut eosdem moveat, inflammet ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motuum, sive affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusque, qua ratione faces, ac stimuli sint auditorum animis subjiciendi, quòd est in Oratore præcipuum. Siquidem homi-

nes

nes affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quòd approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplò Medeæ illius Ovidianæ (a)

. . . Video meliora, proboque:
Deteriora sequor . . .

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ùt fit, de illorum natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

℞. *Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio.* Vel ut clariùs dicam, *est quidam animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel aversandum.*

Quot sunt affectus?

℞. Sunt, qui cum Stoicis, quatuor tantùm statuunt affectus: duos circa bonum, nempe *spem, & gaudium*: & duos circa malum, scilicet *tristitiam & metum.* Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius Æneid. 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.* Eosdem (b) Boëtius hisce quatuor versiculis est complexus:

Gau-

(a) *Metamor. lib. 7.* (b) *Severinus Boêtius, ingeniô, eruditione, & Poësi nobilis, capite truncatus à rege Theodorico annô 626.*

Gaudia pelle,
Pelle timorem:
Spemque fugato:
Nec dolor adsit.

Philsoophi verò longè plures statuunt affectus, de quibus ita dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodò sint excitandi, quàm accuratissimè præcipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

Q*Uid est Amor?*

℟. Est affectus, quô alicui benè volumus, eique benefacimus; non nostrâ, sed illius causâ, Ubi vides tres omnino esse germani amoris conditiones, ac dotes. 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltem, quæ bona esse arbitramur. 2. Conditio est, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, sed etiam pro virili parte procuremus. ùt enim ait Julius Scaliger:

Tu si ex animo fortè velis(a)cui benefactū,
Addas operam: sola,cadaver est, voluntas.

3. Conditio est, ut ita simus animati, non propter propriam utilitatem, sed illius causâ, quem diligimus. *Nam*, ùt ait Cicero, *si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quē diligimus, non erit ista amicitia,*

(a) Cui *pro* alicui.

citia, sed mercatura quædam utilitatum suarum.

Quô differt Amor ab Amicitia?

℞. Differt, quòd sit verus amor, etsi qui amat, non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus, quid esset amicus, pulchrè respõdit: (a) *Anima una in duobus habitans corporibus:*

Quô pactô conciliandus est Amor?

℞. Amoris conciliandi causæ, ac viæ præcipuæ sunt, 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ita Ilioneus Trojanorum Orator, præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur. Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bellô major,& armîs.

2. Utilitas, & collata beneficia. Ita Cicero Miloni benevolos mirificè facit judices ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccinè vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur?*&c. Sic etiam ventorũ rex Æolus, cõmemoratîs Junonis erga se beneficiîs suũ erga illã gratũ,ac memorẽ animũ testatur;(b)

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra Jovemquè
Concilias,tu das epulis accũbere Divûm,
Nimborumquè facis, tempestatemquè potentem.

2.

(a) *De Natura Deorum.* (b) *Æneid.* 1.

3. Nulla re magis comparatur amor, quàm amore mutuo, ut monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Denique conciliatur amor, oris ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta: unde rex Evander apud Virgil. lib. 8.

. . . Sed cunctîs altior ibat.
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

Quid est Odium?

℟. Est affectus animi aversantis id, quod malum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

℟. Ex iis, quæ de amore diximus, facilè cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab insignibus vitiis, ab improbitate, superbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorum Brittannorum animos adversùs Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos apud Tacitũ.

Raptores orbis, postquàm cuncta vastantibus defuêre terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omnium

opus, atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falsîs nominibûs, Imperium: atque ubi ſolitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos ſuos naturæ chariſſimos eſſe volunt. Hi per delectum alibi ſervituri auferuntur. Conjuges, ſororesq́; etſi hoſtilem libidinem effugiant; nomine amicorum, atque hoſpitum polluntur. Bona, fortunasqué in tributum egerunt, in annonã frumentum: Corpora ipſa, ac manus ſilvîs, al paludibûs emuniendîs, verbera inter ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultro à dominis aluntur. Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit, &c.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

Q*Uid eſt Metus, ſive Timor?*

℟. Eſt perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam ſunt artes, & induſtriæ concitandi metus?

℟. Tres ſunt potiſſimùm. Prima eſt. ſi denuntietur malum aliquod magnum, ac grave, ùt bellum, peſtilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si oſtendatur mali vicinitas, imminensqué periculum: neque enim ſolent homines metuere vel ipsã mortem, ſi longè remotam arbitrentur; at illius horrore concutiuntur, ubi urget

mor-

morbus; peſtilentia, vel naufragium; (a)

Præſentēquè viris intentant omnia mortē.

Hac arte mirabiliter, ſuo more, utitur Tullius in 2. Catilin: ubi funeſta Catilinæ conſilia, & impendentes urbi calamitates ita deſcribit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubitò unô incendiô concidentem. Cerno animô ſepultam patriam, miſeros, atque inſepultos acervos civium. Verſatur mihi ante oculos aſpectus* (b) *Cethegi in veſtra cæde bacchantis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, Populiquè R., de veſtris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac ſalute Italiæ, dequè univerſa republica decernite diligenter, ùt inſtituiſtis, ac fortiter.*

Eadem arte Æneas Anchiſem patrem humerîs geſtans, apud Virgilium lib. 2. timorem ſuum ſic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoquè oneri. dextræ ſe parvus Júlus
Implicuit, ſequiturquè patrem non paſſibûs æquîs:
Ponè ſubit cōjux. Ferimur per opaca locorum.
Et me, quē dudū non ulla injecta movebant
Tela, neq; adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis.

(a) *Æneid. 1.* (b) *Cethegus unus è principibus conjurationis Catilinariæ.*

Suſpenſum; & pariter comitiqué, oneri-
qué timentem.

3. Concitandi metus induſtria, & ars hæc eſt, ſi proponatur malum, non publicum duntaxat, & commune, ſed privatum, & proprium. Solent enim nos privata multò magis tangere, & acriori doloris ſenſu ferire, quàm publica: etſi homines vulgò videri malint publicô potiùs dolore moveri, quàm ſuô.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus hiſtrio, nomine Polus, qui Athenîs acturus fabulam Sophoclis, cùm repræſentandus eſſet dolor Electræ geſtantis cineres Oreſtis, clàculùm eruit è ſepulchro cineres, oſſaqué filii, quem amaverat unicè, urnamqué detulit in ſcenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat ſua. Ità A. Gellius lib. 7.

Quid eſt Spes?

℟. Eſt gaudiū ex opinione imminētis boni.

Quænam ſunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

℟. Hæc duo numerantur: 1. Honeſtas, & magnitudo boni; 2. Præſidia certa ad illud comparandum, qualia ſunt opes, vires, induſtria; prudentia, amici, adverſariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ ſpem ex-

citat

citat sanè luculenter, 2. Catilin. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, vestra præsidia, vestrosqué exercitus; & primùm gladiatori illi confecto, & saucio, Consules, Imperatoresqué vestros opponite, deinde contra illam naufragorum electam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ & robur educite.* Hinc etiam Æneas suorum animos mirum in modum erigit, & benè sperare jubet, Æneid. 1.

O! passi graviora, dabit Des his quoq; finem.
Vos, & (a) Scyllæam rabiem, penitusqué sonantes
(b) Accestis scopulos, vos, & Cyclopea saxa
Experti, revocate animos, mœstūq; timorē
Mittite; forsā, & hæc olī meminisse juvabit;
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendūt; illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Ad spem pertinet Audacia, seu confidentia, quæ est affectus quidam animi adversùs futurum malum, quamvìs arduum ac difficile, quod tamen vinci possit, consurgentis.

Quomodò concitatur audacia?

℟. Iisdem fermè artibûs, quibûs Spes. Ita

(a) *Siciliam aut Æthnam.* (b) Accêstis *pro* accessistis *por syncopen.*

Ita magnanimus Hannibal, trajectô Rhodanô, Italiam rectà petens, suos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obstructarum nivibûs Alpium difficultates superent, Romanorumqué vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis, quàm montium altitudines? Fingite altiores Pireneis; An terras aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & aliô locô: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione, audax Turnus suorum Latinorũ animos ad pugnã accẽdit Æneid 10.

In manibꝰ Mars ipse, viri; nunc cõjugis esto
Quisque suæ, tectiq; memor, nunc magna referto.
Facta patrum, laudesq; ultro occurramus ad (undam,
Dum trepidi egressisq; labãt vestigia prima,
AUDENTES fortuna juvat.

Multùm etiam addit fiduciæ persvasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Tũ verò auguriũ Rutuli clamore salutant,
Expediuntqué manus; primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè pe- (tivi.
Accipio, agnoscoqué Deos; me, me duce ferrum

Cor-

Corripite, ô Rutuli . . . . . .

§. III. De Misericordia.

Quid est Misericordia?

℞. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immeritò laborantis. In hoc excitando commiserationis affectu, triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ùt vulgò dicitur. *Lacrymæ auditorum, sunt laus Oratoris vel maxima.*

Quænam sunt artes ad misericordiam concitandam idoneæ?

℞. Variæ, ac multiplices sunt artes. Prima est; si qui malum patitur, eo planè indignus esse dicatur. Unde ad ciendam misericordiam valet hoc Virgilii (a)

Nec te tua plurima Panthu,
Labentē pietas, nec Apollinis insula texit.

2. Est, si de patria, vel de nobis privatim benè meritus fuisse ostendatur. Hôc artificiô mirè usus est senior Horatius apud Livium; ut filium, ob interfectam sororem, parricidii reum, ab iminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatij ad populum pro filio parricidii reo. Livius lib. 1.

Hunccine, quem modò decoratum, ovantemq; victoriâ, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre po-

(a) *Æneid.* 1.

re potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I. lictor, colliga manus, quæ paulò antè armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I. caput obnube liberatoris hujus urbis: arbori infelici suspende; verbera; vel intra Pomærium, modò inter illa pila, & spolia hostium; vel extra Pomærium modò inter sepulchra Curiatiorum. Quò enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum à tanta fœditate supplicii vindicent.

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, cæteræqué hujusmodi circumstantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristia quædam recentis miseriæ signa, monimentaqué, ob oculos auditorum ponantur, ùt cruentæ vestes, vel ipsum mortui cadaver, aut imago. Nam, ùt monet Horatius ad Pisones:

Segniùs irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus . . . .

Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit, prolata Julii Cæsaris veste pugionibûs, ac gladiîs perforata, sangvinequé cruentata, Romanam plebem ità accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas è vestigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovei filia durè, & inclementer habita à marito Almarico Visigothorum rege, cùm sudarium, suo imbutum sangvine ad fratres suos

Fran-

Francorum reges misisset, (a) immane illud bellum excitavit, quô res Visigothorum penitùs attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim summus ille orator Antonius, cùm defenderet Aquilium, in causa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac discidit è pectore, & adversas senis cicatrices judicibus ostendit.

Sic etiam Æneam flectere Dido conatur, apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias, utinam quæ sit scribentis imago!
Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.
Perque genas lacrymæ strictum labuntur in ensem,
Qui jam, pro lacrymis, sangvine tinctus erit.

§. IV. De Ira, & Indignatione.

Quid est Ira?

℟. Dicere possem cùm Horatio: *Ira, brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele, sic illam definire. *Ira est sui, propter contemptum, ulciscendi cupiditas cum dolore conjuncta.* Unde non maximoperè differt ab odio, quòd est *Ira quædam inveterata.*

Quomodò excitatur, & incenditur Ira?

℟. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria sit cum contemptu conjuncta; Hinc nimirum apud Virgilium

(a) *Gregorius Turonensis, lib. 3. cap. 10.*

gilium Æneidos. 1. tantopere effervescit Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

——— Manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæquè injuria formæ,
Et genꝰ invisũ, & rapti Ganymedis honores.

Et rursùm in eodem libro suam iram sic exsuscitat eadem juno:

Ast ego, quæ Divûm incedo Regina, Jovisq;
Et soror, & conjux, una cũ gente tot annos
Bella gero, Et quisquã numẽ Junonis adoret
Præterea? aut supplex aris imponat honorẽ?

Quò quis verò est gloriæ appetentior, vel dignitate illustrior, hôc ob sui contemptum, vehementiùs solet irasci. Cujus rei memorabile in primis est exemplum Narsetis Eunuchi, rei militaris gloriâ præstantissimi. Is enim post res fortiter gestas adversùs Totilam Gothorum regem, cùm invidiâ quorumdam à Justino Imperatore Italiæ præfecturâ fuisset exutus, atq; etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fæmina, virulentô hujusmodi fuisset impetitus convitiô: *Narsetem eunuchum ad pensa, lanasquè cum fæminis esse relegandum?*: illud adeò acerbè tulit, *ut se telam brevi orsurum dixerit, quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nulla vi, industriaquè retexere possent.* Ac

paulò

paulò post, evocatis in Italiam Longobardis, Imperatori magnã Italiæ partem ademit.

Quid est indignatio?

℞. Est dolor perceptus, ob secundas res, bonaque alterius, qui hac felicitate judicatur indignus; ùt apud Maronem Eclog. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus, has segetes?

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam (a) gryphes equis, ævoque sequenti
Cũ canib9 timidi venient ad pocula damæ.

Quomodò ab invidia differt indignatio?

℞. Hôc differt, quòd indignatio sit tantùm in indignos, eò quòd fruuntur bonô, ùt vel ex ipso nomine liquet. Unde indignatio præsertim suscipitur ab his, qui sunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indignè malos florere. & honoris studiosi indignantur, immerentes anteferri sibi. Invidia verò est erga bonos, & sua felicitate dignos.

Quomodò concitatur indignatio?

℞.

(a) *Gryphus genus ferarum omnino fabulosum cum alis, & capite aquilæ, & reliquo corpore eonino, vulgò* Grifo.

℟. Excitatur duplicî modô. 1. Si vitæ prioris sordes, & vilitas cum præsentis tēporis opibus, potentia, & arrogantia præsertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinium; *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere* . . . . . Deinde commemorat, ùt homo vilis, & obscurus, paulatim ad honores accesserit; tandemqué illa subjungit: *Te cognati respuunt,* (a) *tribules execrantur, vicini metuunt affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam se locîs callocârunt.* Quasi nempè adeò sit impurus, ut vel ipsæ strumæ, fædum hominem aversentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversùs Menam Pompeji magni libertum, in hac Oda ced ô linenda:

Licèt superbus (b) ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videsné, sacram (c) metiente te viam,
Cum bis ter ulnarum toga.

Ut

(a) Ex eadem tribu. (b) *Menas, cùm ab hero Pompeji defecisset, ad Augustum, ab illo Tribunus militum fuit creatus.* (c) *Via sacra sic dicta, quòd ad Jovis templum & Capitolium rectà duceret.*

Ut ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellîs hic (a) triumviralibus,
Præconis ad fastidium;
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et (b) Appiam mannîs terit:
Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur Ajax, apud Ovidium, quòd Ulysses secū ausit de Achillis armis contendere.

. . . . Agimus, proh Jupiter, inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur Ulysses!
Præmia magna peti fateor: sed demit honorem
Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbum,
(Sit, licèt hoc ingens) quidquid speravit Ulysses.

§. V. De Mansvetudine.

Q*Uid est Mansvetudo?*

℟. Mansvetudo, seu lenitas, ac clementia: est motus oppositus iræ; neque alter definitur, quàm *iræ remissio, atque mitigatio,* *Quæ-*

(a) *Judicia de servis, ac furibus exercebant tres judices, qui triumviri capitales dicebantur.*

(b) *Via Appia Româ Brundusium usque pertingebat, nomen traxerat à Claudio Appio Cæco, qui eam muniverat.*

Quænam est ars conciliandæ clementiæ?

℞. Mitigabitur ira, & concilliabitur mansvetudo, primò ingenua quadam culpæ cófessione, ac dolore. Ita Cicero, Cæsarē, iratissimū licèt, tamen Ligario placavit: *Ad judicem sic agi solet; sed ego ad patrem loquor; erravi, temerè feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto; ut ignoscas, oro; si nemo impetravit, arrogantem; si plurimi, tu idem fer opem. qui spem dedisti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & supplicis animi demissio. præsertim apud hostem magnanimum. ut enim pulchrè ait Ovidius lib 3. Tristium:

Corpora magnanimo satis est prostrâsse Leoni.
Pugna suū finem, dum jacet hostis, habet.

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

. . . . . Romane: memento.
Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad deliniendam irā, maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare, nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorū antistites. Ita legimꝰ, in sacris paginis Davidis irā ab Abigail, iram (a) Artaxerxis ab Esthere fuisse repentè mitigatam. Romana quoq;

(a) *Artaxerxes in sacris codicibus dictus Assverꝰ*

quoq; historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium, fœdus ictum fuisse. Item Volumnia, & Veturia Martium Coriolanum patriæ, funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimùm ad iram molliendã, si scias, & captes, molles aditus, & commoda fandi tempora; quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo tempore solent homines ad mansvetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantùm præstet mansvetudo cupiditati, vindictæ; ùt rectè monet Juvenalis hîsce versibûs aureîs Satyræ. 13. . . . Quippe minuti.

Sẽper & infirmi est animi, exiguiq voluptis
Ultio; continuò sic collige quòd vindicta
NEMO magis gaudet quàm femina.

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, si dicas, qui peccavit, non deditâ operâ, non dolô malô peccasse, nec id egisse, ut eum contemneret, quem habet iratum, sed vel incautũ, vel errore humano deceptũ, vel necessitate adactum, peccavisse. Vide, qua dexteritate locum hunc tractet Tullius, ad Cæsarem M. Marcello placandum: *Atquè hoc C. Cæsaris judicium P. C. quàm latè pate-*

at, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fatô, fuimus, nescio quô, Reipublicæ miserô, funestôqué compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, scelere certè liberati sumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibûs vobis, reipublicæ conservavit, memet mihi, & item reipublicæ, nullo deprecante, reliquos amplissimos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit; quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consessu videtis. Non illos hostes induxit in curiam, sed judicavit à plerisque ignoratione potiùs, & falso atq; inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate, civile bellum esse susceptum.

§. VI. De Æmulatione.

Q*Uid est Æmulatio?*

℟. Est dolor ex aliena felicitate susceptus; non quòd illi contigerit, sed quòd nos illâ careamus. Hinc liquet, Æmulationem esse in laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes, plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ùt virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Æmulationẽ inter, & Invidiã?

℟. Æmulationem bonam, esse laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoq; bona consequamur; Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisqué. quia id agit, nè alter bonîs potiatur, ùt ait Horatius.

Invi-

Invidus alterius rebûs macrescit opimîs.

Quomodò excitari potest Æmulatio?

℟. Excitatur majorum exēplô, nominis gloriâ. & propositîs illustrium virorum egregiis facinoribûs. Ita Andromache Æneid 3.

Quid puer Ascanius? Superatne, & vescitur (aurâ? . . . . (viriles

Ecquid in antiquam virtutem; animosq;

Et puer Æneas, & avûculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cùm ad Achillis tumulum adstitisset, ejus gloriam & felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et ille historicorum princeps Thucydides, adhuc adolescentulus, cùm fortè suam historiam Herodotus legeret, ita gloriæ stimulîs agebatur, ut lacrymas tenere nō posset. Quô animadversô, Herodotus ejus patri dixit: *Nè tu sanè beatus es, qui filium habeas sic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de Affectibus generali præceptô.

Hactenus de Affectibus dictum est; in quibus illud generatim est observandum, quòd apud Ciceronem (a) monet Antonius: *Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipso Oratore impressi, atque inusti esse videantur.*

(a) *Lib. 2. Orat.*

antur. Neque enim facilè est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisì teipsum flagrantem odiô antè viderit; ad misericordiam adducetur, nisì ei tu signa doloris tui, verbîs, sententiis, voce, Vultu, collacrymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisì admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisì inflammatus ipse ad eam & ardens accesseris.

Optimè igitur monet Horatius in arte Pòética;

. . . . . Si vis me flere, dolendum est.
Primùm ipsi tibi; tunc tua me infortunia lædent.

Vates pessima carmina scribit inscius artis.

Finis Libri secundi.

Ignatius [illegible]

ARTIS

ARTIS RHETORICÆ LIBER TERTIUS

DE DISPOSITIONE.

Quid est Dispositio?

℞. Dispositio definitur à Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem distributio.*

Quænam est Dispositionis utilitas?

℞. Non minùs necessaria est dispositio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos, quàm instructio exercitûs ad pugnam, ac victoriam; quàm in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venustatem; quàm in ædificio lapidum, cæmentiqué apta compositio, ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte Pòética;

Singula quæq; locũ teneāt sortita decēter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur libentiùs, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum illud ex variis animantibus conflatum, quòd artis i-

nitiô scitè pingit idem Horatius. Fit quod eôdem locô reprehenditur.

Velut, ægri somnia, vanæ
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. . . . . .

Quin nullum mihi videtur certius argumentum, cùm ita incondita est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil secundum. Contrà verò nullum majus indicium artis, & industriæ, quàm ordo. Quamobrẽ cùm hactenus actum sit de Elocutione, & de Inventione, in quibus opus est imprimis lepore, atque ingeniô; deinceps videndũ de Dispositione, in qua una magìs elucet Oratoris judiciũ, atque prudentia.

Quisnam ordo servandus est in orationis dispositione, seu quænam sunt orationis partes?

℞. Orationis partes vulgò quatuor assignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu Contentio, & peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omninò naturæ consentanea. Satìs enim novimus; vel ipsâ duce naturâ, ubi quidpiam volumus impetrare, 1. Conciliandos esse animos eorum, quibuscum agimus, & hoc est Exordii munus: deinde exponendum esse illud, quod petimus, & hoc est Narrationis; 3. afferendas esse rationes, quibûs ostendatur illud concedendum nobis esse, & hoc efficit

ficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibûs impelli vehementiùs auditorum animi possint, & hoc Peroratione consequimur.

Sunt qui non quatuor duntaxat, sed sex omninò velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatissimô isthoc versiculô:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus; Partitio cũ Propositione revocatur ad Exordium. Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantùm esse statuendas orationis partes, quarum quæ valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

CAPUT I.

De Exordio.

QUid est exordium?

℟. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quòd in humano corpore caput est, quòd in ædibus vestibulum,

lum, hoc est Exordium in oratione. Atque adeò, præcipuâ quadam curâ; diligentiâque, præ cæteris orationis partibus, est elaborandum, naturæ ipsius instar, quæ in fingendo, atque ornando capite, potissimùm desudare consvevit. Unde etiam Exordium *difficillima pars orationis*, vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

℟. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cùm certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

§. I. De variis Exordiorum generibus.

Q*Uotuplex est Exordium?*

℟. Duplex. Aliud est justum, ac legitimum, quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens, & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium justum, ac legitimum?

℟. Illud est, quô auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid est Exordium ex abrupto?

℟. Illud est, quô Orator, quasi quodam abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celebratissimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque tandem abutêre, Catilina, patientiâ nostrâ, &c.*

Quo-

Quomodò sit Exordium ex abrupto?

℟. Fit primò per licentiam, seu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sicut apud Livium lib. 23. Mucius Scævola deprehensus in Parlenæ castris, ità illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis? C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minùs animi est, quàm ad necem fuit. Et facere, & pati fortia, Romanum est. Nec unus ego in te hos animos gessi. Longus post me ordo est idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen, si juvat, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo. Ferrum hostemquè in vestibulo habes regiæ. Hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum prælium timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.*

2. Fit per indignationem, & increpationem, ùt cùm apud Livium Lib. 2. c. 40. Veturia filium (a) Coriolanum sic alloquitur. *Sine, priusquàm complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit! Non tibi, quāvis infestô animô, & minaci perveneras, ingredien-*

(a) *Martius Coriolanus plebis odiô in exiliū actus, patriæ bellum intulit.*

dienti fines ira cecidit! non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit: intra ista mœnia domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

℟. Usurpatur potissimùm, vel in summa aliqua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione; quibûs scilicet omnibûs Orator extra se rapi videtur quodammodò.

§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.

QUæ sunt Exordii dotes, ac virtutes?

℟. Quatuor vulgò recensentur; *Proprietas, cura, verecundia, brevitas.*

In quo posita est proprietas Exordii?

℟. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribus ita deprõptum, ut ex illius natura quadãmodò videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accõmodari: cujus modi Exordia lepidè comparantur Ephippio, quod equis benè multis accommodaretur, vel gladio Delphico,

qui ad hunc modũ factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & supplició nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit cõputabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusq; petitum, vel si nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia similiter se habent ac

Humano capiti cervicẽ pictor equinum
Jungere si velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius causidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixqué ad diluvii tempora tandem pervenit.

In quo posita est Exordii cura?

℞. In eo posita est, ut Exordium sit plenũ dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptũ verbîs, & instructum sententiîs, & quòd periti solent Architecti, *vestibula; aditusque ad causã faciat illustres*, inquit Tullius. Prima quippe Oratoris cõmendatio proficiscitur ab Exordio: quòd si negligentiùs tractatũ fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optimè monet Fabius, pessimus sanè: videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, nè, quod sæpè contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate,

præstigiarum, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit exordii verecundia?

℟. In eo consistit, quòd Orator dicere incipiens, præ se ferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero; *Fuit enim*, inquit, *in L. Crasso pudor quidam, qui non modò non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis cõmendatione prodesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitetur lib. 1. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente, atqué omnibûs artubûs contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibiqué præfidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitas Exordii?

℟. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatum, & ut inani verborum circuitione, non producatur longiùs, quàm par sit. Nequé enim profectò cubitali Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensqué vestibulum affigi debent. Quòd si fiat, bellissimè, sanè quadrabit in enormia id genus procœmia facetum illud Diogenis dictum ad (a) Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant:

(a) *Myndus oppidulum Cariæ, in Asia minori,*

xerant; *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen, orationi nullum jungatur Exordium, ùt olim in Areopago fieri solitũ accepimus, ubi dicebant Oratores: *sinè Exordio, sinè affectibus, sinè epilogo*, inquit Julius Pollux: & ùt etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuêre filios.*

Nolim etiam, orationi, cæteroqui longulæ, brevissimum, ùt nonnulli solent, affigatur Exordium: nequè enim ingentem Basilicam decent, exiguæ fores; aut gigãteo corpori, Pygmæi caput; vel ingenti colosso, globulus imponitur.

§. III. De variis Exordiorũ fontibus.

VArii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hìc præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis; atquè hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In oratione pro M. Cœlio exorditur à temporis insolẽtia: quippe die festo, contrà, quàm fieri soleret, causam dicere cogebantur, Exordium Milonianæ ducitur 1. à persona adversariorũ, qui armati forũ obsidebant: 2. à persona Pompeii judicis: 3. ab insolita judicii forma, Pro Rege

(a) De-

(a) Dejotaro, ducit exordium ab anguftiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipfius loci infolentiâ* (inquit Tullius) *quòd tantam caufam, quanta nulla unquam in difceptatione verfata eft,* (b) *dico intra domefticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum ftudia niti folent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuquè acquiefco .... Hanc enim, C. Cæfar, caufam fi in foro dicerem, eodem audiente, & difceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom. concurfus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Rom bellis confumptam effe meminiffet? Spectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teftarer ipfum .... Quæ quoniam anguftiora faciunt parietes, actioquè caufæ maximè debilitatur locô, tuum eft, Cæfar, qui præ multis fæpè dixifti, quid nunc mihi animi fit, ad te ipfum referre, quò faciliùs tum æquitas tua, tum audiendi diligentia, minuat hanc perturbationem meam.*

2. Ducitur Exordium à rotunda, fimpliciq; rei expofitione, finè fuco, & calamiftris, & finè ullo in fpeciem artificio. Ita Cicero

(a) *Hæc oratio privatim habita in ædibus Cæfaris.* (b) *Dejotarus Gallogræciæ in bello civili Pompeii partes fecutus, victorē Cæfarem cùm excepiffet hofpitiô, fuit accufatus, quòd ei ftruxiffet infidias.*

cero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæsar, & ante hanc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cùm prima fronte ea videmur dicere, quæ causæ nostræ sint omnino contraria, & adversariis faveant, ut scilicet eos sensim in nostrã sententiã nihil minùs cogitantes pertrahamus: in quo sanè est artis, & industriæ plurimum. Ita Alexander apud Curtium milites suos cohortaturus, ut secum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum studia, qui reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum,* inquit, *quas gessistis, milites, intuentibûs nobîs, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiam effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Ita Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Sallustium hôc effatô: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neq; ex ignavo strenuum, neque fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ita etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Sallustium, ab insigni effato

sic exorditur: *Omnes homines (P. C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vacuos esse decet.*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Ita Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspicatur: *Sæpè, & multùm hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem ex fonte suum in (a) Rufinũ carmen ducit Claudianus.

Sæpè mihi dubiã traxit sententia mentẽ,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
. . . .
Abstulit hunc nobis Rufini pœna tumultũ,
Absolvitque Deos. jã non ad culmina rerũ
Injustos crevisse queror. Tollũtur in altũ,
Ut lapsu graviore ruant.

6. Præclarè admodùm trahitur Exordium à suspensione, quæ mirificè præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate sciendi, quid demùm sit illud, quod polliceatur Orator. Ita Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maximè, judices, & quod unum ad invidiam vestri ordinis, infamiamque judiciorum sedan-*

(a) *Rufinus Arcadii tutor, affectat imperium, & à militibus occiditur.*

sedandam maximè pertinebat; id non humanô cōsiliô, sed propè divinitùs datū, atquè oblatum vobis summo reip. tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio perniciosa reip. vobisquè periculosas quæ non modò Romæ, sed, & apud exteras nationes omnium sermone pererebuit, his judicis, qui nunc sint, PECUNIOSUM hominem, quamvìs sit nocens, nullum posse damnari.

Denique Exordium ab ibsis causæ visceribus, hoc est ab intimis causæ principiis trahendum est, & in illo solerter jacienda sunt argumentorum, & affectuum omnia semina, quæ deinde retractata fusiùs explicentur. Id verò non difficulter efficies, si ex Fabii Quintiliani præcepto, diligenter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos quô locô, quo tempore, quo rerum statu dicendum sit tibi; quid auditores, ac judices sentire credibile sit, quisq; sit orationis tuæ. scopus; quid petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta maturè fuerin tibi, ipsa te magistra natura facilè docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De officio, ac munere, Exordii.

QUodnam est officium, ac munus Exordii?

℟. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

℟. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2. à persona adversariorum. 3. à Persona auditorum, vel judicum: 4. ab illius pro quo dicitur, persona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à persona Oratoris ipsius?

℟. Si Orator modestiam, pudorem, probitatem & ingenuum quemdam candorem ore protiùs, & reipsa præseferat, quàm verbis ostentet. Poterit tamen interdum sua merita, suum officium, suas virtutes, sed parcè omninò, ac sinè arrogantia commendare: quòd mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, suo quondam magistro: *Si quid est in me ingenii, judices quod sentio, quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infiEior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet. Nam quò ad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usquè repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quòd si hæc vox hujus hortatu, præceptìsqué conformata nonnullis aliquando sa-*

do saluti fuit; à quo id accepimus, quô cæteris opitulari, & alios servare possemus, huic profectò, ipsi, quantùm est situm in nobis; & opem & salutem ferre debemus.

Quomodò colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta judicibus. quòd pulchrè admodùm facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia, quarum alteram, C. Aquili, vereor; alteram, metuo.*

2. Si illos in odium, & invidiam adducere, vitiorum quibûs laborant, commemoratione, conemur; ùt pro Dejotaro: *Crudelem (a) Castorem, nè dicam sceleratum, & impium: qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæquè suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat.*

Quòd si adversarius sit vir bonus, notæquè probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cùm pro Muræna diceret, Catonemquè virum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quidem in ejus vita, moribusquè quidquam culpavit; sed tamen, ut illi quomodocumquè fidem detraheret, sectam Sto-

(a) *Castor Dejotari nepos ex filia.*

icorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cœpit; idqué tam salsè, tamqué facetè, ut judicium risu dissolveretur, & Cato ipse dixerit.

Quàm (a) *ridiculum habemus Consulem!*

Quomodo captabitur benevolentia à persona, vel auditorum, vel judicum?

℟. 1. Si eis confidere videatur Orator, ùt pro Roscio Amerino. 2. Si suam causam cũ eorum utilitate conjungat, ùt passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatem, & dotes cæteras modestè commendet, ùt in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat à sapientia, justitia, justitiaqué, cùm ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeji sapientissimi, & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitiæ suæ putarât esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eumdem telis militum dedere: nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis, auctoritate publica amare.*

Imò ne ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cùm pro se, ipse diceret apud regem Agrippam, Actorum Capite, 25. *De his omnibus, quibûs accusor à Judæis, Rex* (b) *Agrippa, æstimo me beatum,*

(a) *Plutarchus in vita Catonis.* (b) *Agrippa ultimus Judæorum Rex, filius illius Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percussus fuit.*

tum, apud te cùm sim defensurus me hodie, maximè te sciente omnia, & quæ apud Judæos sunt consuetudines, & quæstiones, propter quod obsecro, patienter me audias.

Quomodò paratur benevolentia à persona eligentis, sive illius, cujus causa agitur?

℟. Si illius innocentiam, virtutemq; cõmendes: si illjus calamitatem, amicorum inopiam, & solitudinem conquereraris; ùt Cicero pro Roscio Amerino.

Semperné laborandum est in exordio, ut captetur auditorum benevolentia?

℟. De captanda benevolentia non valdè laborandum esse in causis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantùm in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distingvit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur.

In humili quidem argumento se se maxima nonnunquam exercuerunt, & ostentârunt ingenia; ùt olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit; & Lucianus, qui muscam, laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti. Calcagninus, post Psellum pulicem prædicavit. Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil* laudandum suscepit. Umbram Janus

Douza præconiô celebravit: & nostra ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinum, pediculumqué laudavit.

In his verò, aliisqué id genus humilibus causis, itemqué in illis, quæ minùs gratæ sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisitiore quadam arte, quâ Orator subdolè, & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V. De paranda attentione.

U*Ndenam conciliatur attentio?*

℟. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidē, si polliceamur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis. Ita Horatius Od. 1. l. 3.

Carmina non priùs
Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus, puerisqué canto.

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; *Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam, rem nullam magis periculosam, magis ab omnibus vobis providendam, nec à Tribuno plebis susceptam, nequé à Consule defensam, nequé ad populum R. esse delatam.* Hoc etiam egregiè præstitit Maro, quando de apibus dicturus, ita cecinit 4. Georg.

Protinus àërii mellis cœlestia dona.

Exe-

Exequar Hanc etiam (a) Mecœnas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum
Magnanimosq́; duces; totiusq́; ex ordine gētis
Mores, & studia, et populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria . . . .

Nolim tamen montes, ùt ajunt, aureos in ipso dicendi initio semper polliceatur Orator: nec sic incipiet, ùt (b) Mævius ille quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellū

multoqué sanè cautiùs mihi videtur facere, qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic exorditur.

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora (Trojæ,
Qui mores hominū multorū vidit, & urbes.

Quā si magnificētiùs sic incipias cū Lucano:

Bella per Emathios plusquam civilia cāpos . . . . .

Aut si tumidum illud, turgidumqué imiteris Claudiani procemium *de raptu Proserpinæ.*

Inferni raptoris equos, afflataqué curru
Sidera Tænario, caligantesqué profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congesta jubet.

Quòd

(a) *Mecœnas apud Augustum gratiosissimus, & Poëtarum patronus munificus* (b) *Hic est ille Mævius, quem carpit Virg.* Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.

Quòd si satìs appareat, rem, de qua agitur, esse abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, si rotundè statim, & ingenuè profiteatur, sese in re omnino tenui laborare, quàm si grandia nequidquam polliceatur; sed causœ tenuitatem æquitate, vel necessitate, vel aliunde compensare conabitur; ùt Cic. Philippica 7. *Parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur, P. C. de Appia via & de* (a) *moneta.*

2. Conciliadæ attentionis ratio est, *petitio*; cùm scilicet auditores rogamus, ut studiosè, ac diligenter velint attendere, ùt Cicero pro Sexto Roscio: *Quapropter vos oro, atq; obsecro judices, attentè, bonaqué cum venia verba mea audiatis.*

Quamvìs autem sub ipsum Exordium postulari soleat attentio, satiùs tamen erit interdum, illam in ipso orationis decursu postulare; cùm scilicet auditoris animus, initiò arrectus, & alacer, langvescere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ùt solet. Hoc egregiè præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait: *Vos, quæso, ùt adhuc me attentè audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis. Profectò nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silentiô,*

(a) *Vel de templo Junonis Monetæ reficiendo, vel de pecunia cudenda.*

tiô, dignum vestrîs studiis, atqué auribûs esse videatur.

Quomodò comparabitur docilitas?

R. Tribûs maximè rebûs: 1. Si brevem te fore promittas, stesqué promissîs. Ut enim eleganter, & ingeniosè monet Tullius, multò satius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat; & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atqué in Oratores nimis longos, bellè omninò quadrant ultima hæc artis Pòëticæ verba.

Indoctũ, doctũqué fugat recitator acerbus.
Quẽ verò arripuit, tenet, occiditqué legendo,
Non missura cutem, nisì plena cruoris (a)
Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter, dilucidè, simpliciterqué proponas, qua de re dicturus sis.

3, Fiet docilis auditor, si tuam orationẽ in duo, vel tria ad summum capita perspicuè partiaris; ùt, cùm ait Tullius Philippicâ 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est; quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eâdem benignitate, quâ soletis, verba mea audiatis.* Sed quoniam per-

---

(a) *Hirudo. est pisciculus instar exigui serpentis, qui ad sugendum vitiosum sanguinem, cuti solet applicari, nec avelli, nisì sanguine oppletus, potest.*

permagni interest ad eloquentiam, quemadmodùm proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic locus est in tota Rhetorica longè difficilimus, tironibꝰ ptæsertim; de utroque illo capite accuratiùs nobis esse disputandum arbitramur.

§. VI. De Propositione.

QUænam sunt Propositionis virtutes, ac dotes?

℟. Quinque vulgò assignantur propositionis dotes, 1. est, ut simplex sit, unaqué, non verò multiplex, ex ilius enim unitate, omnino pendet orationis unitas; semperqué meminìsse debet Orator eximii illius, nunquamqué satìs inculcandi Horatiani præcepti.

Deniq; sit quodvis simplex dūtaxat & unū.

Quid est porrò una, simplexqué propositio?

℟. Una simplexqué dicitur illa propositio, quæ constat unâ, simplicîqué sententiâ, v. gr. *Pax est conficienda, Injuriæ sunt condonandæ*, &c.

2. Propositionis dos est, ut sit ita clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit non intelligi; quemadmodùm ista: *Otium est fugiendū*. 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partusqué omnes in illam, velut in scopum, metamqué colliment. 4. dos est, ut tractari copiosè, & ornari facilè

possit,

possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, nè jejunum dicendi sumas argumentum, *& quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.* 5. dos est, ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maximè conciliare solent attentionem, atqué benevolentiam.

Quomodò novitatem habebit propositio?

℞. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgariqué fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatqué; v. gr. trita est, vulgarisquè hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, nihilqué admodum habet attentionis. Fiet verò nova, & admirabilis, si dicas cum Chrysostomo. *Nemo læditur, nisì à seipso*; vel, *Nemo miser, nisì qui velit.* Item vulgaris est propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti*; itemq; ista: *Mors minùs dura accidit miseris, quàm felicibus.* Fiet autem illico utraqué nova, mirificaqué, si dicas, *Virtutem, plus interdum improbis debere, quàm probis, Felicitatis genus esse, infelicem mori.*

Quomodò utilitatem habebit propositio?

℞. Utilitatem habere solent propositiones illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ (si duabûs illîs Senecæ vocibûs nobis uti fas est.) Contemplativæ porrò

dicun-

dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodum ista; *Stultorum infinitus est numerus.* Activæ contrà dicuntur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere; ùt: *Ferenda sunt amicorum vitia.*

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi solet in oratione Divisio, sive Partitio?

℟. Tribus potissimùm de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partium orationis: quemadmodum viatorem reficiunt spatia certîs lapidibûs, & intervallîs distincta; ùt ait (a) Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ fessis præstare videtur,
Qui notat inscriptus millia multa lapis.

Quænam sunt leges Divisionis?

℟. Quatuor. 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est ut partes illius, sive membra omninò complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut membra illa sint opposita, nequé unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresvé ad summum, vix plures.

Si

(a) *Rutilius natione Gallus, floruit sæculô quartô. Scripsit Itinerarium versu supra hanc ætatem eleganti.*

Si enim nimiùm concisa sit, & ùt loquitur Fabius, nimiùm articulosa, offundet orationi tenebras, parietqué obscuritatem illam, contrà, quàm fuit inducta. 4. dos est, ut sit plana, simplex & quasi obvia; non verò ad artis, & ingenii ostentationem longiùs accersita.

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusiùs, & uberiùs dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CAPUT II.

De Confirmatione.

QUid est Confirmatio?

℟. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

℟. Duæ. 1. Est Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet; Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partē, quœ, quasi viscera, vitamqué Illius contineat, totamq; persvadendi spem in ea maximè parte sitam esse. Unde, *pisis*, seu *fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. De Confirmatione propriè dicta.

QUomodò tractanda est Confirmatio propriè dicta? ℟.

℟. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid est Argumentum?

℟. Est probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid est argumentatio?

℟. Est argumenti fusior, & artificiosa dilatatio,

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

℟. Hoc interest, quòd Argumentatio sit modus, sive ratio, n qua argumentũ tractatur Argumentum verò sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt, & imbecilla, nisì accedat artificiosa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

℟. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

℟. Frmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magìs latebit eorum infirmitas: quemadmodum

modum imbecilliores milites, qui fugam, audita buccina, circumspiciunt, in medium agmen cogi solent,, ut qui per se parum possunt, urbi valeant. At si causa duobus tantum argumentis nitatur, quorum alterū validius sit, alterum infirmius, tunc imbecillius subjicietur quidem validiori. sed mox ad validius recurretur.

Quot sunt argumentationum species; seu quot modis tractari possunt argumenta;

℞. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis *Syllogismus*, seu *ratiocinatio*, *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*, His adde *Soritem*, & *Epicherema*.

§. II. De Syllogismo.

Q*Uid est Syllogismus!*

℞. Duplex distinguitur Sillogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribus propositionibus distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus late patet, appellatur; necessariò concedenda sit tertia, *quæ consequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honesta est amplectenda:
Rhetorica est ars honesta:
Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syl-

Syllogiſmus Oratorius eſt ratiocinatio conſtans quinque partibûs, vero inter ſe ordine connexis; unde etiam vocatur, *Syllogiſmus perfectiſſimus.*

Quænam ſunt partes Syllogiſmi Oratorii?

℟. Quinque numerantur. 1. eſt. *Propoſitio.* 2. *Propoſitionis probatio.* 3. *Aſſumptio.* 4. *Propoſitionis probatio.* 5. *Concluſio.* Habes inſigne quoddam Syllogiſmi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonſtrat Cicero, Divinâ providentiâ mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejunè dixiſſet Philoſophus in hunc fermè modum: *Illud Divinâ providentiâ adminiſtratur, quod optimè adminiſtratur, ſed mundus optimè adminiſtratur, igitur mundus divinâ providentiâ adminiſtratur.* Id ipſum Tullius oratorio more ita pertractat.

Meliùs accurantur, quæ conſiliô geruntur, quàm quæ ſinè conſilio adminiſtrantur. Et hæc eſt Propoſitio.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus inſtructior eſt rebûs, & apparatior, quàm ea, quæ temerè & nullô conſiliô adminiſtratur. Exercitus is, cui propoſitus eſt ſapiens, & callidus Imperator, omnibûs partibûs commodiùs regitur, quàm is, qui ſtultitiâ, & temeritate alicujus adminiſtratur. Eadem navigii ratio eſt, Nam navis optimè

cur-

cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur, Et hæc est propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum meliùs, quàm mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam, & signorum ortus, & obitus, definitum quemdam ordinem servant; & annuæ commutationes, non modò quadam ex necessitate semper eôdem modô fiunt, verùm ad utilitates quoq; rerum omnium sunt accommodatæ, & diurnæ, nocturnæque vicissitudines, nulla in re unquam mutatæ, quidquam nocuerunt: Et hæc est assumptionis probatio.

Quæ signa sunt omnia, non mediocri quodam consilio, naturam mundi administrari. Quæ est Complexio: sive Conclusio.

Semperne constat quinque illîs partibûs Syllogismus oratorius?

℟. Nequaquam. Si enim perspicua sit vel Propositio, vel Assumptio, tunc omittitur illius Probatio: & ita fit Syllogismus quadripartitus. Quòd si etiam perspicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogismus.

Quid verò intererit inter Rhetorem, & Philosophum, si uterque tripartitum Syllogismũ adhibeat?

℟. Hoc intererit, primò, quòd Philosophus ea maximè quærat argumenta, quæ

possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ùt plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est, in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem, *formam* appellat: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones, illas invertat, amplificet verbîs, ornet, figurîs illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum ajebat Zeno Philosophus, *Logicam, seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicatæ; Rhetoricam verò palmæ, seu manui explicatæ, atque exporrectæ similem esse.*

Nunquamné logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismmis oratoriis?

℟. Servatur aliquando, non solùm ab Oratoribus, verùm etiam, quòd mirum sanè videatur, ab ipsis Pòétîs, ut in illo Persii exemplo, Satyrâ 5.

An quisquam est (a)alius liber, nisì ducere (vitam
Cûi licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere, non sim
Liberior Brutô?

Qui profectò integer est Syllogismus, & ordinem eum planè servat, qui tradi solet à Logicis. Sic enim hoc locô dialecticum prorsùs in morem, argumentatur Persius:

Nemo

(a) *Perfectus in Pòéta Syllogismus.*

Nemo magis liber est, quàm is, cui licet ducere vitam, ut vult:
Atqui mihi licet ducere vitam, ut volo:
Ergo liber sum, & ipso etiam Brutô liberior.

§. III. De Enthymemate.

QUid est Enthymema?

℞. Est pars Syllogismi, seu Syllogismus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

℞. Duas: quarum prima vocatur à Logicis *Antecedens*, alia *Consequens*, v. gr, *Omnes artes sunt expetendæ, Ergo eloquentia est expetenda.* Hinc est, quòd Enthymema jure optimo *curtum* vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres;

Non habeat matrona, ibi quæjuncta recubit,
(a) Dicendi genus, aûtcurũ sermone rotato
Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, curtum, quòd fit argumentatio quasi mutila; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogism9. *Quomodò fit Enthymema?*

℞, Fit, omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu, ùt Logici loquuntur, omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni, ergo Clodius jure fuit*

(a) *Non loquatur ex arte, & secundùm præcepta Rhetoricæ.*

occisus; vel: *Quicumque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema?

℟. A' *po Tu enthymeithæ*, quod est, *mente concipere, cogitare*, quòd scilicet tertia propositio, quæ verbìs non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis genus?

℟. Illud est, quod fit à contrariis, cujusmodi est apud Sallustium illud (a) Micipsæ ad (b) Jugurtham; *Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud Medeæ apud Senecam.

Servare potui. Perdere num possim, rogas?

Cur Enthymemate magìs gaudere vulgò dicitur Orator, quàm Syllogismô?

℟. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnitum, causæ magìs obest, quàm prodest. Hinc etiam cùm utitur Syllogismô, partes ejus ferè transponit. 2. Nè videatur auditorum ingeniis diffidere; quasi necesse sit omnes Syllogismi partes sigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validiùs percellit adversarios, illosque

(a) *Micipsa patruus Jugurthæ, & Massinissæ filius* (b) *Jugurtha Numidarū rex à Pompejo victus*

losque punctim, ut ajunt, cæsimq; ferit. Unde, *jaculum, ac telum Oratoris* vocari solet. Vide, quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat;* quasi si diceret: *Non arma ponit Antonius, ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

QUid est Inductio?

℟. Est argumentatio, quâ ex multis singularibus enumeratis, aliquod concluditur. Ita Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam. *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum, rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui de auratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secandum, subtilis est acies. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Ergo in homine quoq; nihil ad rem pertinet quantùm aret, aut quàm multis salutetur, sed quam bonus sit.*

Inductio non solùm Oratoribus perfamiliaris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio, qui illâ majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quô infelix ille Poëta, dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem

consolatur, Tristium lib. 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua (a) Tiphy, jacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, (b) ars tua, Phœbe, (jacet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem, viventi sibi iter ad inferos nequaquam interclusum esse debere:

Si potuit manes, arcessere conjugis Orpheus,
Threiciâ fretus citharâ, fidibûsq; canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties, Quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove summo.

Quid observandum est in Inductione?

℟. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id, cujus confirmandi causâ fit inductio, iis quæ sumuntur simile sit.

§. V.

(a) *Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator.* (b) *Apollo medicinæ inventor.*

§. V. De Exemplo.

Quid est Exemplum?

℞. Est inductio imperfecta, quâ ab uno simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quòd Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob sororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide, quomodò exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cùm sua manu sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium Æn. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos; quòd Palladi licuit in Ajacem, & Argivos:

Pallasnè exurere classem
Argivû, atq; ipsos potuit submergere ponto,
Unius obnoxam, & furias Ajacis Oilêi (a)
. . . .
Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI.

(a) *Ob violatam Cassandram in Palladis templo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterque fortis, & furens,*

§. VI. De Dilemmate.

QUid est Dilemma?

℞. Est argumentum constans duabûs partibûs contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt. Unde etiam Sillogismus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquô animô esse tolerandum: *Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si levis, facilè feretur; si vehemens, certè brevis futurus est.* Ita Cic. Philip. 5. probat hoc Dilemmate, non esse mittendos legatos ad Antonium. *Legatos decernitis; Si ut deprecentur, contemnet; si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo, rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit.

(a)Si fuit ille tibi Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.
Sin potiùs casto, vis est allata pudori,
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captes, Lucretia; nāq;
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma.

℞. Ab adverbio Græco *dis*, *bis*, & à voce

(a)

(a) *Renatus Laurentius in Comm. Tertull.*

(a) *Lemma, sumptio, captio,* quod nimirum utrinque capiat adversarium.

Quâ ratione solvi potest Dilemma?

℟. Duplici. 1. Si universum Dilemma torqueas in ipsum auctorem: cujusmodi, exemplum affert Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quœdam maximopere dissvadebat filio, ne ad populum verba faceret; nam si injusta svaseris inquiebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc dilemma sic in matrem ipsam torsit ingeniosus adolescens: *Immò inquit, expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixero, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde se expedire numquā potuerunt (b) Areopagitæ, qui licèt mortalium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem, prorsus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in Protagoræ Rhetoris disciplinam, se quidam adolescens tradidisset, grandemqué pecuniæ summam, illi ex pactione fuisset pollicitus, ea lege, ut primam omnium, quam esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptîs intimæ artis eruditus, mercedem

(a) A verbo *Lambaio, capio.* (b) *Areopagitæ judices austeri, & incorrupti, qui Athenis in tēplo Martis judices erant causarum capitalium.*

cedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes*, inquit, *omnino mercedem, quô res cumquè vertant. Si enim vicero, debes, ut condemnatus: si viceris, debes ex pacto.* Immò, inquit, versipellis discipulus, *quò res cumq; vertant, nihil habebis. Si enim causam vicero, ex judicum sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cùm servus ab hero fortè percussus, illum hoc repentino Dilemmāte petîsset: *Si sum improbus, cur meâ uteris operâ? si probus, cur, aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma, sic in servum acutè retorsit herus. *Non te percutio, quia probus es; sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

HUc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc locô delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, & fallax, quæ incautos, quibûsdam quasi vinculîs irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Pòëtæ finxêre, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ, ut filium, dum

dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum; sibi redderet, respondit redditurum utique, si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, nec nè?* Ad hæc mulier anxia, fraudemqué suspicata, respondit; *Non reddes*; & *ob eam causam reddi debere, quòd nempe verum dixisset*. *Mentiris*, inquit, vafer Crocodillus; *si enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc Cretensis cujusdam Pòëtæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur*. Ergo non mentitur certè quidem Pòëta Cretensis, dum illos semper mentiri asseverat: Unde non sunt omnes semper mendaces.

§. VIII. De Sorite, & Epicheremate.

Q*Uid est Sorites?*

R. Est argumentatio, quâ ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid infertur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tullio. Hoc acervali captiosoqué argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumqué dictitabat, filium suum licèt nondum triennem toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè ajebat: *Meus*

filius

filius imperat matri, illa mihi, ego Atheniensibus, Athenienses Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.

In hoc disputandi genere frequentes erant (a) Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur (b) Chrysippus, ùt Socrates inductione, & Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè solet esse captiosum & fallax. Cùm enim sensim & minutatim multa coacervantur, facilè est injicere respondenti laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorsim singula considerare, sicqué faciliùs universa frangetur.

Cedò denique etymon illius vocis Sorites?

℞. Habes germanissimum etymon in hac voce Græca: *sophos, cumulus, acervus,* unde, *soreitis, sorites, argumentum acervale.*

Quid est Epicherema?

℞. Est Enthymema contractum, cujus duæ propositiones in unam conferuntur: ùt, *Sinè causa dominum servus accuset?* In hac enim una propositione continentur hæ duæ: *Non debet servus temerè & sinè causa dominum incusare,*

(a) *Stoici Philosophi, qui summum bonum in virtute ponebant, sic dicti à soas. id est,* porticus, *in quam convenire solebant.* (b) *Chrisippus Stoicus Philosophus, Zenonis Auditor.*

cusare; ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temere apud Cæsarem incusare.

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroasibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

CAPUT III.

De Confutatione.

QUid est Confutatio?

℟. Est pars orationis, in qua orationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodò fit confutatio?

℟. Fit primò negatione mera, cùm scilicet rem allatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ita Cic. pro Quinctio, rem negat apertè. *Negamus te bona Quinctii, Sexte Nævi, possedisse edictô prætoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen, cujus insimulatur Roscius, ab illius vita, moribusque prorsùs alienum esse; quē locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cùm factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus. Sic Tullius pro Rabirio,

(a) Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, adeò non expavescit ùt scelus, ut potiùs illius auctorem exoptet fuisse Rabirium: *Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi. R. interfectum.*

3. Fit Confutatio, cùm adversarios pari, vel etiam majori re objecta, vicissim lacessimus; ùt periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & aliò avertunt. Talis est apud Virgilium disputatio pastorum, in qua sic prior incipit Damœtas:

(b) Dic, quibus in terris, (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli spatium, non ampliùs ulnas?

Mopsus impar respōdendo, nova quæstione conatur irretire Damœtam (c) Dic

---

(a) *Saturninus Tribunus plebis seditiosus, qui cùm res novas moliretur, à servo occisus fuit in ipso Capitolio.* (b) *Vide Interpretes: quorū nonnulli hæc ad Cœlii cujusdā sepulchrū referūt.* (c) *Nūmi Augusti, in quorū aversa parte erāt flores, cū inscriptione L.* Aquilius Florus III. vir. *Sunt qui de flore hyacinthi interpretantur cum vulgo.*

Dic quibus in terris inscripti nomina regũ
Nascantur flores. & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem: atque contemptum; cùm nempe generosâ quadam fiduciâ, quæ nobis objiciuntur, spernere, ac dedignari videmur. Hujusmodi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclarè gestas, invidorum, ùt fit, calumniîs appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentiô factô, Hoc, inquit, die* (a) *Tribuni plebis, vosquè Quirites, cum Hannibale, & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus, & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemquè, & Minervam, cæterosquè Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo; iisquè gratias agam, quòd mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reìpublicæ gerendæ mentem facultatemquè dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecũ Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.*

Aliquando etiam valdè utile erit In confutatione jocos, sales, & facetias, etiam in rebus

(a) *Tribuni plebis erant Magistratus, Populi defensores, & custodes.*

rebus ſeriis adhibere, quæ ſi nec in mimicam ſcurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem; mirùm quantùm cauſæ proſint, & animos auditorum exhilarent.

Poſtremus denique refutandi modus fit per compenſationem; cùm ſcilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; ſed alio quodam præclaro factô abundè compenſari oſtendimus. Sic Horatius, qui ſororem interfecerat, judiciô populi R. fuit abſolutus, *magìs admiratione virtutis, quàm jure cauſæ*, inquit Livius.

CAPUT IV,

De Peroratione.

QUid eſt Peroratio?

℞. Peroratio, ſive Epilogus, eſt ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. *Ita Quintilianus.*

Quot partibûs conſtat Peroratio?

℞. Duabûs: Enumeratione, & Motu, ſeu Affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione.

QUomodò fit enumeratio in Peroratione?

℞. Fit, cùm ea, quæ per totam orationem variè ſparſa ſunt, ſummatim colligimus,

mus, & sub uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæosim, seu recapitulationem, quæ est rerum fusè dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæosim?

℞. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Maniliana, qui tamen partis tantum est, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studiô ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.* Et rursùs in eadem Orat. *Quare, cùm bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissimè sit administrandum; & cùm ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalæosi?

℞. Duo maximopere sunt observanda: 1. Ut cursim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimùm consistit, & quæ maximè velis auditorum animis inhære-

hærere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, sed nova quædam oratio*, inquit Fabius.

2. Quæ dispersè, diffusèqué dicta sunt, ita summatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurîsqué illuminentur, & ornentur sententiîs; ne scilicet videatur (a) *crambe repetita*, inquit Satyricus, si nimis jejuna sit nudaqué repetitio. Vide, quàm sententiosa sit; quàm referta rebûs & verbîs Anacephalæosis illa, quà Ajax apud Ovidium suam contra Ulyssem, & pro se orationem ita concludit.

Nec Clypeus vasti (b) cœlatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæq; ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste.
Et fuga, quâ solâ cunctos, timidissime, vincis,
Tarda futura tibi est gestamina tanta trahenti,
Adde quòd iste tuus tam raro prælia passus,
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo,

Mille

(a) *Speze di cavolo.* (b) *Orbem terrarum in Achillis Clypeo fuisse cælatum narrat Homerus.*

Mille patet plagis, novus est successor
habendus. (agendo:
Denique quid verbîs opus est? Spectemur
Arma viri fortis medios mittantur in ho-
stes; (latîs
Inde jubete peti, & referentem ornare re-

§. II. De Affectuum Commotione.

ALtera Perorationis pars, munusque alterum, est affectuum concitatio: quod quidem ita proprium est illius, ut propterea Peroratio, *Sedes affectuum* à magistris artis appelletur; quòd nempe in eo potissimum loco, debeat orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces stimulosque subjicere.

Quomodò concitari possunt affectus in Peroratione?

℞. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valdè idonea. Vide quæ suprà fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

℞. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico, ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione, excitandum est odium, contē-

ptus. In deliberationibus, ſpem, confidentiam, timorem, commovebis. In judiciis verò, omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, miſericordia.

In hac potiſſimùm parte incredibilem quandam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non intendebat modò judices, & auditores; ſed ardere ipſe quodammodo videbatur, ac præſertim quando concitanda erat erga reos commiſeratio; ita, ut non rarò, quemadmodum ipſe de ſe loquitur, *plangore, & lamentatione forum perorando compleverit*. Quapropter ſi fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui ſolebat, ut ipſe ita teſtatur librô de Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? Quibûs eò ſum uſus pluribûs, quòd; etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen, mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingeniô, ſed dolore aſſequebar.*

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi ſic ait: *Sed finis ſit, neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat* . . . Et in eadem oratione: *Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie.* Itemque pro Rabirio

(a) Postumo: *Sed jam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Postume, reddam etiam lacrymas, quas debeo . . . . Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitqué vocem.*

Eadem concitandæ commiserationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. suam ad Priamum, & Trojanos veteratoriam orationem ita concludit:

Quod te per superos, & conscia numina veri, (bus usquã
Per, si qua est, quæ restat adhuc, mortali-
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tãtorũ, miserere ãnimi non digna ferẽtis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quamqué, ut ita loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, quâ Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit:

At vos, o! proceres, vigili date præmia vestro, (us egi,
Proqué tot annorum curis, quos anxi-
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris, (movi,
Jam labor in fine est, (b) obstantia fata re-

(a) *Postumus sinè aspiratione contra etymologiam, ita Aldus, & lapides antiqui.* (b) *Palladium, hoc est Palladis simulacrum, in arce Trojana capiendo.*

Altaq́; poſſe capi (a) faciẽdo Pergama, cepi.
Per ſpes nunc ſocias, caſuraq́; mœnia Troûm,
Perq́; Deos, oro, quos hoſti nuper ademi;
Per, ſi quid ſupereſt, quod ſit ſapienter agendum.

. . . .

Eſte mei memores; aût ſi mihi non datis arma.
Hûic date: & oſtendit ſignum fatale Mi-(nervæ.

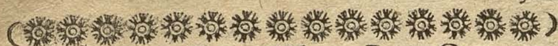
Quænam ſunt præcipuæ virtutes Perorationis?

℞. Duæ. 1. Ut ſit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut ſit brevis; quia, ut obſervat Tullius. *Lacrymæ citò areſcunt, & animorum incendia, celeriter reſtinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

A R-

(a) *Dum feci, ut Troja capi poſſet, eam cenſendus ſum cepiſſe.*

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS.

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

TAmetsi quæ de Inventione, Dispositione, & Elocutione fusiùs disputata sunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facilè possint accõmodari; tamen quò res sit expeditior, & cuilibet magìs in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis esse præcepta judicavimus. Neque verò satìs censuimus, generatim, atque universè indicare fontes, unde manat omnis oratio, nisì etiam singula itinera, singulasque vias indicare sigillatim aggrederemur.

Omnes itaque, quæ haberi possunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonstrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonstrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon; 3. Epithalamium, seu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris;

nebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinicium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur ſvaſio, diſſvaſio, hortatio, commendatio; de duobus hiſce orationum generibus enucleatè videamus: nam Judiciale minùs eſt noſtrâ ætate uſitatum.

CAPUT I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonſtrativum.

§. I. De oratione Panegyrica.

UNdenam nomen ſuum traxit Panegyricus?

℞. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri (a) hoc eſt in publico ſolemniqué Græcorum undique convolantium cætu, ſive ad ludos faciendos, ſive ad ſacra, nundinasvé in aliquo emporio celebrandas. Harum porrò orationum initium quò ſplendidius eſſet, ſumi ſolebat à laude Numinis illius, quod ludis præeſſe credebatur, ùt Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde ſèquebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magiſtratus, qui certamini præerant;

(a) *Agyris*, cœtus, *panegyris*, cœtus univerſalis.

rant; pugiles, qui decertaverant, ac præsertim victores, qui præmia tulerant, plenâ manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed posterioribus temporibûs non illæ solùm vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quopiam consessu, qualis est Senatus, in Principum laudem habebantur.

§. II. De inventionibus & fontibus Panegyrici.

QUænam series servari solet in Panegyrico? ℞. Duplex; artificialis nempe, & naturalis: Servatur series artificialis, cùm indiscriminatim confuso temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocāntur: v. gr. si quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeii laudes refert ad scientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc duplici capite, virtute scilicet, & fortuna. *Fatendum est*, inquit, *cùm plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quàm solus omnium mortalium in potestate habuit.* Hic porrò artificialis or-

lis ordo longè plus habet artis, & ingenii, quàm ordo naturalis.

Quænam est series naturalis?

℞. Series naturalis ea dicitur, in qua historiæ, ac temporis ordo servatur. Hæc autem series dividitur in tria tempora; illud, quod vitam antecessit; illud, quô quis vixit; & si naturæ concesserit, illud, quod mortem est consecutum.

Hunc persæpè adhibuerunt Isocrates, & Tullius. Hunc fermè usurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè servans, & ad tertium usque consulatum perducit. Utinam verò seriùs habita fuisset pulcherrima illa laudatio, ut reliquā etiam optimi Imperatoris vitam haberemus! Cùm enim in tertio, ùt diximus, Trajani Consulatu sistat Plinius, nihil prorsùs in illo legas de (a) Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, etiamsi non magnum belli ducem ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli du-

cem

(a) *Decebalus fortis, & industrius Dacorum rex, qui diu fuit Romanorum terror.*

cem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius, alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ùt è Latinis Mamertinus, aliiqué, qui cum eo pariter solent excudi. Nec planè aspernandus Ennodii (b) Ticinensis Episcopi Panegyricus, dictus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibûs duabûs in laudem Constantii Imper. Juvabunt quoque plurimùm Latinorum Poëtarum Panegyrici; ùt ille Tibulli ad Messallam librô 4. item seu Ovidii, seu Lucani ad Calpurnium Pisonem, Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisì verborum sententiarumqué floribûs aspergatur & acutiùs excitetur sententiîs: uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

Q*Uid laudare poterit Orator in illo primo tẽpore?*

℟. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si qua fortè pueri natalem horā præcesserint. *Quo*

(b) *di Pav.*

Quomodo laudari quis poterit à genere?

℞. Si genus sit illustre, laudabis à splendore natalium, majorumqué rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices, majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices, filios impressis majorum vestigiis insistere solere. Hinc illud Claudiani.

. . . . . Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in semina causæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertem Æn. 12.

Cûi genus à proavis ingens, clarumqué paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.

Quid factô est opus, si is, qui laudatur, obscuro genere natus sit?

℞. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio. *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quisque, nobilissimus.* Dices quoque cum Seneca; *Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibûs. Nemo in nostram gloriam vixit; nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex*

quacumque conditione, supra conditionem licet surgere. Usurpabis tritum illud alterius Senecæ. *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum, quàm effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace: (a)

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Cui planè simillimum est, quod ait Juvenalis, Sat. 8.

Malo, pater tibi sit (b) Thersites, dummo-(do tu sis
(c) Æacidæ similis, Vulcaniaqué arma capessas;
Quàm te Thersitæ simîlem producat A-(chilles,
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aût pastor fuit, aût illud, quod dicere nolo,

Denique nè generis humilitas quidquam de laudibus deferat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Augustum patre avôqué argentariô natum esse, ut nonnulli voluêre: proavum verò fuisse libertinum

(a) *Metam.* 13. (b) *Thersites, omnium, qui ad obsidionem Trojæ navigaverant, animô, & corpore deformissimus.* (c) *Achillis, qui fuit Æaci nepos, & qui armîs à Vulcano fabricatîs mira edidit facinora.*

tinum: avum autem maternum fuisse pistorem Ariciæ, quod illi non semel exprobravit Antonius, teste Svetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum teste Justino. 3. Ptolemæum primum Ægypti regem, à quo successores omnes dicti sunt, *Ptolemæi*, è gregario milite, nomine *Lugo* fuisse prognatum.

4. Magnum illum Arsacem, primum Parthorum regem, unde item *Arsacidæ* dicti sunt, obscuris omnino natalibus ortum fuisse.

5. Demosthenis patrem, gladiorum fabrum fuisse. (10.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait Satyrâ

Dîs ille (a) adversîs genitus, fatôque sinistrô,
Quā pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladiosq; parante (misit.
Incude, & (b) luteo Vulcano ad rethora

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cùm contemptim *novus Arpinas* appellaretur. *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea præluxi.* Denique poterit usurpari quoque ingeniosum illud dictum Iphicratis,

---

(a) *Demosthenes, qui sibi venenô mortem inferre coactus est, nè in hostium manus incideret.*
(b) *A lutosa, & fuliginosa fabri officina.*

tis, qui ex sutoris filio, ob summam rei militaris peritiam, factus Atheniensium exercitûs Imperator, invidè cuidam generis ignobilitatem exprobranti salsè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodò ducitur laus à patria?

℟. Si ea illustris fuerit, virisquè insignibûs nobilitata, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone:

Multa (a) viri virtus animô, multusquè recursat, Gentis honos.

Quid factô est opus, si patriâ sit ignobilis, & obscurâ, vel etiam infamis?

℟. 1. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset, in Scythia, & à Græco, nescio, quo, *Barbarus à Scytha* contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè respondit. *Mihi quidem patria probro est; tu verò patriæ.*

2. Dices cum Juvenale, tametsi adeo pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur; unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habet:* tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæquè venatorem acerrimum:

Cu-

(a) *Ænea.*

. . . . . Cujus prudentia monstrat,
Sūmos posse viros, & magna exēpla daturos,
Vervecū in patria, crassóque sub aëre nasci:

3. Juvabit enim illud Claudiani, de laudibus Stiliconis: (a)

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis; non unde satus

4. Faciet quoque mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo Imperatore, qui natus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locū, dum valet ingeniū:

Quomodò laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

℟. Si quid fortè singulare contigerit, quô pueri futura claritas, & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id solerter in laude ponendum erit, Hujusmodi est fax illa, quam Hecuba prægnans uterô gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam vitis illa, quam in somnio vidit Astyages, quæ palmitibûs Asiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris consedisse dicitur. His adde

(a) *Lib.* 2.

adde, quod de mirabili S. Joannis Baptistæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quæ nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. De iis, quæ in vita ipsa laudari possunt.

QUænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

℟. Tria hæc in primis, virtutes, scientiæ, & artes.

Quænam virtutes sunt vel maximè celebrandæ?

℟. Primum, ùt par est, locum obtinet religio, pietasqué in Deum, in Parentes, & Patriam. Ex hoc capite suam ipsius commendationem exorditur Æneas, 1. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates.
Classe veho mecum.

Secundum locum sibi jure vendicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingeniò, virtute, præstantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non*

eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinam conjugem: *Non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit: Hæc consecravit Augustum.*

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, quâ nimirum unâ reges, ac principes propiùs ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox. (a) *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere.* Celebrari quoq; poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam, quod concedi fas esset, abnuebat; *negans*, inquit Svetonius, *oportere quemquam à Principe tristem discedere.* Cùm verò aliquando, inter cœnandum, diem illum beneficiô vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, *amici*, inquit, *diem perdidi.* Adeò scilicet Principibus vitam, ad bene merendum de mortalibus, datam existimabat proindeque summis æquè, ac infimis charus adeò fuit, ut *humani generis deliciæ* meritò diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgilii sententia, Æneid 6. sepositum quemdam Ely-

(a) *Q. Curtius lib. 7.*

Elysios esse locum iis omnibus, qui erga alios fuêre benefici:

Quique sui memores alios fecêre merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferendis; magnitudo animi excelsi, & invicti nihil extimescentis; constantia, fidesque in promissis; prudentia, celeritas in exequendis; in adversis verò æquanimitas, & robur mẽtis semper imperterritæ.

Quomodò laudari quis potest à scientia, & artibus?

℞. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium disciplinîs sit instructus is, qui laudatur. 2. Si saltèm literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc posteriori capite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et Spes, & ratio studiorum in Cæsare tantùm.

Solus enim tristes hac tẽpestate Camœnas Respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

QUænam res laudantur in corpore?

℞. Laudetur in corpore pulchritudo, robur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene sit illis usus. Qui non habuerit, quòd sapienter caruerit:

[...] miſerit, tulerit moderatè.

[...] *hæc, & plerumque etiam noxia* [...] *a laudantur in homine?*

[...] udantur. 1. Quia, licèt in ſe veram la[...] non habeant, quæ debetur uni virtuti: tamen virtus in eorum uſu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas eſt optimæ mentis indicium, & ſimulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non inſcitè dictum eſt ab Eumenio in Panegyrico Conſtantini M. *Naturam ipſam magnis mentibus domicilia magna metiri, & ex vultu hominis, decorequé membrorum colligi poſſe, quantus cæleſtis ſpiritus intrârit habitator.*

3. Quia corporis decor eſt muta quædam commendatio, & ùt eleganter ajebat Carneades, *Regnum absque ſatellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus,
Adjuvat. . . . .

inquit Maro. Hinc eſt, quòd olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indiqué, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinem ſpectare ſolebant, ùt narrat Ariſtoteles, graviterqué mulctatus fuit olim è Lacedemoniis Archidamus rex, quòd exiguam duxiſſet uxorē. Querebantur enim *non reges, ſed regulos* ex hoc conjugio procreatum

atum iri. 4. Quia pulchritudo [...] non solùm indicium, sed eti[...]tum. 5. Denique, cùm vel in ipsis [...]teris prædicetur David ùt *pulcher &* [...] *facie decora:* quid sanè mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ùt *ætatis suæ formosissimus?* Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus: *Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addixit formæ suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te Principem fieri: hæc, ut deceret.*

Quòd si subturpiculus fortè fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregiis animi dotibûs solerter compensabis.

Confugies ad illud Ovidianum.

(a) Si mihi difficilis formã natura negavit;
Ingeniô formæ damna rependo meæ,

Dices deformem fuisse Socratem, cæcum Homerũ; Coclitem; seu alterô oculô captum Philippum Alexandri magni patrẽ, itemqué Hannibalem. Unde Juvenalis:

(b) Cùm Getula Ducem portaret bellua luscum.

Fluxam, & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflorescit, verbis exagge-

(a) *Sapho ad Phaonem,* (b) *Elephas è Getulia Libyæ parte.*

rabis, unde Socrates ingeniosè ajebat, illam esse *brevem tyrannidem.* Neque fragilem modò dices, sed etiam rem plerumque perniciosam, præcipitem, lubricam, & periculosæ aleæ plenam docebis. Unde festivè Petrarcha vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viscum alis.* Postremò addere poteris cum Petronio: *Raram facit mixturam cum sapientia forma*; & cum Ovidio, primô fastorum,

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam. (comitem.

Cum Martiali, lasciviam esse persæpe illius

Insignis formâ, nequitiâque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum:

Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis,

Sed in primis dices cum Juvenali Sat. 10.

Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem
Ipsa habuit; cuperet Rutilæ (a) Virginia gibbum (autem
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius
Corporis egregii, miseros, trepidósque parentes (formæ
Semper habet: rara est adeò concordia
Atque pudicitiæ.

Quænam sunt Fortunæ bona?

℞. Honores, & divitiæ.

Quo-

(a) *Virginia virgo formosissima, nè in potestatem veniret Appii Claudi Decemviri, à patre fuit interempta.*

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

℞. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, benequé illîs fuer t usus. Hinc acutè omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli*, inquit, *contigit tibi*, *ut pater patriæ esses*, *antequam fieres*. 2. Si & meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo ita comparat Plinius in Epistolis: *Uterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate*, *diverso itinere contendit*. *Alter* (Rufus) *cùm expetit debitos titulos*: *alter* (Frontinus) *cùm mavult videri contempsisse*.

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

℞. 1. Si possideat, non possideatur. 2. si sint honestîs laboribûs partæ. 3. Si iîs utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus, vitæ honestos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ùt Trajanus; de quo ita Plinius: *Nihil magìs tuum credis*, *quàm quod per amicos habes*: Non verò, quemadmodum aut luxuriosi, perditiqué nepotes, aut avari.

Aût qui divitiis soli incubuêre repertis,
Nec partem posuêre suis: quæ maxima turba est, (a)

Quòd

(a) *Æn.* 6.

Quòd si fortunæ bonîs caruerit is, quem laudas, confugies ad tritos illos, communesque locos, blandientis fortunæ munera potiùs esse in malis, quàm in bonis numeranda; caduca semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed incertæ sortis, & temporum munera: infelicitatis genus esse, semper esse felicem. Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio, quomodo bona mentis soror est paupertas*; (a) Amplificabis Horatianum illud: *Aurum irrepertum, & sic meliùs situm, cùm terra celat.* Dices denique cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.

SUperest nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda est ratio. Ut enim docet D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est perfecta laudatio; neque quisquam in hac vita potest definitô præconiô prædicari, cùm posteriora ejus incerta sint.*

Quænam res in ultimo tempore laudari possunt?

℞. Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsum mortis tempus contigêre.

Quid in ipsa morte considerare potissimùm debet Orator?

℞. Duo,

(a) *Petron.*

℞. Duo; genus nimirum, & causam mortis: Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ùt sapientem, ac probum decet: Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnans occubuerit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel pro tuenda religione mortem occubuerit, ùt Christi Martyres sanctissimi: vel denique si honestîs animi, corporisvé laboribûs, & curîs sibi ipse mortem acceleraverit.

Quænam post mortem consideranda sunt?

℞. Tria hæc spectari solent. 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ùt quòd Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*; vel quòd uni Demetrio Phalereo statuæ trecētæ, & sexaginta fuerint Athenîs positæ, vel quòd Gorgiæ Leontino, non aurata, ùt cæteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror, & luctus. Quò refer illa Mopsi apud Maronem Eccl. 5.

Non ulli pastus illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tum Pœnos etiam ingemuisse leones

Inte-

Interitum, montésque feri, (a) silvæqué loquuntur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili, insolitóque omnium ordinum luctu, & acerbissima militum comploratione post Alexandri mortem; quod eloquentissimè ita describit Curtius lib. 10. *Suprema hæc vox regis fuit, & paulò post extinguitur. Ac primò ploratu, lamentisqué, & planctibus tota regia personabat; mox velut in vasta solitudine omnia tristi silentiô muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum esset, dolore cõverso. Nobiles pueri custodiæ corporis ejus assveti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intra vestibulum regiæ retinere potuerunt; vagiqué, ac furentibus similes totam urbem luctu, ac mœrore compleverant, nullis questibûs omissis, quos in tali casu dolor suggerit. . . . Nec poterãt victi à victoribus in communi dolore discerni. Persæ justissimum, ac mitissimum dominum, Macedones optimum, ac fortissimum regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mæstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem & in flore ætatis* (b) *fortunæqué, invidiâ Deorum ereptum esse rebus humanis. Vigor ejus, & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros;*

(a) *Silva cum I. non cum Y. ita veteres omnes lapides, & libri.* (b) *Anno ætatis 33.*

ros; fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.

Persæ, comis more suo detonsis, in lugubri veste cum conjugibus, ac liberis non ùt victorem, & modò hostem, sed ùt gentis suæ justissimum regem, verô desideriô lugebant. . . . Ad Darii quoque (a) *matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste, quâ induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibûs, humi corpus abjecit. . . . ad ultimum dolori succumbit, obvolutoqué capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemqué aversata, cibô pariter abstinuit, & luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.*

3. Denique spectantur filii superstites, relicti, unde levari mortis mœror, damnumqué aliquo pactô sarciri possit. Ità D. Ambrosius in funere b) Theodosii magni, *Ergo,* inquit, *tantus Imperator, à nobis; sed non totus recessit. Reliquit enim liberos; in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio successêre.

§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.

Q*Uænam observanda sunt in personarum laudatione?*

℞. Tria hæc. 1. Nè ad ementitas, fictitiasqué laudes recurramus, quæ scilicet non splen-

(a) *Sisygambim.* (b) *Obiit an: Christi 395.*

splendorem afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare solent; ùt olim contigit imprudentibus hiscé Poëtis: qui versibûs celebrare veriti non sunt hyacinthinas (a) Stratonices comas, quam non deformem modò, sed calvam prorsùs esse nemo non sciebat. Hoc etiam illustrare poteris exemplô Lipsii, qui Alexandrum sapienter effinxit hastam manu tenentem, Apellem reprehendens, quòd eumdem fulminantem depinxisset, & ita spoliâsset veris, ac propriis insignibûs, ut ornaret falsîs, quæ nullam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè, in meliorum copia, res consectemur viles, & facta leviora. Ut enim scitè ajebat (b) Phavorinus, turpius est exiguè, frigidequé laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minusculas commendare operæ pretium est. Fecit hoc olim Damis in Apollonio suo Tyanæo: eóque nomine reprehensus; argutè respondit: *De mensis Deorum* (c) *analecta quoque colligi sedulò debere, nè de*

(a) *Stratonice Seleuci Syriæ regis uxor.* (b) *Phavorinus insignis Philosophus, Arelate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infensissimus.* (c) *Analecta, Cœnarum quisquiliæ sub mensam cadentes.*

nè de illorum ambrosia, quidquam depereat.

3. Denique erit hoc observandum diligenter, ut non communes, ac pervagatas, sed proprias cujusque vel saltem cum paucis communes laudes præcipuè consectemur. Quapropter planè, ac perspecta perfectè tibi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De personarum laudatione satìs superquè dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè potest, quomodo debeat institui vituperatio, quippe ubi omnia prorsùs debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, seu Genethliaca.

Quid est oratio Genethliaca?

℞. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, quâ alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet oratio Genethliaca?

℞. Quatuor, 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem, quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragendæ. 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad Deum O.M. ut infanti

fanti

fanti faustè, feliciter, prosperèqué eveniant omnia, utqué in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licèt nondum nato, facit Martialis l. 6. (lo,

Nascere Dardanio promissum nomen Ju-
Vera Deûm soboles, nascere magne puer,
Cûi pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

℞. Ex variis circumstantiis; 1 ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisqué aliis eventis; si qua fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsecuta, qualia de Augusto narrantur, itèmque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensis dixit: *Lonai, volo*, quæ vox transiit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberem bene augurandi campum, ùt de Scipione memorat A. Gellius, & ùt Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quænam est dispositio Genethliaci?

℞. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ita Maro

eximi-

eximium illud (a) Salonini seu alterius Genethliacum, exorditur ab apostrophe, quæ gestientem quandam lætitiam exprimit:

Sicelides Musæ, paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ læta omnia de infante sperare jubeant. Vide, quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantaqué non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notissima.

Ille Deûm vitam accipiet, Divisqué videbit
Permistos heroas; & ipse videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibûs orbem.
At simul heroum laudes, & facta parentis,
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;
Molli paulatim flavescet campus arista.

Peroratio denique vota, precesqué pro filii, & parentum incolumitate continebit. Ità Statius Sylvarum librô 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,
Natîs longior, abnepotibûsqué,
Annos perpetuâ geres juventâ,

Quos

(a) *Saloninus sic vocatus, quòd natus fuerit, quô annô pater Asinius Pollio Salonam Dalmatiæ civitatem expugnavit.*

Quos fertur placidos obîsse Nestor,
Quos (a) Tithonia computat senectus.
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

℞. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgô diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam, & oleum perdemus.

§. IX. De oratione nuptiali sive Epithalamio.

Quid est Epithalamium seu oratio nuptialis?

℞. Epithalamium, ùt vox ipsa satìs indicat, est oratio, quâ alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Thalamos*, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

℞. Quatuor. 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quô scilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vìtæ levantur

(a) *Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater: post longissimam vitam, ab Aurora conjuge versus in cicadam.*

tur incommoda, & mutua charitas, atqué benevolentia cognationibus, & affinitatib9 serpit, atque diffunditur.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curã, diligentiamqué desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisqué, à corporis, animiqué dotibus, & à cæteris illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus fusè diximus supra. Ita (a) Mariam Imperatoris Honorii novã conjugem laudibûs in Cælum tollit Claudianus Epithal,

Salve sidereæ proles augusta (b) Serenæ,
Magnorum soboles regum, pituraq; reges.
Quæ propior sceptris facies, quis dignior aulâ
Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
Auroræ vincis digitos, humerosq; Dianæ,

Tertiô locô laudatur nuptiarum apparatus, atque celebritas, popularium; & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam

(a) *Maria Stiliconis filia nupsit Imperatori Honorio.* (b) *Serena filia fratris Theodosii magni, uxor Stiliconis.*

laude ſolent aſpergi, qui ad nuptias convenêre. 4. Denique præcipuîs, & fauſtîs ominibûs clauditur oratio, & vota Deo Superisqué pro felici liberorum ortu, mutuaqué conjugum concordia nuncupantur. Ita Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes,
Qui leges, qui caſtra legant, qui carmina ludant.
Acceleret partu decimum bona (a)Cynthia menſem;
Sed parcat Lucina, precor, túque ipſe Parenti
Parce puer; nè mollem uterum, nè ſtantia lædas
Pectora: cùmqué tuos tacito natura receſſu
Formavit vultus, multū de matre decoris,
Plus de patre feras.

Pro mutua conjugum concordia ſic vota nuncupat Martialis in Epith. Prudentis, & Claudiæ l. 4.

Diligat illa ſenem quondam: ſed & ipſa marito
Tunc quoque cùm fuerit, non videatur anus.

§. X.

(a) *Cynthia nomen Dianæ à Cyntho monte in Delo inſula, ubi nata eſt.*

§. X. De laudatione Funebri.

QUid est oratio Funebris?

℞. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi jussit Artemisia; itemqué quæ Athenîs habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

℞. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantoqué id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad cæteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò laudationibûs mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius, quòd nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magìs, quàm verè dicerentur, ùt ferè fit.

Quot partibûs constat oratio Funebris?

℞. Orationem funebrem tribûs omnino partibûs constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atqué virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio funebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

℞. Magnam quandam mœroris, luctusqué significationem præseferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi: *O fallacem nostram spē, fragilemqué fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt!*

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatus, vel à mœsto audientium silentio, quæ res utraque sacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim sumus exorsi funebrem laudationem Il. Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi, & Proregis Lugd. *Quòd tristi silentiô, tacitâqué mæstitiâ defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspen-*

sos esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrum, cujus vim acerbissimam in vestris animis altiùs insedisse satis intelligo. At hic vester mœror, hæc expectatio tanta, nè mihi, vobisqué fraudi sit, est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimum sit illorum sensôs, delicatissimumqué fastidium: Habent hoc, ut refricando facilè recrudescant, nequé se, nisi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licet officii pondere, quàm illud deseram.

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apopthegmate, de fragili, caducaqué rerum humanarum sorte, quæ nobis, ùt cùm maximè, ante oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumstetêre. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quòd clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus, elementa mærebant, Cœlum tenebris obductum, àër perpetua horrens caligine, terra quatiebatur motibûs, replebatur aquarum alluvionibûs. Quidni mundus ipse defleret eum principem, continuò esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum; ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere (a) Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac penè prostratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus Rex, quô se illa recreabat, ac solabatur unô; de quo cogitans, in quem intuens, omniũ, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebat; cùm bonorum animos ad aliquam spem quietis erigere cæpisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica & ancipitia humanæ vitæ curricula!*

Quid factô opus est in confirmatione?

℟. Tribûs illîs, quæ supra memoratæ sunt, partibûs constabit Confirmatio; laude nimirum, consolatione, atque Parænesî; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesî ad adstantes. Quòd attinet ad mortui laudes, vide, quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hôc tantùm differt oratio funebris, quòd audientium voluptatẽ sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil, nisì mœrori serviat, atque tristitiæ; unde vitandum erit diligenter, quidquid lætitiam, gaudiumqué

posset

(a) *Carolus IX. obiit annô 1574.*

possèt animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi (a) Quintili amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides, nudaquè veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcumque consolabitur. 1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoquè habiti, & omnia, quæ virtutem illius testantur, tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cælo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesquè superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quòd si fortè pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur, tunc enimverò poteris vagari, liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in (b) Prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificen-

(a) *Quintilius poëta non contemnendus, Cremonensis dictus à Patria, diversus ab illo Quintilio Varo, qui Legiones amisit in Germania.* (b) *In bello contra M. Antonium, in quo Hirtius, & Pansa Consules cæsi.*

centiſſimè laudat Philippicâ. 13. *Illi impii, quos cecidiſtis, etiã apud inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem, & locum conſecuti. Brevis autem vobis vita data eſt, at memoria benè redditæ vitæ ſempiterna, quæ ſi non eſſet longior, quàm hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribûs, & periculîs ad ſummam laudem, gloriamqué contenderet?* Et poſt pauca: *Sed quoniam, Patres Conſcripti, gloriæ munus optimis, & fortiſſimis civibus, monumenti honore perſolvitur, conſolemur eorum proximos: quibus optima hæc eſt quidem conſolatio, parentibus, quòd tanta Reip. præſidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis, conjugibus, quòd virîs carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit; fratribus, quòd in ſe, ùt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.*

Deniq; adſtantibus, earum, quas celebrâſti, virtutum recordatione ſtimulos admovere conaberis.

Quodnam eſſe debet Perorationis artificium?

℟. Hæ ſunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Poſteros exoptare, ac polliceri memoriam. 3. Summum illius deſiderium in auditorum animis excitare, hîs vel ſimilibûs Horatii verbîs, de eodem Quintilio: Quis

Quis desiderio sit pudor, aût modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, &c.

§. XI. De oratione Eucharistica.

Q*Uid est oratio Eucharistica, seu Eucharisticum?*

℞. Oratio Eucharistica dicitur ea, quâ ob acceptum insigne aliquod beneficium, gratias agimus alicui; cujusmodi est luculenta illa oratio, quâ Ausonius orator, & Pòëta Gallus Imperatori Gratiano discipulo quondam suo, gratias egit pro Consulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Eucharistici* nomen à voce Græca *Eucharei-sein gratias agere.*

Quot sunt præcipuæ partes Eucharistici?

℞. Tres. 1. Significamus lætitiam obortã ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam esse debet exordium orationis Eucharisticæ?

℞. Exordium versari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi genere, & magnâ grati animi, foras quodammodò erumpere gestientis significationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac par est, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in

us in oratione post reditum habita in Senatu: *Si, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratremqué meum, liberosqué nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quæso, obtestorqué, ne meæ naturæ potiùs, quàm magnitudini beneficiorum, id tribuendum putetis. Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum, atqué incredibile genus orationis, quô quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?*

2. Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pactô Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quô eram hîs temporibûs usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; itemq; initiũ, quæ vellem, quæqué sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

℞. 1. Amplificanda est, & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo, 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodò amplificanda est beneficii magnitudo?

℞.

℞. Amplificabitur quadrifariam. 1. A persona, quæ gratificabituri si rex, si in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re, quâ gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4 A ratione, & modo; si non ægrè, sed libentî animô; si non rogatu alieno, sed sponte; si non redditum sit, sed datum beneficium; si non tardè, sed citò, & opinione citiùs. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui citò dat*: & interdū etiā beneficii locô ducitur, si citò negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate(a) auctoris incerti, sed veteris:

Cæsaris ad valvas sedeo, sto nocte, dieque.
  Nec datur ingressus, quô mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
  Dicite divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
  Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat: Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

℞. Accepti beneficii memoriam nunquā interituram, & trabali, ùt ita loquar, clavo figendam esse polliceberis. Ita Ausonius ait, ubique sibi occurrere beneficia Gratiani, *in tem-*

(a) *Apud Colomensium, & apud Barthium in Adversariis.*

in templo, in foro, in curia, in palatio, domi. Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia, hoc tibi polliceor, semperque præstabo mihi, nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in audiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam.* Sed nullum, quod sciam, illustrius exemplum afferri potest, quàm Eucharisticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O! sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos relliquias Danaũ, terræque marisq;
Omnibûs exhaustos jam casibûs, omnium egenos,
Urbe, domo sôcias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbẽ.
Dî tibi (si qua pios respectant numina, siquid
Usquã Justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib. 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom. quòd eorum causâ bellum adversùs Hannibalem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissimam illã epistolam, quâ Tullius agit gratias Marcello ob supplicationem sibi ejus operâ decretam.

§. XII.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

QUid est Epinicium?

℟. Est gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca *Nike*, *victoria*.

Quodnam esse debet illius artificium, & dispositio?

℟. Exordium, si unquam aliàs, erit splendidum, floridumqué, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magìs esse debere, quàm temperatum.

In confirmatione amplificabitur. 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissimi viri, qui in bello strenuè pugnantes cecidêre. Ita Virgilius Euryalum Nisúmque laudibûs in Cœlum extollit Æneid. 9.

Fortunati ambo: si quid mea carmina possũt,
Nulla dies unquam memorì vos eximet ævô.
Dum domus Æneæ Capitolì immobile saxum
Accolet, imperiũqué pater Romanꝰ habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibusq; præcipuis, qui in victoriæ partem

aliquam venêre, Ita Ruæus (a) hîscé inscriptionibûs, Augusti sæculô dignis, consecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum unà cum Ludovico Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO
Tribus ad Senefum Exercitibûs Fractis.
HENRICO PRINCIPI TURRENIO
Servatîs Regni finibûs, pulsîs ultra Rhenū Germanîs, eorum exercitu quater cæso.
FRANCISCO MARESC. CREQUIO, deletîs incruenta victoria Germanorum copiîs, &c.

Peroratatio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquā Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ùt par est, ritè persolutæ.

Quod si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam conceperis animô voluntatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradus amplitudinem verbîs extolles. 4. Non casu, non prehensatione, & ambitu, non precibûs, muneribûsqué, sed meritîs, rebûsqué gestîs fuisse comparatum

hunc

(a) *P. Carolus de la Rue S. J.*

hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

℟. Soteriam vocamus orationis genus quoddam, quô restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

℟. Est Oratio, quâ discedentem aliquem faustis ominibûs, votîsq; prosequimur, cujusmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad Virgiliū, Athenas proficiscentem:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic (a) fratres Helenæ lucida sidera,
Ventorumqué regat pater:
Obstrictis aliis, præter (b) Japyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.

Quid est Apobaterion?

℟. Est oratio, quam habemus discendentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum

---

(a) *Castor, & Pollux.* (b) *Japyx ventus flans ab Apulia, quæ olim Japygia dicebatur.*

cum singulari benevolentiæ significatione sumus excepti.

Hujus generis est Æneæ discedentis oratio ad (a)Helenum, & Andromachen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrimis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum.
Arva neque Ausoniæ semper cedentia retrô
Quærenda. Effigiem Xanthi, Trojáque videtis,
Quam vestræ fecêre manus: melioribus opto
Auspiciis, & quæ fuerit minùs obvia Grajis.

Quid est Epibaterion?

℞. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib. 3. Pòetices.

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Q*Uænam est materia generis deliberativi?*

℞. Illius materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait (b) Tullius, *Tollitur omnis deliberatio, si intelli-*

(a) *Helenus Priami filius, vaticiniô clarus, ex captivo factus Epiri Rex ab ipso Pyrrho.* (b) *In Partitionibus.*

telligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neque quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.

Quisnam est finis generis deliberativi?

℞. Honestas, & utilitas.

Quænam orationes spectant ad genus deliberativum?

℞. Pertinent ad genus deliberativum suasio, dissuasio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & consolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Q*Uid est Swasio?*

℞. Est oratio deliberativa, quâ ostenditur, quid faciendum sit. Dissuasione verò contrarium suadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suasioni, vel Dissuasioni propria?

℞. Ducuntur ab honesto, ab utili, à necessario, à facili, à jucundo, cùm aliquid suadendum est; & è contrariis capitibus, cùm est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

℞. Honestum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale est, ut detracta omni utilitate, per se ipsum laudabile sit, & expe-

tendum; v. g. ſi quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplô, malit ad mortem vel ad vincula reverti, quàm datam hoſtibus fidem fallere. Ità Tullius in Maniliana, probat ſuſcipiendum eſſe bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quam Populo R. *Mithridates* inuſſit, cùm unâ horâ tot civium Romanorum millia juſſit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib. 9. animos militum accendit ſola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculoſum, ac difficile.

O! quibus una ſalus placuit mea càſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes.
Ad magnum virtutis opus, ſummoſqué labores:

Quam orationem claudit pulchrâ illâ ſententiâ:

- - - Serpens, ſitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti; gaudet patientia curîs:
Lætiùs eſt, quoties magnô ſibi cōſtat honeſtū.

Quid vocas Utile?

℞. Utile eſt, quod propter commodum expetitur; ſive adjunctam habeat honeſtatem, ùt gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, ùt divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c, Ex his locis Catilina conjuratos hortatur, apud Salluſtium, ad

nefa-

nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *est domi inopia, foris æs alienum; mala res, spes multò asperior: Deniq; quid reliqui habemus, præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optâstis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria, in oculis sita sunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia posuit.*

Curio (a) similiter, apud Lucanum lib. 1. specie utilitatis, Julium Cæsarem ad bellum civile, sic hortatur:

Bellantem geminîs tenuit te Gallia lustrîs,
Pars quota terrarum! Facili si prælia pauca
Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.

Quid vocas necessarium?

℟. Necessarium dicitur id omne, sinè quo salus, aut dignitas stare non potest. Seu mavis cum Scaligero: necessarium dicitur, quod ita utile est, ut sinè eo res NEC ESSE possit, unde, & nomen derivatum est. Hujusce porrò loci, magna vis est. Multi enim sunt animîs adeò segnibûs, ut tum quoque, cùm aliquid honestum & utile esse nôrunt, tamen, si res sit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur: Apud tales, ratio necessitatis est compendiosa via ad persvadendum. Ejusmodi est Ciceronis argu-

(a) *Curio homo linguæ venalis, ut se ære alieno liberaret, Cæsarem ad civile bellum impulit.*

gumentum in 4. Philipp. *Agitur enim, non qua conditione victuri, sed victurıné simus, an cum supplicio, ignominiaqué perituri?* Ab hoc potissimùm loco, itémque ab honesto Æneã Hector ad fugiendum hortatur; Æneid. 2.

Heu! fuge nate Deâ, tequé hîs, ait, eripe flammîs. (Troja.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine
Sat Patriæ, Priamoq; datum; si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiã hâc defensa fuissent.

Quid vocas facile?

R. Facile illud est, quod sinè magno labore, sumptuvé, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut ægrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Venerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno, Æneid. 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat, (bo.
(a) Confieri possit, paucîs, adverte, doce-

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam habet

(a) Confieri, *pro* confici, *vox parùm usitata*,

habet voluptatem vel animi, vel corporis; sic nuncupatum, inquit Tullius, *à juvando*, quòd nempe juvet vel utrumque, vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentũ Tullii. *Hoc, velim, tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem esse capturum.*

Quænam in suadendo, vel dissuadendo præcipuè spectanda sunt?

℞. Tria. 1, Quid sit, de quo deliberetur. 2. Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui suadeat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

℞. Quinque illa, de quibus egimus enucleatè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis, qui deliberant?

℞. Caput artis est, nosse penitùs animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac naturas festinè odorari, ut possis ambitiosis splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & suô, quod ajunt, hamô quemque piscari.

Prudentia ergo Oratoris erit, videre, an agat cum regibus, aut viris principibus, apud quos, ùt ajebat Parisatis illa, verbîs byssinîs opus est; an cum nobilibus, quos honesta, ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam

 nego-

negotium tractare, longè difficillimũ est. Neque verò satis est, dignitatem spectare: sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem faciliùs possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hic agi solet ab artis Magistris, & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

Q*Uinam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?*

R. Ætatatis cujusque mores, graphicè admodum ita pingit Horatius in Arte pöética:

Imberbis Juvenis tandem, custode remoto,
Gaudet equîs, canibûsqué, & aprici gramine campi.
Cereus in vitiũ flecti, monitoribus asper;
Utilium tardus provisor, prodigus æris;
Sublimis, cupidusqué, & amata relinquere pernix:
Conversîs studiîs, ætas, animusqué virilis
Quærit opes, & amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senẽ circũ veniunt incommoda; vel (quòd
Quærit, & inventîs miser abstinet, ac timet uti;

Vel

Vel quòd res omnes timidè, gelidèq; ministrat;
Dilator (a) spe longus, iners, avidusq; futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puerô. censor, castigatorqué minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibûs; facilè, & vehementer excandescunt; unde adolescentia, quidam quasi rationis æstus appellatur; honestum utili præferunt, aperti sunt, candidi, & misericordes; suâ enim innocentiâ cœteros metiuntur. Prodigi sunt, & in sumptus effusi: nondum enim egestatem sunt experti: ad risum, & dicacitatem sunt propensi.

At dispar omnino est senum ratio. Facilè succensent illi quidem, sed non æquè parent iræ; quia, ùt scitè Horatius: *Lenit albescens animos capillus, litium, & rixæ cupidos protervæ.* Parum sperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritîs gaudent, facetos, ac ridiculos odêre, soliciti sunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, suspiciosi; sæpè enim aut se, aut alios delusos meminerunt. Præterea queruli sunt, morosiqué, ùt ait Tullius: *in fragili corpore, odiosa est omnis offensio.*

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dice-

(a) *Tardus ad benè sperandum, ob timiditatem.*

dicere amant. Unde non inscitè Cornelius Gallius, seu potiùs Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquẽdo,
O sola fortes garrulitate senes!

Sed facilè hoc illorum ætati condonandum, ob egregias virtutes, quibûs hoc vitium abundè compensant.

Virilis ætas senectutem inter, & adolescentiam interjecta, ac in quodam quasi cõfinio posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis est, sed intemperans; senectus est temperans, sed timida; virilis ætas fortis est, sobriaque. Juventus nimis credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit. Juventus quærit honestum, potiùs quàm utile: senectus utile magis, quàm honestũ, virilis ætas, & honestum simul, & utile.

Puerilis denique ætas effervescit facilè; mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem; gloriæ, honoriq́; mirum in modum velificatur. Audi Tullium lib. 5. de Finibus. *Quanta sunt puerorum decertantium studia? ùt illi efferuntur lætitiâ, cùm vicerint! ùt se accusari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes sint!*

§. III.

§.III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.

Quinam sunt Nobilium mores?

℟. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel maximè studiosi, & si Apuleiana voce uti fas est, sunt in primis *honoripetæ*. Solent autem non solùm ignobiles aspernari, sed etiam homines novos, qui primi ex sua gente sunt honores consecuti.

Ita Metellus contemnebat C. Mariũ, illiq; Consulatum invidebat. Unde sic de eo Sallustius:

Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.

Quinam sunt Divitum Mores?

℟. Divites, si præsertim divitias sunt nuperrimè consecuti, contumeliosi ferme sunt, ac superbi. Nempe facilè sibi persuadent præstare se cæteris, quia divitias possident, quibûs venalia sunt omnia. Præterea solent mollitiã, luxuqué diffluere, ùt notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cùm de T. Roscio ait: *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ùt fit, insolens in aliena*, & Maro, cùm ait de Nuniano. Vo-

Vociferans, tumidusqué novô præcordia regnô.

Qui sunt denique Plebeiorum mores?

℞. Germanos plebis mores suîs coloribûs scitè pingunt, Sallustius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt: *plebem esse belluam multorum capitum, plumâ, & ventô mobiliorem esse . . . . opinione duci magìs, quam veritate . . . . ire, quò itur, non quò eundum est . . privatis commodis servire potiùs, quàm publicæ vel honestati, vel cupiditati . . . . cupidam esse rerum novarum. . . Denique pessimi argumentum turbam esse.*

De variis Reipublicæ formis.

Neque verò in deliberatione satìs est ætatis, conditionis cujusque indolem, ac studia diligenter spectare. Spectandi prætereà sunt Reipublicæ mores, qui scilicet, pro varia (a) politiæ forma, solent maximoperè variare. Aliter igitur agendum apud Gallos, Hispanosqué, & Lusitanos, quibus Rex unus, summo cum imperio præest: aliter apud Helvetios, Batavosqué, ac Venetos, apud quos vel plebs, vel Optimates dominantur.

Quid est Monarchia?

℞. Est unius dominatus, communem utilitatem spectans.

Quid

(a) Reipublicæ.

Quid est Aristocratia?

℞. Est optimatum imperium, cujusmodi est apud Venetos. Quòd si optimates illi, pauci sint, & propriæ non verò publicæ serviant utilitati, vocabitur. *Oligarchia*.

Quid est Democratia?

℞. Est imperium populi, cujusmodi formæ, est apud Helvetios. Quòd si plebs infirma dominetur, vocabitur (a) *Ochlocratia*. Addi potest *Anarchia*, quæ solet ex turbulentissimis temporibus exurgere, cùm sinè rege, cæterisqué magistratibus, fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumqué accuratè cognosces, & illorum germanam indolem perspectissimam habebis, ut possis ad illam, sermonem accommodare, ùt monet Horatius.

Intererit multùm (b) Davusné loquatur, anheros,
Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quænam igitur est variarum Europæ Gentium indoles?

℞. Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicosi, mobiles,

---

(a) *Turba, & dominor*. (b), Davus *persona comica, & nomen servi*.

les, præcipites, longæ spei impatientes, faciles ad obliviſcēdas injurias, æqué ac benefacta; acribûs initiîs, injurioſo fine, & ùt ait Florus, de veteribus Gallis, primo impetu, plusquam viri, ſecundo non item; magni peregrinatores; unde jure dictum eſt: *Nullū bellum ſinè milite Gallo.*

Germani ſunt ſimplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, veriqué hoſtes, inquit Scaliger. Belgæ, Bataviqué medium ferme tenent Gallos inter, atque Germanos. Hiſpani ſunt conſtantes, ſedati, lenti in conſiliis, laboris ac diſciplinæ tolerantes: vile miniſterium, etiamſi ſpes magna affulgeat, averſantes. Itali ſunt cunctatores, ingenioſi, ſapientes, mentis excelſæ, ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ùt ait Virgilius.

Tu regere imperiô populos, Romane memento,

Hæ tibi erunt artes,

Poloni ſunt feroces, bellicoſi, & quos arte magis, quàm vi, poſſis ſuperare; Moſcovitæ contrà fraudulenti &c. Longum eſſet cætera perſequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingeniosè, & eleganter de præcipuis gentibus diſſeruit Joannes Barclaius in icone animorum cap. 3. & ſex proximè ſequentibus

tibus

tibus. Adeat item (a) Calvidii Læti Callipediam, ubi versibûs elegantissimîs, diversarum Europæ gentium, mores, & ingenium diligenter expressit.

Quid denique spectandum est in illo, qui suadet, vel dissuadet?

℞. Tria maximè in illo spectanda sunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere solemus*, inquit Tullius librô de Officiis, *quos plùs intelligere, ac videre, quàm nos, arbitramur.* 2. Probitas, *quia quò quis versutior, & callidior, hôc invisior, & suspectior detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius: *& si quem, licèt peritum, ac prudentem cæteroqui, fallacem tamen, & sui potiùs amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitùs aversabimur.*

3. Spectatur in suadente benevolentia, quia ùt vel maximè prudens, & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti meliùs velle existimetur, nequaquam nobis benè consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm lib. 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, si te habebo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV.

(a) *Verum nomen. Claudius Quilletus Medicus Gallus, vixit sæculô proximè elapsô.*

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.

QUid differt Hortatio à Suasione?

℞. Hôc differt, quòd suadeamus ratione, & consiliô; hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio, propriè pertinet ad intellectum: Adhortatio verò pertinet ad affectum. Suasio docet, eòqué plus habet argumentorũ; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suasio facit, ùt scias, quid factô sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis; illiusqué partes sunt, faces, ac stimulos veluti subjicere auditorum animis; illosqué ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad cõfirmationem; Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione concitandi?

℞. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ est potentissimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illosqué hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimum valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ità socios recordatione virtutis inflammat Mnestheus apud Virg. Æn. 5.

At media socios incedens nave per ipsos

Hor-

Hortatur Mnestheus. Nunc nunc insurgite remis
Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nũnc animos, quibûs in Gætulis syrtibus usi, (undis.
Jonioqué mari, (a) Maleæqué sequacibus
Non jam prima peto Mnesthêus, neq; vincere certo,
(Quanquam oh!) sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti.
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. . . . . .

Illustre adhortationis exemplum habes apud Curtium, lib. 7. ubi Alexander trecentos juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam, & undique abscissam Sogdianorum petram, quæ in triginta stadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes, cum triginta armatorum millibus obtinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos milites.

Vobiscum, ô juvenes & mei æquales, urbium invictarum ante munimenta superavi, montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciæ intravi; Indiæ sinè lassitudine, vim frigo-

(a) *Malea promontorium in mare procurrens, quod periculosam reddit navigationem.*

frigoris sum perpessus, & mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam videtis, unũ aditum habet, quem barbari obsident, cætera negligunt, nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. NIHIL tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo, quæ cæteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velis, signum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, (a) talenta decem: unô minùs accipiet, qui proximus ei venerit; eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos, non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimum exemplum habes, apud Livium. lib. 23. in oratione Calavii civis Campani, quâ filium suum Perollam, ab Hannibalis cæde hortatur.

Dehortatio.

Per, ego te, fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intrà quas jurantes per quid-

(a) *Talentum Atticum respondet Realibus seu juliis Romanis 6000.*

quidquid Deorum est, dextras dextræ jungentes fidem obstrinximus, ut sacratis de Mensis (a) *essemus. Digressi à colloquio, ex templo in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare; filium Hannibali non possum? Unus aggressus es Hannibalem? Quid illa turba tot* (b) *libertorum, servorumq́;? Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescentné in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R., tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusqué est. Deterreri hìc sinè te potiùs, quàm illic vinci. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.*

§. V. De Concitatione, & Cõciliatione.

Q*Uid est Concitatio?*

℟. Est virulentum quoddam orationis genus, quô multitudinis, præsertim animi, veluti quodam seditionis flabellô concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito, lib. 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Par-

(a) *Ita genuina lectio, pro ederemus.* (b) *Meliùs quàm* liberor[illegible] *vulgò legitur.*

cennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum seditionem conflare conatus est hac artificiosissima concione. *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando ausuros exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem precibûs, vel armis adirent? Satis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. Nè dimissis quidem finem esse militiæ, sed apud vexillum retentos, aliô vocabulô eosdem labores perferre;* & paulò pòst: *Denis in diem assibûs animam, & corpus æstimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi; ac Hercule verba, & vulnera duram hyemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.*

Concitationi opponitur conciliatio, quâ vel nobis amorem alicujus, vel dissidentes partes in cõcordiã, gratiamqué reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæsar tumultuantes legiones prudenti oratione sedavit; & Julius Cæsar exercitum compescuit, *Quirites* appellando, pro militibus, qua una voce obortam seditionem repente cõpressit.

§. VI. De Commendatione.

Q*Uot sunt præcipua Commendationis capita?*

℞.

℞. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modestè, & verecundè; ùt quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ conjuncti: quòd perspectissima nobis sit illius humanitis, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist. lib. 1.

Qualem commendes, etiam atque etiam aspice: nè mox.
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus, atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere; nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem comendamus, nomine, omne grati, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ commendationis genus, quô simulamus nos commendare nolle, quē interim vel maximè commendamus; ùt si dicas non quidem commendare te alteri Sextium, velle; sed orare solùm, ut propiùs hominem noscere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut, cùm gratias agere soleāt,

qui commendârunt; alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid est Petitio?

℞. Petitio est oratio, quâ aliquid postulamus vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc vocatur intercessio. Utriusque artificium paucîs complexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, est in omni petitione hoc observare. 1. Ut facilè præstari possit, quod petitur; 2. Ut sit justa petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio. Hoc est, ut si majora dari non possint, minoribûs certè contenti videamur. 4. Ut sequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc observare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facilî negotiô fieri posse:

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque hominum Rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutrô contenta est:

Incute vim ventis, submersasqué obrue puppes:
Aût age diversas, & disjice corpora pontô.

4. Beneficii præmium pollicetur. Sunt

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejopeiã
Connubiô jungam stabilî, propriamqué dicabo.

Quàm plurima etiam petitionum exempla suppeditabunt epistolæ Ciceronis: quas inter, sideris instar, elucet elegantissima illa ad Lucejum, quæ est 12. libri 5. ad familiares, quâ Lucejum enixè rogat, ut quæ in Cosulatu suo gesserat Tullius, ea literîs quàm primùm velit consignare. Eam autem sic orditur: *Coram me tecum* ......

§. VIII. De Consolatione.

Consolator, vel minor est, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs, & molliùs erit agendum; Amorem suum in primis testabitur: & nè de suo, plùs alterô sapere velle videatur, ea, quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philosopho, vel alio summæ prudentiæ viro se aliquando audîsse profitebitur Æqualis pro communis amicitiæ jure facere se dicet. Major aget liberiùs, adeò, ut, si quis immoderatiùs dolorem fert, audeat etiam increpitare, sed leniter, & amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Scaliger, librô 3. de Arte Poëtica, cap. 123. *Consolator*, inquit, *aut est major, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperiô, aut digni-*

tate, aut opibûs, aut sapientiâ, aut ætate. Aliter enim consolabitur Nasonem Livia; aliter Liviam Naso. Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam sine Imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibûs, ut si è plebe quempiam clientem suum Crassus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De ætate, opus est exemplis. Major interponet auctoritatem, etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam disputationem, Sententiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum, sese id à sapientibus accepisse. Æqualis testabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ.

Si mœrentis dolor sit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur respuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos esse nos, qui solemur alium, cùm vel ipsi quoque consolatione plurimùm egeamus: simulque privati nostri doloris causas afferemus. Addemus non nos modò, sed omnes etiam bonos dolere, quod ipsum tamen qualecunque mœrenti solatium debet afferre: quia scilicet.

(a) Leviùs communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idonea; qualia sunt trita hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis sit obnoxia. 2. Ejus, quem con-

(a) *Claudianus.*

consolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas, & damnum, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venusini Poëtæ:

Durum; sed levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.

5. Quàm sit honestum in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6. Quâm sit sapiente dignum, quamqué laudabile sit, ratione, consilioqué mitigare dolorem illum, qui die ipsa, ac temporetandem aliquandò defervescet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare possumus, pertinent duæ orutionum species; accusatio nimirum, atqae defensio; quæ non alia præcepta desiderât, quàm quæ sunt hactenus à nobis allata, cùm præsertim veterum judiciorum ratio fuerit prorsùs immutata.

Finis Libri Quarti.

ARTIS

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUINTUS.

DE PRONUNTIATIONE.

SUperest Pronuntiatio, sive actio; postrema quidem oratoriæ facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, secundas, & tertias ei Demosthenes meritò, & jure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

℞. Est vocis, gestuumqué, pro rerum, verborumqué varietate, apta conformatio. Quanta porrò sit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cùm ait, infantes, & indisertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ sæpè fructum, palmamqué tulisse: disertos verò pene multos, actionis deformitate, infantes fuisse judicatos. Hinc Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio. *Quædam corporis eloquentia*; & alibi, (a) *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariæ,

Tres

(a) *Ad Brutum.*

Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaqué multum depereat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, & si orator non possit à commentariis oculos, & vultum avertere:

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ùt olim Augustus, qui, nè memoriæ subiret aleam, vel in ediscendo sibi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itemque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cùm sese regnô Bruxellîs abdicaret, illudqué Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia ægrotis, senibusqué; aliis verò nequaquam.

§. I. De Memoria.

QUid est Memoria?

℞. Memoria, ùt est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio.* Est autem duplex memoriæ genus. Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid est artificialis memoria?

℞. Artificium memoriæ à veteribus traditum, constat locîs, & imaginibûs. Loci se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud vete-

res Simonides prodidisse: apud recentiores Raymundus Lullus illustrâsse traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsùs inutilis. Tu illam modò exerceto, ediscendîs ad verbum, ùt ait L. Crassus apud Cic. lib. 1. de orat. quamplurimîs & tuîs, & alienîs; quod faciliùs fortasse præstabis, si, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te hæc exercitatio juverit, nihil sanè in arte, quô possis juvari, reperi.

§. II. De Voce.

AD *Actionis usum, ac laudem, maximam sinè dubio partem vox obtinet*, inquit Tullius de Oratore: *neque tam refert, qualia sunt, quæ dicas; quàm, quomodo dicantur.*

Quænam igitur circa vocem sunt observanda?

℞. Tres hascé potissimùm leges diligenter observabis. Prima lex hæc est, ut dilucidè, articulatim, & sincerè pronuncietur; ita ut integra verba, syllabæqué omnes proferantur. Nolim tamen syllabatim sic pronunties, quasi si literas computando annumerares; quod esset molestum ac putidum.

Ad eamdem legem pertinet etiam, nè volubili quadam, præcipitiqué celeritate dicendi incitate teratur oratio: sed vox respiratio-

ratione recreetur, & spiritus inter dicendum suspendatur identidem, & auditoribus spatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc esto, ut pro argumenti, motuumque præsertim varietate, vox etiam opportunè varietur; & utcumque se affectum videri volet Orator, & audientium animos moveri, ità etiam certum vocis sonum adhibeat. Iracũdia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miseratio, & mœror, flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum: metus, demissum, hæsitans, abjectum, &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Cõfirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignatione constet, voce utendum submissa, ac verecunda. Nec debet Orator, simul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba statim erumpere: Cœteroqui futurum est, ut feroculum Oratorem jure omnes aversentur. Sed oportet, ut paululùm cogitatione quasi defixus moretur: Idque tum, quòd auditores hæc Oratoris cura delectat, tum ut interea ipse se colligat, & ad dicendum componat. Ita Ulysses apud Nasonem paulisper consistit.

ftit, oculîs in terram defixîs, priusquam ſuam eloquentiam torrentis inſtar effundat: (a)

. . . . . . Oculos paulùm tellure moratos
Suſtulit adproceres; expectatôqué reſolvit
Ora ſonô, neque abeſt facundis gratia dictis.

Ab Exordio paulatim inſurgit vox ac in narrando quidem, voce utimur aperta, ſimpliciqué, qualis ferè eſt in ſermone familiari. In Confirmatione, & in argumentaatione præſertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quaſi partâ victoriâ, vox ſolet eſſe excitatior, ut ita oſtendat Orator, ſe niti bonitate cauſæ, magnamqué fiduciam in auditorum probitate, prudentiaqué collocare.

§. III. De monotonia, & cantu.

GRatæ huic varietati opponitur è diametro unus ille, inſulſusqué vocis tenor; quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modò dicentem enecat, ſed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venuſtas defloreſcit:

. , . . Ut citharœdus. - - - -
Ridetur, chordâ qui ſemper oberrat eâdem,
inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil

(a) *Metamor lib.* 13.

hil aliud est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno fermè tenore subsultans mænia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

R. Huic incommodo remedium adhibebitur. 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronuntiandis asuescant; neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum sensum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernaculâ, non iflata, tragicaqué, sed simplicia, & quotidiana pronuntient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent: ut videant, quid submissè, ac leniter; quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum sit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisqué versari.

Tertia circa vocem lex hæc est, ut ea pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimiùm acuta sit, contentaqué, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris ingenium, ùt vocalissimum quemque, & valentissimum lateribûs, ita optimum oratorem judicet, nullamqué putet egregiam, nisi quæ (a) *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamosæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultûs torvitas, & pedum supplosiones, & brachiorum remigatio, & totius corporis dissoluta quædam, intemperansqué jactatio, & illa denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim venustissimè, clamosos hujusmodi *latratores* veriùs quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ita illi, in illa (b) Stentorea voce tanquam in jumēto, suam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. De Gestu,

VOcem subsequi debēt Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ

(a) *Pontem indignatus Araxes. Virg.* (b) *Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis adæquabat. Unde ab Homero vocatus vocem æream habens.*

quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquorum gesticulatione prorsùs obsolevisse videmus.

Quid est Gestus?

R. Gestus, inquit Valla, est actio quædam, & quasi pronuntiatio corporis; seu mavis cum Quintiliano, *Gestus est totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

R. 1. Nihil in illo sit effæminatum, & molle; nihilominus exquisitum, aut elegans; nihil, quod affectatam quamdam diligentiam, artemqué redoleat. Monet enim Fabius actionem non esse deliciîs, nimiaqué curâ molliendam; & comptis illis, delicatisqué Oratoribus sæpenumero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cùm enim gens effæminata; & chorearum ad insaniam avida, suos etiam, quos ad numerum, symphoniâqué saltare docuisset, cùm deinde ex umbraculis in solem, ac pulverem contra Crotoniatas hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum, & martis ignari, motibûs compositîs, saltibûsqué numerosis repentè lascivientes, se, & exercitum totum miserè perdiderunt. Ita umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verti-

cem

cem usque venustuli, quando ex domestica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensem prodierunt, & se, & causas suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in gestu sit durum, aut agreste, nè dum mollitiem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamur incidere. Quãquam, si in alterutro peccandum esset, faciliùs excusaretur rustica quædam simplicitas, quàm putidiuscula gestûs, vocis, & habitûs affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

℟. Præcipitur. Ut status corporis sit celsus, & erectus, truncô magis totô, viriliquè quadam laterum inflexione se se Orator moderetur. 2. Nè in morem obrigescat, quasi si veru deglutîsset, ut facetè ajebat Epictetus. 3. Ne crebris, & incompositis corporis commotionibûs vehementiùs agitetur, more furentis Sibyllæ:

. . . . Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument . . . . .

Vitiosum quippe est huc illuc cursitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, sed satagere,* non illepidè dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuosus Orator multùm concursâsset in dicendo, facetè rogavit eum adversari-

us

us Virginius; *Quot demum passuum millia declamasset*: Cassius quoque Severus adversùs circumcursitantes hujusmodi Oratores solebat poscere lineam, quæ immodicas illorum excursiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione servandum est?

℞. Vitiosa est frequentior capitis jactatio, mænâdum instar, de quibus Catullus; carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænâdes vî jaciunt hederigeræ: aut instar famosæ illius Mæssalinæ, de qua Tacitus 11. Annalium: *Ipsa crine fluxo, Thyrsum quatiens, juxtàque Silius hederâ vinctus gerere cothurnos, jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando, vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione languorem, & aversione indignationẽ; aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoqué, quod semibarbarum est; ùt olim Rufus ille Rhetor, de quo ita Ausonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si saxea, Rufus
Cur id ait? semper saxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demisso, & obstipo, vel in cervicem reflexo; sed recto potiùs celsoqué: quamquam hîc quoque modus servandus est, nè audaciæ, ac arrogantiæ vi-

deatur; & capitis demissio potest aliquando tristitiam, luctum, mærorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ studium perbellè significare.

Sed in ore, vultuqué, & oculis sunt indices, Quapropter pro rerum natura, vultum indues, modò hilarem, modò mœstum, nunc blandũ, nunc minacem. Ita Horatius;

Tristia mœstum
Vultũ verba decent: iratum plena minarum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaqué, hilaritatis indicium est: contrà verò severitas indicatur fronte corrugata, caperataqué, & superciliîs vel contractîs, vel etiam inæqualibûs. Unde Tullius in Pisonem: *Alterô ad frontẽ sublatô, alterô ad mentum depressô superciliô respondit . . . . . .* & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illô superciliô, tanquam Rhadamantus ille niti videretur:* Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?

Et post illum Martialis lib. 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,
Terrarum dominum pone supercilium.

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cœlum sublati, ùt res ipsa satîs loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentia lumina fruſtra.

Oculos avertere averſantis eſt, vel faſtidientis, vel negantis. Sic miſera Didonis umbra, conſpecto apud inferos Ænea:

Illa ſolô fixos oculos averſa tenebat.

Oculi clauſi meditantem, & cogitantem, animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione ſtupent. Unde Æn. 2.

Dũ ſtupet, obtutuqué hæret, defixus in uno.

Præterea demiſſi oculi modeſtiam, pudoremqué ſignificant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt:

Quid in Brachii moderatione ſervandum?

℞. Brachia nec deorſum incompoſita pendeãt, nec immodicè projiciantur, niſi in affectu vehementiori. Brachium extenſum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, eſt pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togâ conſtitutis, ut exercitatione, ludôqué campeſtri tunicati* (a) *uterentur.*

Quid circa manus, digitosqué præcipitur?

℞. *Manus, ſinè quibus trunca eſſet actio, ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeant,* in-

(a) *Alii legunt uteremur.*

quit Fabius. . *Jam cateræ partes loquentem adjuvant: hæ, propè est, aut dicam, ipsæ loquuntur. An non hîs poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus?* Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulùm effervescere cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterqué cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cùm de seipso quis loquitur; at cùm alloquitur alium, ad illum, extenditur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit,* inquit Fabius: *dextræ se frequenter accommodat:* sive in digitos argumenta digerimus, causamqué, ùt olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quē morem hodiequé nonnulli non infeliciter, imitantur) sive adversas palmas, quasi repellendo, & repudiando objicimus.

4: Solœcismus gestu committitur, cùm aliud voce, aliud gestu monstramus; ùt Rhetor ille, qui cœlum appellans, tellurem intuebatur, gestuqué monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione. Sup-

ne. Supplicamus manibûs elatîs, junctîſqué. Confirmamus manibûs pronîs, gravi quodā, & decenti motu depreſsîs.

6. Admirantium eſt manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæſtionibus: *Hortenſius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpè tolleret.* Et ad Cæſarem, Epiſtolarum librô ſeptimô. *Suſtulimus manus ego, & Balbus.* Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine. 53.

Admirans ait hæc, manusqué tollens:
Dii magni, (a) Salapuſium diſertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimusq; ſilentium. Hinc Perſius in Satyris:

Fert animus calîdæ feciſſe ſilentia turbæ
Majeſtate manûs. . .

Lucanus etiam Librô primô de Cæſare,

. . . . Tumultum
Compoſuit vultu, dextrâque ſilentia juſſit.

8. Manus ori admota tacentis, & ſilentium ſuadentis habitus eſt, *Digito compoſce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam geſtu ſimulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. So-

(a) *Salapuſius nomen compoſitum ex ſale, & puſius ſive puſio, quaſi dicas puſio plenus ſalis, & facetiarum, quod de Calvo dictum ob puſillam ſtaturam.*

9. Solebat Tullius antequam diceret, barbam demulcere, quòd hodiequé nonnulli solēt. Sunt etiam qui aut frontē fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosum est quoque, manus vel supra caput attollere, vel infra pectus demittere; præterquam in summis affectibus.

10. Pectus ferire, aut femor, propè scenicum est.

11. Manus optimè à sinistro incipit latere, dextroqué deponitur.

12. Hoc esse cavendum. ait Cicero; nè nimiæ sint digitorum argutiæ, nevé immodica sit illorum gesticulatio, quô vitiô laboravit summus Orator Hortensius. *Cùm enim*, inquit Agellius, *manus ejus inter agē-dum, essent argutæ admodum, & gestuosæ, maledictis, compellationibûsqué probrosìs jactatus est; multaq; in eum quasi in histrionem in ipsis causis, atque judìciis dicta sunt.*

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabilî Demosthenis exēplô, qui cùm (a) primam artis suæ litteram dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamā-

do,

(a) *Litteram R.*

do, illiusqué fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eòdem pertinent, exercitationi relinquimus: cui scilicet plus multò, quàm præceptis esse tribuendum existimavimus.

Finis Libri Quinti.

INDEX
CAPITUM.
Elementa Rhetoricæ.

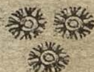
§. II.

§. I.

§.I.

§. IV.

§. VIII.

Biblioteka Jagiellońska
stdr00023921

